

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

11 EYLÜL SONRASI TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali DEMİRDAŞ
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Yakup ALTAN

ISPARTA, 2009

ÖZET

11 EYLÜL SONRASI TURK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ Ali DEMİRDAS

Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi,
Aralık, 2009

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yakup ALTAN

Bu tezin amacı, ülkelerin uluslararası politika uygulamalarında büyük oranda değişiklikler yapmalarına neden olan 11 Eylül'ün, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ilişkilerini nasıl etkilediğini ayrıntılı bir biçimde araştırmaktır. Bu yapılırken, iki ülke ilişkilerine yön veren dinamiklerle beraber, ilişkilerin başladığı 19.yy başlarından 21.yy başına kadar geçen süre zarfında yaşanan ve ilişkilerin seyrini değiştiren olaylar da tezin asıl konusu olan dönemle karşılaştırılmalı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde iki ülke ilişkilerinin teorik bakımdan bina edildiği sacayakları incelenmiştir. Buna göre güvenlik, ekonomik ve askeri yardım, Türk iç siyaseti ve stratejik nedenler gibi olgular bağlamında ilişkilerin nasıl bir seyir izlediği açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, dünyanın iki kutba bölünmesiyle beraber iki ülkenin birbirlerine karşı izledikleri siyaset uygulamaları, gelişen olaylar ışığı altında incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, 11 Eylül sonrası iki ülkenin karşılıklı dış politika uygulamaları incelenmiştir. Amerika'nın terörle küresel bazda giriştiği mücadelenin Türkiye'ye siyasi, ekonomik ve kamuoyu anlamında etkileri analiz edilmiştir. Bu yapılırken, Amerikan Başkanı George W. Bush'un dış politika uygulamalarında kullandığı yöntem göz önünde bulundurulmuştur.

Sonuç kısmında iki ülke müttefikliğinin iniş ve çıkışlara rağmen devam ettiği, iki ülkenin birbiri için vazgeçilmez önemi olduğu, fakat 11 Eylül sonucu değişen dünya düzeni, Amerika'nın ve Türkiye'nin iç politika dinamikleri gibi nedenlerden dolayı Türkiye'nin bölgesinde göreceli olarak daha bağımsız bir siyaset izlediği açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye, ABD, Türk-Amerikan İlişkileri, müttefiklik, terörle mücadele, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi, Bush, 11 Eylül, Erdoğan, Obama.*

ABSTRACT
THE TURKISH AMERICAN RELATIONS AFTER SEPTEMBER 11
Ali DEMIRDAS
The Department of International Relations, Suleyman Demirel University

Supervisor: Asst. Prof. Yakup ALTAN

The purpose of this thesis is to analyse in detail the Turkish-American relations in the context of September 11, which has drastically changed the foreign policy implementations all around the world. In doing so, the dynamics that shape two countries' foreign policy perceptions are also examined by utilizing the events that took place between the two allies' almost bicentennial relations.

In the first chapter, the theoretical foreign policy components that essentially shape the mutual foreign policy making of the two countries are scrutinized. Therefore, security, economic and military aid and Turkish domestic influences are taken into consideration.

The second chapter addresses the mutual policy implementations between the two countries within the context of the Cold War.

The third section includes the effects of September 11 that have determined the way the relations between the two countries have been developing. America's global war against terror and its influences on the Turkish domestic politics are also taken into consideration. More importantly, it examines the means resorted to by George W. Bush to fulfill foreign policy which is of great importance and has had great impact.

The last section touches upon the fact that although the relations have been considered bumpy, the two countries have a vital interest in the continuation of their alliance. Yet, it is noted that due to the fundamental changes in international situations, along with Turkish and American domestic politics; Turkey has started to follow a relatively more independent foreign policy separate from Washington's.

Keywords: Turkey, USA, Turkish American Relations, alliance, war against terror, the Kurdish movement in Iraq, Greater Middle East, Bush, September 11, Erdoğan, Obama

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE TEORİK OLARAK BAKIŞ

1.1. Güvenlik.....	3
1.2.Ekonomik ve Askeri Yardım.....	5
1.3 Türk Siyasetçilerin İç Politika ile İlgili Tutumları ve Batılılaşma İsteği.....	6
1.4.Stratejik Nedenler.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK –AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ

2.1 Soğuk Savaş Öncesi Dönem.....	9
2.2 Soğuk Savaş Dönemi.....	11
2.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Dış Politikası.....	11
2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri.....	12
2.2.2.1 Truman Doktrini ve Marshall Yardımı.....	14
2.2.2.2 1950’li yıllar.....	16
2.2.2.3 Küba Füze Krizi ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi.....	18

2.2.2.4 Kıbrıs Sorunu ve Türk-Amerikan İlişkileri.....	21
2.2.2.5 Johnson Mektubu.....	23
2.2.2.6 Afyon Ekimi Sorunu.....	25
2.2.2.7 1974 Kıbrıs Çıkarması ve Sonrası.....	26
2.2.2.8 1980'lerde Türk Amerikan İlişkileri.....	30
2.2.2.9 Soğuk Savaş Sonrası 1990'larda Türk-Amerikan İlişkileri.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 11 EYLÜL SONRASI TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

3.1 Giriş.....	42
3.2 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politika Uygulamalarındaki Değişiklikler.....	44
3.3 11 Eylül 2001- 1 Mart 2003 Arası Türk-Amerikan İlişkileri.....	46
3.4. 1 Mart 2003 Tezkeresi ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri.....	53
3.5 1 Mart 2003 ve Sonrası Gelişmeler.....	55
3.6 Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (<i>Greater Middle East Project</i>) Bağlamında Türk Amerikan İlişkileri.....	66
3.7 Bush'un İkinci Dönemi.....	77
3.8 Barack Obama Dönemi'nde Türk-Amerikan İlişkileri.....	83
Sonuç ve Değerlendirme.....	92
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ.....	107

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e	: Adı Geçen Eser
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BBG	: Biri Bizi Gözetliyor (TV Programı)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston
GOP	: Genişletilmiş Ortadoğu Projesi
IAEA	: International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerji Ajansı)
ISAF	: International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü)
İKÖ	: İslam Kalkınma Örgütü
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MOU	: Memorandum of Understanding (Mutabakat Metni)
MTA	: Maden Tektik Arama
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)
NAPC	: North Aegean Petroleum Company (Kuzey Ege Petrol Şirketi)
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan
SEIA	: Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması
STB	: Serbest Ticaret Bölgeleri

- TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TPAO : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
- UNMOVIC : United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission
(Birleşmiş Milletler İzleme, Kanıtlama ve Kontrol Kurulu)
- Vd. : Ve Diğerleri
- Yy. :Yüzyıl

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden bu yana bir devlet politikası olarak yüzünü batıya dönmüştür. Bunun bir sonucu olarak Türk dış politika uygulamalarında Amerika, oldukça önemli bir yere sahip olagelmiştir. Özellikle, dünyada kutuplaşmanın arttığı ve bunun ülkelere güvenlik sorunu getirdiği İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Türkiye'nin Amerika ile yakınlaşması bir zorunluluk haline gelmiştir. Kendini Sovyet tehdidinden en etkili biçimde koruma çabasına giren Türkiye, bunun sonucu olarak Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) girmiştir.

Soğuk savaş döneminde iki ülke ilişkilerine yön veren en önemli unsur olan güvenlik konusunda Türkiye'nin kendini tamamen Amerika'ya endeksleme girişiminin Türkiye için ilk olumsuz göstergesi ise Küba Bunalımı sonrası olmuştur. Bu olaydan sonra Türk yönetimi, günümüze kadar etkisini gösterecek olan Amerika'ya karşı temkinli siyaset izleme yolunu seçmiştir. Küba sorunu, afyon ekimi meselesi, Johnson Mektubu ve Kıbrıs sorunu gibi, Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkileyen olaylar neticesinde Türkiye, o dönemde kendisi için tehdit sayılan Sovyetlerle münasebetlerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu olgu, Soğuk Savaş döneminde ana hatlarıyla batı saflarında yer alan Türkiye'nin, dış politikasında tepkisel anlamda karşı blokla yaklaşma geleneğini de beraberinde getirmiştir.

Sovyet tehlikesinin ortadan kalkmasıyla beraber Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi stratejik öneminin kalkacağı ve Amerika için daha az önemli hale geleceği tezi, Amerika'nın Ortadoğu'yu tek kutuplu düzen çerçevesinde, şekillendirme çabasına girmesi neticesinde geçerliliğini kaybetmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin şekillendiren en önemli olgu, Amerika'nın Ortadoğu'da izlediği politikalar olagelmiştir.

Amerika'nın Saddam Hüseyin'i devirmek için Irak'ı 1991'deki işgali, iki ülke ilişkileri açısından bir kilometre taşı olmuştur. Daha özele inerseniz, işgal sonucu Türkiye'nin uğradığı ekonomik kayıplar ve Irak'taki merkezi otoritenin kaybı neticesinde kendini göstermeye başlayan ve Türkiye'nin de güvenliğini en üst düzeyde alakadar eden

etnik bağımsızlık hareketleri, iki ülke ilişkilerini şekillendiren en önemli unsurlar olmuştur.

İki ülke ilişkilerini etkileyecek Soğuk Savaş sonrası en önemli gelişmelerden biri, hiç şüphesiz Amerika'nın tarihinde ilk kez kendi evinde terörle vurulmasının sonucu verdiği tepkiyi yansıtmaya başlamıştır. Tek kutuplu dünyada rakipsiz olan Amerikan gücü, devlet dışı aktörleri cezalandırma aracı olarak kullanılmaya başlanmış, bunun sonucu teröre karşı topyekün küresel bir savaş başlatılmıştır. Bu savaşta Irak'ta rejim değişikliğini öngören Amerika'nın Türkiye'den aradığı desteği bulamamasının getirdiği sonuçlar iki ülke ilişkilerini tarihte hiç olmadığı kadar germiştir.

Bush yönetimi dönemindeki Amerikan tek taraflılığı (*unilateralism*) politikası ve sonuçlarının meydana getirdiği travmayı Türk tarafı, Barak Obama başkanlığında atmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmada Türk-Amerikan ilişkileri, 11 Eylül sonrası gelişmeler göz önünde bulundurularak incelenmektedir. Bunu yaparken 11 Eylül öncesi ilişkilerin teorik izahı yapılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE TEORİK OLAR BAKIŞ

Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ittifak kurma girişiminin başlıca üç sebebi olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, kendi güvenliğini sağlama isteği, maddi yardım (bunu, ekonomik ve askeri yardım olarak ta açıklamak mümkündür), stratejik nedenler ve Türk siyasetçilerin iç politika ile ilgili tutumları ve batılılaşma isteğidir.¹ ABD yöneticilerini Türkiye ile bir ittifak arayışına iten nedenleri ise Türkiye'nin stratejik önemi olmuştur.² Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikasının artık gereksiz olması neticesinde Türkiye'nin stratejik önemi azalmış görünmesine rağmen bu özellik varlığını korumuş, fakat bundan sonra ABD için Türkiye'nin asıl öne çıkan önemi, Müslüman kimliğe sahip olmasıyla beraber laik ve demokratik bir idareyle yönetiliyor olmasıdır. ABD, Türkiye'nin bu özelliğini, kendini ve çıkarlarını tehdit etmekte olan radikal dini akımlara karşı, özellikle de 11 Eylül sonrası küresel terör sorunuyla mücadele girişiminde kullanmak istemektedir.

Türkiye'nin ABD ile ittifak arayışlarında öne çıkan güvenlik, yardım, batılılaşma, Türk siyasetçilerinin tutumu ve stratejik konum konularını inceleyerek başlamak uygun olur.

1.1. Güvenlik

Şu söylenebilir ki ülkeleri birbirleriyle ittifak yapmaya iten en büyük neden, bu ülkelerin kendi güvenliklerine karşı ortak bir tehdit algılamasıdır. Doğal olarak, kendinden daha büyük bir güce karşı kendini koruyamayacağına inanan bir ülke, tehdit algılaması kendiyile aynı olan ve tehdit edildiği ülkeden daha güçlü bir devletle ittifak kurmak isteyecektir. Aynı şekilde kendinden zayıf bir devletle ittifak yapmak isteyen güçlü devlet, düşmanı olduğu güçlü devletin, kendisinin ittifak kurmak istediği zayıf

¹ Kemal KARPAT, “**Turkish Foreign Policy: Recent Developments**”, Madison-Wisconsin, 1996, s. 1.

² Nasuh USLU, “**The Turkish-American Relationship between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance**”, Nova Science Publishers, 2003, s. 13.

devlet üzerinde baskı kurarak onun kaynaklarını kullanmasını istemez.³ Bu bağlamda, Türkiye'yi ABD ile ittifak kurma arayışına iten en önemli sebep, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ni bir tehdit unsuru olarak algılamasıdır. Yukarıdaki tanıma göre de ABD'nin Türkiye ile müttefik olma isteği, kendisinin hasmı olan Sovyetler Birliği'nin Türkiye için bir tehdit unsuru olması ve kendi çıkarlarının Ortadoğu ve Balkanlar'da olumsuz yönde etkilenebilecek olmasıdır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Amerikalı yetkililer, Sovyetleri çevreleme politikası çerçevesinde Türkiye'yi kilit ülkelerden birisi olarak görmüşler ve eğer Türkiye, Amerika tarafından güçlü bir biçimde desteklenmezse önce Türkiye'nin, daha sonra da Ortadoğu'nun tamamen Sovyet güdümüne gireceğinden endişe etmişlerdir. Türkiye'nin Sovyet tehdidi algılaması, kendisini ABD ve NATO'ya yaklaştırma ihtiyacı hissettirmiştir.⁴

Bir süper güç ile ittifak yapan zayıf devletin en büyük çekincelerinden biri, kendisi üzerinden pazarlık yapılması ve kendi çıkarlarının, müttefiki olduğu süper gücün çıkarlarına feda edilme olasılığıdır.⁵ Nitekim bu durum, 1962'deki Küba Füze Krizinde görülmüş, ABD, kendisinin Sovyetler tarafından olası bir nükleer saldırıya maruz kalmaması pahasına Türkiye'nin Sovyetlere karşı savunma ihtiyacını sağlayan Jüpiter füzelerini Türkiye'den çekerek Türk yetkililerin ABD ile olan ittifakı sorgulamalarına neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin ABD ile güvenlik alanında yaşadığı en büyük sorun, Türkiye'yi neredeyse 30 yıldır meşgul eden ayrılıkçı PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) terörü olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan yeni dünya düzenine kendi istediği gibi şekil vermek isteyen ABD, bu isteğinin Ortadoğu ayağında, Saddam Hüseyin'i devre dışı bırakmış ve Irak'ı yeniden yapılandırma arayışına girmiştir. Bu aşamada Irak'taki Kürtleri kendisine müttefik olarak görmüş ve bu amaçla Türkiye'nin oldukça hassas olduğu bağımsız bir Kürt devleti oluşması ihtimaline göz yummuştur. Buna paralel olarak tabiri caizse Kürtleri üzmemek adına ve müttefiki Türkiye'nin hassasiyetlerine rağmen, Irak'ın Kuzey'indeki PKK yapılanmasının daha da güçlenmesine göz yummuştur. Bu durum özellikle 2003 sonrasında daha da kronikleşmiş,

³ USLU, s. 14.

⁴ USLU, s. 14.

⁵ Michael HANDEL, "Weak States in the International System", Londra, Frank Cass, 1981, s. 121.

PKK'ya karşı etkin olarak mücadele etmek isteyen Türkiye, ABD'nin direnişi ile karşılaşmıştır. Bu durum da, Türk askeri ve siyasi çevrelerinin ABD ile olan ittifakı sorgulamalarına yol açmaktadır. Özellikle, 11 Eylül terör saldırılarıyla evinde vurulan ABD'ye, küresel terörle mücadelede yardımcı olmak için en ön saflarda yer alan Türkiye, aynı isteği PKK ile mücadelede ABD'den görememiştir.

1.2 Ekonomik ve Askeri Yardım

Ekonomik ve askeri ihtiyaçların mevcudiyeti, zayıf ülkeyi, kendinden daha güçlü bir ülkeyle ittifak arayışına itebilir. Bunun tam tersi şekilde de ekonomik yönden güçlü ülkeler, kendinden zayıf ülkeleri ekonomik yardım ya da ticaret yoluyla kendilerine bağlama yoluna gidebilirler.⁶ Gelişmekte olan ekonomilerini güçlendirmek ve ekonomik planlarını gerçekleştirebilmek için devletler kendinden daha güçlü devletlerin yardımına ihtiyaç duyarlar. Bu yardımları pekiştirmek için de askeri ittifaklara katılabilirler.⁷ Aynı şekilde de Türkiye'nin ekonomik ve askeri yardım ihtiyacı ve Amerika'nın buna verdiği karşılık, iki ülke ittifak yapılanmasında büyük rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yaralarını henüz tam anlamıyla saramamış ve İkinci Dünya Savaşı'na girmediği halde savaş sonunda ekonomisi oldukça kötü durumda olan Türkiye, ABD'nin yardımına ihtiyaç duymuştur. Özellikle, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve halka zenginlik vaat etmesi sonucu özel sektöre önem verilmiş ve Türkiye'nin ekonomik yardıma olan ihtiyacı daha da artmıştır.⁸ Adnan Menderes Hükümeti bu ihtiyacı dış yardımla, özellikle ABD'den borçlanmayla gidermeye çalışmıştır.⁹ Truman Doktriniyle ve 1980'lerde Carter ve Reagan Doktrinleriyle devam eden süreçte Türkiye, ABD'nin askeri yardım listesinde hep ilk 5'te yer almıştır.¹⁰

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımı devam etmekle beraber, askeri ihalelerde başta Rus olmak üzere Alman, Fransız, İsrail ve

⁶ George LISKA, "Nations in Alliance" J. Hopkins University Press, 1968, s. 14.

⁷ USLU, s. 15.

⁸ USLU, s. 15.

⁹ Leo TANSKY, "US and USSR Aid to Developing Countries: A Comparative Study of India, Turkey and U.A.R.", New York, Preager, 1967, s. 39-46.

¹⁰ Ömer KARASAPAN, "Turkey in the Age of Glasnost", Middle East Report, Eylül- Ekim Sayısı, 1989, s. 4-10.

İtalyan firmaları da geniş kapsamlı bir biçimde yer almaya başlamıştır.¹¹ Hatta Türkiye'nin açtığı 52 saldırı helikopteri alımını öngören ihale, teknoloji transferi ve ABD Kongresi'nin Türkiye insan hakları ihlalleri yapıyor gerekçesi gibi sorunlar nedeniyle¹² Amerikan firması Bell-Textron yerine İtalyan Agusta firmasına verilmiştir.¹³

1.3 Türk Siyasetçilerin İç Politika ile İlgili Tutumları ve Batılılaşma İsteği

Ülkeler kendi istikrarlarını korumak ve kendilerinin yaptığı hataları örtbas etmek için de ittifak arayışına girebilir ya da hali hazırdaki ittifaklarını güçlendirmek isteyebilirler.¹⁴ Uluslararası arenada saygın ve güçlü bir ülke ile askeri, ekonomik ve siyasi bakımdan ittifak kurmak, içerideki düşman unsurlara karşı hükümetin elini güçlendirebilir ve kendi halkına karşı saygınlığının artmasını sağlayabilir. Dolayısıyla böyle bir ülke, kendinden güçlü bir ülkeyle ittifak kurmak koşuluyla hem içte hem de dışarıda, ittifak kurduğu ülkenin itibarını kendi çıkarı doğrultusunda kullanabilir.¹⁵ Bununla beraber, bu şekilde bir ittifak, zayıf ülke hükümeti için kendi uyguladığı ve başarısız olduğu iç ya da dış politika uygulamalarına bir bahane bulma vesilesi de olabilir.¹⁶ Bunun bir örneği 1964'te yaşanmıştır. Dönemin başbakanı İsmet İnönü, Kıbrıs'taki Türklere karşı girişilen şiddet eylemlerini önlemek için Kıbrıs'a müdahale planları yapılırken olası bir Türk mağlubiyetinden endişe etmiş, devreye ABD'nin girmesinin savaşı engelleyeceğini düşünmüş ve sonunda dönemin Ankara büyükelçisi Robert Hare'a harekât hakkında ön bilgi vererek ABD'nin son anda araya girmesini sağlamıştır.¹⁷

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini batı değerleri üzerine kurmuş ve ülke kurumlarının batının modern teknoloji ve fikirlerine sahip

¹¹ James RON, "Weapons transfers and violations of the laws of war in Turkey", Human Rights Watch Arms Project, United States, 1995, s. 36-40.

¹² http://www.wdif.net/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=231 (Erişim 02.08.2008)

¹³ Özgür EKŞİ, "4 Milyarlık Helikopter İhalesi İtalyanların" Hürriyet Gazetesi, 31 Mart 2007, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/6240329.asp> (Erişim 12.12.2009)

¹⁴ George LISKA, "Alliances and the Third World", The Washington Center for Foreign Policy Research School of Advanced International Studies-The Johns Hopkins University, Baltimore, 1968, ss.28

¹⁵ LISKA, s. 29.

¹⁶ USLU, s.15.

¹⁷ USLU, s.18-19.

olmasını istemiştir. Atatürk'ü takip eden devlet başkanları ve özellikle ordu, bu düstura uyarak batıyla ittifak arayışına girmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde ordunun modernizasyonu, NATO bünyesinde yapılmış ve bu süre zarfında alt yapı ve muharebe alanlarında çağın gerektiği modernizasyonlar NATO'nun, özellikle de ABD'nin desteğiyle gerçekleşmiştir. Türkiye'de bu anlamda batılılaşmasının geldiği en son noktayı Avrupa Birliği'ne üyelik arayışları olarak gösterebiliriz.

Batılılaşma girişimlerinin bir başka boyutu da ideolojik olmuştur. Akademik olarak incelendiğinde aynı ideolojiyi paylaşmak, ittifak kurmanın en önemli unsurlarından biri olarak gösterilebilir.¹⁸ Devletler kendileriyle sosyal ve siyasi konularda aynı fikirleri paylaşan devletlerle ittifak kurma eğilimindedirler. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla beraber, devlet adamları Türkiye'nin laik, demokratik ve batı değerlerini paylaşan bir ülke olduğunu savuna gelmişlerdir.¹⁹ Sovyetler Birliği ile dost olmakla beraber Türkiye'de bir komünist idarenin kurulmasına karşı olan Atatürk ve kendinden sonra gelen devlet yönetimi bu batıcılık ideolojisiyle komünist karşıtı blokta yer almışlardır. Türkiye'nin NATO'ya girme arzusu bu anlamda da değerlendirilebilir. Fakat bu ideoloji birliğinin mevcudiyeti, müttefikler arasında fikir ayrılıklarını ve sürtüşmeleri tamamen ortadan kaldırmayabilir. Bunun en büyük örnekleri Türkiye'nin, üyesi olduğu NATO içindeki bazı üye ülkelerle yaşadığı sorunlar olarak gösterilebilir. Aynı ideolojiyi paylaştıkları halde Türkiye ve ABD, Ermeni Sorunu, Kıbrıs, ticaret kotaları ve insan hakları gibi konularda zaman zaman uyuşmazlık içine düşmektedirler. İki ülke arasında yaşanan bu tür bir anlaşmazlığın en son örneği, Amerikan askerlerinin Türkiye üzerinden Irak'ın Kuzeyi'ne geçerek Irak'ı işgal girişiminin, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 1 Mart 2003'te reddedilmesi olmuştur. Bu nedenle iki ülke ilişkileri, tarihinde olmadığı kadar gerilmiştir.

¹⁸ Ole R. HOLSTI, "Unity and Disintegration in International Aliances: Comparative Studies" Wiley-Interscience Yayınları, 1973, s. 30.

¹⁹ USLU, s. 16.

1.4 Stratejik Nedenler

Akademik olarak incelendiğinde, zayıf ülkenin, müttefik olmak istediği, kendinden güçlü olan bir ülkeyle ittifak yapmasında coğrafi konumun da rol oynadığı görülür. Buna göre zayıf ülke kendinden coğrafi olarak uzak bir güçle ittifak kurma eğilimine girebilir.²⁰ Fakat bunun aksine, coğrafi bakımdan uzak bir güçle girilecek müttefiklik ilişkisi, bölgesel sorunlara karşı güçlü devletin tepki gösterme süresinin uzunluğu ve tepki gösterme durumunda bile bunun coğrafi uzaklık nedeniyle kısıtlı olabileceği gibi nedenlerden dolayı tercih edilmeyebilir.²¹ Bu olumsuzlukları bertaraf etmek için zayıf olan taraf, güçlü tarafın kendi topraklarında üsler kurmasını isteyebilir. Eğer zayıf olan taraf bir güçlü devlete yakınsa ve bu devletin genişleme alanı içindeyse, bu zayıf devlet yakınında bulunan güçlü devleti dengelemek için bir başka güçlü devletle ittifak yapabilir.²² İşte bu noktada Türkiye'nin coğrafi konumu kendinin stratejik önemi açısından önem kazanmaktadır. Uslu'ya göre Soğuk Savaş süresince, Asya ve Avrupa üzerindeki coğrafi konumu sebebiyle iki süper gücün çekişme alanındaki Türkiye'nin tarafsız kalma gibi bir lüksü bulunmamaktaydı. Dahası, coğrafi konumu itibariyle Türkiye'nin Ortadoğu ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi görürken Sovyetlerin Akdeniz'e açılmasını önlemesi bakımından da bir bariyer olma özelliği mevcuttu.²³

Türkiye, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ile göreceli olarak uzun bir sınırı paylaşmış ve Sovyetler Birliği'nin yayılma alanı içinde bulunmuştur. Özellikle Stalin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Montreaux Antlaşması'nın geçersiz olduğunu öne sürerek Türk Boğazları üzerinde hak iddia etmeye başlamış, dahası 1921 Kars Antlaşması'nın geçerliliğini yitirdiğini söyleyerek Türkiye'nin Kuzeydoğusu'nda toprak talep etmiştir. Bu şartlar altında Türkiye, yukarıda bahsettiğimiz coğrafi uzaklık dezavantajına rağmen, Sovyetler'in yayılmacı politikalarından endişe ederek ABD ile ittifak kurma yoluna gitmiştir. Zaten Sovyetler'i dengeleyebilecek yegâne ülke de ABD'yd.

²⁰ HOLSTI, s.13.

²¹ Robert L.ROTHSTEIN, “**Alliances and Small Powers**”, Columbia University, 1968, s. 118.

²² ROTHSTEIN, s. 121.

²³ USLU, s. 37.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK –AMERİKAN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ

Tezin ikinci bölümünde Türk-Amerikan ilişkilerinin 11 Eylül 2001'e kadar olan kısmi kapsamlı biçimde incelenmeye çalışılacaktır. Bunu yaparken, birinci bölümde yaptığımız iki ülke ilişkilerinin teorik izahını, bu tarihi perspektif üzerinde uygulamaya çalışacağız.

2.1 Soğuk Savaş Öncesi Dönem

Türk –Amerikan ilişkilerinde ilk resmi münasebet 7 Mayıs 1830 yılında imzalanan ticaret anlaşmasıyla başlar. Bu ticaret anlaşmasıyla devletleşme aşamasının henüz başında olan ABD, önemli hammadde üretim ve tedarik merkezi olan Akdeniz'de avantaj elde etmiştir. Ayrıca, bu anlaşmayla ABD'ye Osmanlı Devleti tarafından “en ziyade müsaadeye mazhar millet” (*the most favored nation*) ünvanı verilmiştir.²⁴ 1862 yılında imzalanan ikinci bir anlaşmayla ABD bu ünvanını pekiştirmiştir. Bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti, ABD'den silah satın almaya başlamış (ki bu silahların büyük bölümünü Amerikan İç Savaşı'ndan arta kalan silahlar oluşturmaktaydı) ve iki ülke arasındaki ticaret hacmi büyük ölçüde artmıştır.²⁵ Siyasi anlamda en önemli gelişmelerden birisi 2 Mart 1831 yılında ilk Amerikan maslahatgüzarlığının İstanbul'da açılmasıdır. Bununla birlikte Amerika'daki ilk Osmanlı Başkonsolosluğu ise 1845 yılında açılmıştır.²⁶

19. yy ikinci yarısı ve 20.yy başında Anadolu'daki Amerikan Protestan misyoner faaliyetlerinde büyük artış olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın getirdiği göreceli özgürlük ortamından faydalanan Amerikalılar, Anadolu'nun birçok yerinde misyoner eğitim kurumları kurmuşlardır. 1891 yılına gelindiğinde Osmanlı topraklarındaki Amerikan okullarının, üniversite ve kolejlerinin sayısı 9'u bulmuştur. Bunlara örnek olarak

²⁴ Yavuz GÜLER, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795–1914)”, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 2005, s. 233.

²⁵ GÜLER, s. 235.

²⁶ Nurdan ŞAFAK “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti-ABD Siyasi İlişkileri” Osmanlı Araştırmaları Vakfı. <http://www.osmanli.org.tr/yazi-4-119.html>, (Erişim 12.07.2008).

İstanbul'da kurulan Robert Koleji (1862), Beyrut'ta kurulan Beyrut Üniversitesi (1864), ve İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji (1873) gösterilebilir.²⁷

Bu dostane ilişkiler 19.yy sonlarına doğru bozulmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'ndan sonra ilk kez dış borç alması, Eflak ve Boğdan gibi önemli toprakların kaybı ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde bir Ermeni devletinin kurulma çabaları, batılı devletlerin Osmanlı'ya olan tutumlarında menfi değişikliklere yol açmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı siyasi ortamın iyice bozulduğu bu dönemde ABD, Anadolu'daki Ermeni haklarını koruma çabasına girmiştir. Bu durumun en önemli göstergesi, dönemin Amerikan başkanı Woodrow Wilson'un öne sürdüğü prensiplerdir.²⁸ Bu prensiplerin onikinci maddesine göre Osmanlı İmparatorluğu'ndaki azınlıkların (özellikle Ermeniler) “özerklik” yönündeki girişimlerine destek verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²⁹ ABD'deki bu Osmanlı aleyhtarlığındaki artışın nedenlerinden birinin de ABD'ye göç eden Ermeniler olduğu olgusu yadsınamaz.³⁰ Bu durum, Ermenilerin, günümüzde, ABD'nin Türkiye'ye karşı olan dış politikasında etkin oluşunun bir başlangıcı olarak da kabul edilebilir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında iki ülke arasındaki ilişkiler neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu durumun en önemli nedenleri, Türklerin Anadolu'daki işgale karşı mücadele veriyor olması³¹ ve ABD'nin savaşın son günlerine kadar kıyılarından binlerce mil ötede cereyan eden savaşa tarafsız kalması olarak gösterilebilir. Birinci Dünya Savaşı akabinde, daha önce de belirtilen Wilson Prensipleri, dönemin Amerikan başkanı Woodrow Wilson tarafından açıklanmış ve bu ilkeler Anadolu düşün hayatını etkilemiştir. Dönemin aydınlarından Halide Edip Adıvar, Ali Kemal, Refik Halit ve arkadaşları Wilson Prensipleri Cemiyeti adı altında birleşmişler ve ülkenin içinde

²⁷Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni Faaliyetleri (1892-1896), Sakarya Üniversitesi . <http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/ABD.pdf>. (Erişim 13.07.2008)

²⁸ Hulki CEVİZOĞLU, “İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün”, Ceviz Kabuğu Yayınları, 2007, s. 30.

²⁹ Başkan Wilson'un bu konuda yaptığı konuşma metni için bkz.

http://wwi.lib.byu.edu/index.php/President_Wilson%27s_Fourteen_Points (Erişim 13.7.2008)

³⁰ GÜLER, s. 236.

³¹ Birinci Dünya Savaşı sırasında iki ülkenin birbirlerine savaş ilan etmemiş olması ve iki ülke arasındaki coğrafi uzaklık ta bunda etkili olmuştur. Ayrıca, İstanbul Hükümeti'nin siyasi olarak zayıflığı ve fiili başkent ve kurumların olmayışı da iki ülke ilişkilerinin durma noktasına gelmesinde unsur olarak gösterilebilir.

bulunduğu kötü durumdan çıkışın Amerikan mandasından geçtiğini savunmuşlardır.³² 20 Eylül, 1919'da Amerikalı korgeneral James G. Harboud, Mustafa Kemal'i Sivas'ta ziyaret ederek Amerikan mandası hakkındaki görüşlerini sormuştur. Mustafa Kemal bunun üzerine mandanın kabul edilemeyeceğini fakat Amerika'dan gelecek askeri ve ekonomik yardımları hoş karşılayacaklarını söylemiştir.³³ Mustafa Kemal önderliğindeki Türk Kurtuluş Savaşı'nın başarılı olmasıyla birlikte, Wilson İlkeleri sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.

ABD, Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle 1941'deki Pearl Harbor Baskını'na kadar geçen yaklaşık yirmi yıl süresince dünya siyasetine karışmama (*non-intervention*) politikası izlemiştir.³⁴ Bu süre zarfında iki ülke ilişkileri oldukça olumlu cereyan etmiştir. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yavaşlayan ilişkiler 1927 yılında resmen tekrar başlamış ve iki ülke karşılıklı olarak büyükelçi düzeyinde atama yapmıştır.³⁵ Dolayısıyla bu da, yeni Türkiye Cumhuriyeti ve ABD arasındaki ilişkilerin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Aynı süre zarfında Mustafa Kemal ve başkan Franklin Roosevelt arasında iyi niyet tazeleme mektupları gönderilmiştir. Mustafa Kemal'in 1933 Los Angeles depremi münasebetiyle başkan Roosevelt'e gönderdiği taziye telgrafi bunlardan sadece bir tanesidir.³⁶

2.2 Soğuk Savaş Dönemi

2.2.1. İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Dış Politikası

Birinci Dünya Savaşı'nda maddi ve manevi yönden büyük kayıplar veren ve henüz kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü önderliğinde en büyük çabası, zaten zayıf durumda olan ve toparlanma aşamasındaki ülkeyi İkinci Dünya

³² Bilge CRISS, "Istanbul Under Allied Occupation, 1918-1923", Brill Academic Publishers, 1999, s.52.

³³ CRISS. s. 54.

³⁴William O.CHITTICK, "American Foreign Policy; A Framework for Analysis" CQ Press, 2006, s. 108-114.

³⁵ Yurdagül YÜKSEL , "Atatürk ve Roosevelt" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 44, Cilt: XV, Temmuz 1999 <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=674> (20.9.2009).

³⁶ Fahir ARMAOĞLU, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri" Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi, Sayı 38, Cilt: XIII, Temmuz 1997. (Ayrıca bkz. Türk Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi, Türk ish-U.S. Political Relations ,http://www.mfa.gov.tr/Türk_ish-u_s_-political-relations.en.mfa (Erişim 14. 07. 2008).

Savaşı'ndan olabildiğince uzak tutmaktı. Ekim 1939'da Türkiye ile imzaladıkları 3'lü ittifak anlaşması uyarınca İngiltere ve Fransa, Türkiye'yi saflarına çekmek için büyük çaba harcıyorlardı. Almanya da aynı şekilde Türkiye üzerinde baskı kurmak suretiyle Türkiye'yi, lehinde savaşa sokarak İttifak güçlerine karşı yeni bir cephe açma ve savaşı kazanma arzusundaydı. Dahası, 1940 Mayıs ayında Almanların Fransa'yı işgali, Türkiye'ye 1939 ittifak anlaşmasından doğan bir sorumluluk yüklemiştir. Fakat ısrarla iki blok arasında dikkatli bir denge politikası izleyen Türkiye, savaşa girmemiştir³⁷

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye'nin siyasi olarak mücadele ettiği en büyük sorun, savaş sonrası soğuk savaş döneminde ABD'yle ilişkilerde önemli kararlar alınmasını neden olacak olan Sovyetler Birliği olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakip dönemin dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu, Karadeniz, Boğazlar ve Balkanlar'ın durumunu görüşmek üzere Moskova'ya gitmiştir. Bu arada Sovyetler Birliği, Almanya ile saldırmazlık anlaşması imzalamış ve Almanya da Sovyetler Birliği ile aynı politikayı izleyerek Türk Boğazlarının yabancı gemilere açılması hususundaki düşüncelerini Moskova'ya bildirmiştir.³⁸ Dahası, dönemin Sovyet Dışişleri bakanı Vyacheslav Molotov, 1939 yılı Kasım ayında Berlin'i ziyareti sırasında Sovyetler Birliği'nin kendi güvenliği için Boğazlar'a, Sovyet askeri gücünün yerleştirilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁹ Böylece, ileride Türkiye için bir tehdit olacak olan ve Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması ile sonuçlanacak Sovyetler Birliği'nin Boğazlar politikası da Türkiye'nin gündemine girmiştir.

2.2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri

1945 yılı Mayıs ayında savaşın sona ermesinden hemen sonra Türk dış politikasının ana gündem maddesi, Stalin'in Türkiye'ye (özellikle Boğazlara) karşı nasıl bir siyaset izleyeceği olmuştur. Hali hazırda Stalin, 1944 yılı Ekim ayında Montreaux Antlaşması'nın Rusya için kabul edilemez olduğunu ve bu anlaşmanın "*Rus ticaretine*

³⁷ William HALE, "Turkish Foreign Policy 1774-2000", Frank Cass Publishers, 2000, s.79-105.

³⁸ John M. VANDERLIPPE, "The Politics of Turkish Democracy: Ismet İnönü and the Formation of the Multi-party System, 1938-1950", SUNY Press, 2005, s. 45-46.

³⁹ HALE, s.85.

yöneltilmiş bir mızrak” olduğunu söylemiştir.⁴⁰ Daha sonra 19 Mart 1945’te Sovyet Hükümeti, Türkiye ile 1925’te imzaladığı dostluk ve saldırmazlık antlaşmasını tek taraflı feshetmiştir.⁴¹ 7 Kasım 1945’te Molotov, dönemin Moskova büyükelçisi Selim Sarper’e Sovyet savaş gemilerinin Boğazlardan geçişine izin verilmesini ve Türkiye’nin 1921 yılında elde ettiği Kars ve Ardahan illerinin tekrar Sovyetler Birliği’ne verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁴²

Tüm bu gelişmeler, dönemin Türk yöneticilerinin savaş sonrası Türkiye için en büyük güvenlik sorununun Sovyetler Birliği olduğunu ve Moskova’nın sadece Boğazları kontrol arzusunda olmayıp Türkiye’nin toprak bütünlüğüne de tehdit oluşturduğu olgusunu kabul etmeye sevk etmiştir. Bu tehdidi daha da somut kılan gelişme Sovyetler’in Bulgaristan’a asker yağması ve doğu Avrupa’da kendine bağlı komünist uydu devletler kuruyor olmasıdır.⁴³

Sovyetler’in güneye, dolayısıyla sıcak denizlere doğru yayılmacı arzuları Washington’un Moskova’ya olan bakışını değiştirmesine neden olmuştur. Washington’a göre, Türkiye, Yunanistan ve İran⁴⁴ üzerindeki yayılmacı Sovyet baskısını, Batı dünyası için bir tehdit unsuru içermektedir. ABD’nin bu tehdide karşı ilk somut adımı 1945 yılındaki Potsdam Konferansı’nda olmuştur. Üç büyüklerin (Amerika, İngiltere ve Sovyetler Birliği) bir araya geldiği ve savaş sonrası Avrupa’nın şekillendiği bu birleşimde Stalin, Türk Boğazları hakkındaki Sovyet isteklerini bir kez daha dile getirmiş, fakat Amerikan Başkanı Harry Truman buna karşı çıkararak Boğazların tamamen Türk denetiminde olması gerektiğini savunmuştur.⁴⁵ 1945 yılı Kasım ayında ABD, Türk

⁴⁰ A.L. MACFIE, “**The Turkish Straits in the Second World War, 1939-1945**”, Middle Eastern Studies, Sayı 25, 1989, s. 240-241.

⁴¹ Harry HOWARD, “**Turkey, the Straits and US Policy**” Johns Hopkins University Press, 1974 s. 212-217

⁴² HALE, s. 111-112.

⁴³ HALE, s.112. Ayrıca bkz. Steven W.HOOK vd. “**American Foreign Policy Since World War II**”, CQ Press, 2007, s.33.

⁴⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman birliklerinin Yunanistan’dan çekilmesiyle birlikte Yunan komünistler Atina’da Moskova güdümlü bir hükümet kurmak için milliyetçilere yönelik gerilla hareketi başlatmışlardı. Nazi saldırılarına karşı Sovyetler birliklerine güneyden erzak yardımı yapmak isteyen İngiltere, İran’ın Güneyini 1941’de işgal etmiştir. Aynı zamanda İran’ın kuzeyine Sovyet birlikleri yerleşmiştir. İşte Sovyetler, bu birlikleri Tahran’da bir Komünist hükümet kurmak için baskı aracı olarak kullanmıştır. Bkz. HOOK vd. “**American Foreign Policy Since World War II**” s. 35-36.

⁴⁵ HALE, s. 112-113. (Ayrıca bkz. ABD Dışişleri Bakanlığı web sayfası, Potsdam Konferansı. <http://www.state.gov/r/pa/ho/time/wwii/93275.htm>, (Erişim 13. 09. 2008).

boğazlarına yapılacak bir saldırının uluslararası güvenliği tehdit edeceğini ve bunun da Birleşmiş Milletler bünyesinde önlemler gerektireceğini ilan etmiştir.⁴⁶ Truman, 1945 Ocak ayında kendi dışişleri bakanı James Byrnes'a su yazısını göndermiştir:

“ Rusya ’nın Akdeniz ’e açılan Türk Boğazlarını işgal etme niyetinde olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Rusya ’yla anlayacağı dilden konuşmak icab etmektedir. Bunların çocukça hareketlerinden bıktım artık!”⁴⁷

Buradan da anlaşılıyor ki Amerika Sovyet tehdidini ciddiye almaktadır. Bu durum Türkiye'nin güvenlik endişelerini az da olsa hafifletmiştir. Türkiye'ye güvenlik açısından moral veren bir diğer gelişme de 6 Nisan 1946 yılında yaşanmıştır. Asıl görevi Türkiye'nin Washington büyükelçisi Mehmet Ertegun'un naaşını getirmek olan Amerikan savaş gemisi *USS Missouri*, İstanbul'a demirledi. Bu olay Türk çevrelerinde Amerika'nın Sovyet tehditleri karşısında Türkiye'nin yanında olduğu mesajı şeklinde algılanmıştır.⁴⁸

2.2.2.1 Truman Doktrini ve Marshall Yardımı

Akdeniz ve Ortadoğu'ya yönelik Sovyet tehlikesinin arttığı bu dönemde, ABD, İkinci Dünya Savaşı'nda işgal edilen Yunanistan ve savaşa girmediği halde ekonomik yönden büyük zarara uğramış Türkiye'ye ekonomik ve askeri yardım yapma yönünde bir karar aldı. 12 Mart 1947'de Amerikan Başkanı Truman, her iki ülkeye toplam 400 milyon dolarlık (Yunanistan'a 300, Türkiye'ye 100 milyon dolar⁴⁹) yardımı onayladı.⁵⁰ Başkan Truman bu yardımın önemini anlatmak ve kongreden onay almak için Amerikan Kongresi'nde şunları söylemiştir:

⁴⁶ HOWARD, s. 243-246.

⁴⁷ Bruce KUNIHOLM, “**The Origins of Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece**”, Princeton University Press, 2.Baskı, 1994, s.255.

⁴⁸ Dönemin Amerikan Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz'in 14 Temmuz 2002 tarihinde, İstanbul'da yaptığı konuşma metni, Türk Ekonomi Sosyal Bilimler Vakfı. <http://www.defense.gov/Speeches/Speech.aspx?SpeechID=268> (Erişim. 15.12.2009)

⁴⁹ KUNIHOLM, s. 410-417.

⁵⁰ USLU, s. 68.

... Yunanistan'ın komşusu Türkiye'nin durumu da dikkatimizden kaçmamaktadır. Bağımsız ve ekonomik bakımdan sağlam bir Türkiye, özgürlüğü amaç edinmiş dünya insanları için Yunanistan'ın geleceği kadar önemli olduğu aşikârdır. Türkiye'nin hâlihazırda içinde bulunduğu durum Yunanistan'inkinden farklıdır. Türkiye, Yunanistan'ın maruz kaldığı felakete maruz kalmamış ve savaş süresince Amerika ve İngiltere, Türkiye'ye hammadde yardımını sürdürmüştür. Yine de, Türkiye bizim yardımımıza ihtiyaç duymaktadır...

... İngiltere hükümeti bize kendilerinin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar nedeniyle Türkiye'ye yapa geldikleri yardımları artık sürdürmeyecekleri yönünde bir beyanda bulunmuştur...⁵¹

Buradan da anlaşılıyor ki, yardımın asıl hedefi Yunanistan iken daha sonra Amerikan yetkililer, Sovyetlerin güdümüne girecek bir Türkiye'nin kendi çıkarlarına olmayacağını, Sovyet yayılmasının Akdeniz'e ve Ortadoğu'ya sirayet edeceğini fark etmişler ve Türkiye'yi de yardım planına almayı kararlaştırmışlardır. Böylelikle Sovyetlere karşı bir bariyer kurulmak istenmiş ve Ortadoğu ülkelerinin “domino”⁵² etkisiyle komünistleştirilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Böylece ABD'nin Sovyetleri çevreleme (*containment*) politikası da resmen hayata geçmiş oldu.⁵³ Bu yardımla birlikte iki kutuplu dünya düzeninde soğuk savaşın da resmen başladığını söyleyebiliriz.⁵⁴

Truman Doktrini, Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilir. ABD, bu hamleyle Türkiye'nin savunması konusunda ilk defa somut bir adım atmıştır.⁵⁵ Yunanistan'ın komünist gerilla hareketine karşı güçlenmesiyle bu ülkenin Sovyet güdümlü bir hükümet tarafından yönetilme ihtimali azalmış ve böylelikle Türkiye'nin uydu devletler tarafından çevrenmesinin de önüne bir nebze geçilmiştir.⁵⁶

⁵¹ Truman Doktrini'nin tam metni, Harry. S.Truman Kütüphanesi Web Sayfası.

http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=3&documentid=31&documentdate=1947-03-12&studycollectionid=TDctrine&groupid (Erişim 16. 07. 2008).

⁵² Truman Doktrini ile birlikte, Soğuk Savaş süresince sıkça kullanılacak olan “Domino Teorisi” de siyaset bilimi literatürüne girmiştir. Domino teorisi, komünist idareye giren bir ülkenin komşularının da aynı idare sekline dönüşme ihtimalinin oldukça fazla olduğunu savunur. Amerika'nın “Domino” kaygısı, Vietnam Savaşı'na da zemin hazırlamıştır. Bkz. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/168794/domino-theory#>, (Erişim 18. 07. 2008)

⁵³ USLU, s. 68.

⁵⁴ HOOK, “**American Foreign Policy ...**” s.46.

⁵⁵ Robert JERVIS vd., “**Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland**” Oxford University Press US, 1991, s. 61.

⁵⁶ HALE, s.115.

Bu hibenin önemini, 1947–1950 yılları arasında İçişleri Bakanlığı yapmış olan Necmettin Sadak ; “... *Truman Doktrini, Türk halkına büyük bir rahatlama getirmiştir. Artık biliyoruz ki yalnız değiliz.*”⁵⁷ diyerek özetlemektedir.

1947 Haziran ayında, dönemin Amerikan Başkan Yardımcısı George Marshall, kendi adıyla anılacak olan bir plan açıkladı. Bu plana göre savaşta büyük yıkıma uğramış Avrupa kıtasının tekrar yapılandırılması öngörülüyordu.⁵⁸

2.2.2.2 1950’li yıllar

İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda iki kutuplu dünya düzeni kurulmuş ve soğuk savaş kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. 4 Nisan 1949’da Batı dünyası kendi savunmasını pekiştirmek için NATO’yu (*North Atlantic Treaty Organisation*) kurmuştur. Fakat İkinci Dünya Savaşı’nda ittifak güçleriyle savaşan İtalya, NATO’ya üye olarak kabul edilirken Türkiye alınmamış ve bu da Türk çevrelerinde büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Türkiye bunun üzerine Mayıs 1950’de NATO’ya tam üyelik için başvurmuşsa da bu başvurusu reddedilmiştir.⁵⁹ Bu arada ABD’nin Komünist tehdidin ne kadar ciddi olduğunu anlamasını sağlayan gelişme Uzakdoğu’da patlak vermiştir. Komünist Pyongyang yönetimi Sovyetler Birliği ve Çin’in de desteğini alarak Güney Kore’yi işgale başlamıştır. Türkiye, işgalden kısa bir süre sonra Güney Kore savunmasına yardımcı olmak amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında 4.500 asker göndermiştir. Savaşta 1200 askerini kaybetmiş olan Türkiye’nin bu mücadelesi Batı dünyası, özellikle ABD tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.⁶⁰ Bunun üzerine 28 Şubat 1952’de Türkiye NATO’ya tam üye olmuştur.

NATO’ya tam üye olmasıyla Türkiye’nin Komünist tehlikeye karşı savunması resmîyet kazanmış ve günümüze kadar sürecek olan ABD-Türkiye stratejik ortaklığı da resmen belgelenmiştir. ABD de Türkiye’nin savunmasında fiilen görev almaya başlamıştır.

⁵⁷ HALE, s. 116.

⁵⁸ Yasemin ÇELİK, “*Contemporary Turkish Foreign Policy*” Preager Press, 1999, s. 36.

⁵⁹ HALE, s. 117.

⁶⁰ Cihat GÖKTEPE, *The Menderes Period (1950-1960)*, <http://www.turkishweekly.net/article/60/the-menderes-period-1950-1960-.html>, (Erişim 18. 07. 2008).

1950’li yıllar uzmanlar tarafından Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştiği bir “altın çağ” olarak değerlendirilir.⁶¹ Türkiye’nin NATO’ya üyeliğiyle birlikte iki ülke arasında müttefikliği pekiştiren birçok ikili anlaşma imzalanmıştır. Bunlardan en önemlilerinden birisi 1954’te imzalanan Askeri Tesisler Anlaşmasıdır. Bu anlaşmayla ABD, Türkiye’de askeri güç konuşlandırma, askeri tatbikat yapma ve askeri istihbarat toplama olanağı buldu.⁶² Ayrıca en önemlisi Adana İncirlik’te⁶³ olmak üzere, Diyarbakır, Karamürsel ve Çiğli’de askeri hava üssü kurma kararı alındı.⁶⁴ Ayrıca Türkiye bu süre zarfında ABD’den yaklaşık bir milyar dolar ekonomik yardım almış ve bu yardımın %70’i Türk tarımının kalkınması için harcanmıştır.⁶⁵

1953’te Stalin’in ölümünü müteakip Sovyet Hükümeti, Kars ve Ardahan üzerindeki hak iddialarından vazgeçtiğini açıkladı. Türkiye’nin güvenlik kaygılarını bir ölçüde gideren bu gelişmeyi bir diğer güvenlik sorunu izledi. 1957 yılında Türk ve Amerikan yetkililerin ortak endişesi Suriye’nin, Sovyet destekli bir hükümet darbesiyle komünist yönetime geçmesiydi. Bu kaygıları daha da güçlendiren gelişme Sovyetlerin, Süveyş Savaşını müteakip, Suriye’ye büyük ölçüde askeri mühimmat göndermesi oldu.⁶⁶ Krizin zirveye tırmandığı bir dönemde Türkiye güney sınırına asker yığmış ve “gerekirse Suriye’ye tek taraflı savaş ilan edeceğini” beyan etmiştir.⁶⁷ Bunun üzerine Sovyetler Birliği başkanı Nikita Khrushchev, Suriye’ye saldırması durumunda Türkiye’nin “bir günde haritadan silineceği” tehdidinde bulunmuştur.⁶⁸ Bu tehdide ABD, “Türkiye’ye bir saldırı durumunda Amerika tüm savunma mekanizmalarını kullanarak bu ülkeye karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmeye hazırdır” şeklinde cevap vermiştir.⁶⁹ Bu ifade

⁶¹ GÖKTEPE, s. 123.

⁶² USLU, s. 70-71.

⁶³ 1956’da Türkiye, ABD’nin Sovyet topraklarını izlemesini sağlayan U-2 kesif ve gözlem uçaklarının İncirlik’ten havalanmasına izin vermiştir. Bkz. Simon DUKE, “**U.S. Military Forces in Europe: The Early Years, 1945–1970**” içinde “**US Forces in Turkey**”, Nur Bilge CRISS, Westview Press, 1993 s.349). 1 Mayıs 1960’ta İncirlik’ten kalkan bir U-2 uçağı Sovyet topraklarında düşürülmüş ve Kruscev, Türkiye’yi Sovyetler Birliği’nin güvenliğine karşı fiilen görev almakla suçlamıştır. 1958’de Amerika, Lübnan’daki iç savaşa müdahale için bu üssü kullanmıştır.

⁶⁴ DUKE s.349.

⁶⁵ George HARRIS, “**Troubled Alliance, Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1970**”, Washington, American Institute for Public Policy Research, 1972, s. 71.

⁶⁶ HALE, , s.128-129.

⁶⁷ Robins PHILIPS, “**Turkey and the Middle East**” Council on Foreign Relations Press, NY,1991, s.26.

⁶⁸ HALE, s. 129.

⁶⁹ HALE, s.129.

Eisenhower Doktrini'nin⁷⁰ bir sonucu olarak ta algılanabilir. Sovyetlerin geri adım atmasıyla bu güvenlik sorunu sonuçlanmıştır. Amerika'nın bu krizdeki tutumu, Türk çevrelerinde oldukça olumlu karşılanmış ve iki ülke arasındaki stratejik ortaklık daha da güçlenmiştir.

Bu dönemdeki bir diğer önemli gelişme Kıbrıs'ta yaşanmıştır. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması için mücadele verecek olan EOKA (*Ethniki Organosis Kyprion Agoniston*) 1955 yılında ilk kanlı eylemini gerçekleştirmiştir. Bu olay ABD ve Türkiye arasında 1975'te doruk noktasına ulaşacak olan Kıbrıs sorununun da başlangıcı olmuştur.⁷¹

Öte yandan, ileride iki süper gücü nükleer savaşın eşiğine getirecek olan Küba Füze Krizi'nin önemli unsurlarından Jüpiter füzeleri 1959'da İzmir'e konuşlandırılmıştır.⁷²

2.2.2.3 Küba Füze Krizi ve Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi

1957 yılında Sovyetlerin tarihteki ilk yapay uydu olan Sputnik'i dünya yörüngesine yerleştirmesinin ardından Eisenhower yönetimi Sovyetlerin Batı dünyasının güvenliğini iyiden iyiye tehdit ettiğini düşünmeye başlamıştır.⁷³ Bunun üzerine NATO'nun psikolojik ve askeri açıdan Sovyetlere karşı daha da güçlenmesi için ABD, Avrupa'daki müttefiklerine Amerikan yapımı orta menzilli füzeler yerleştirme kararı aldı.⁷⁴ Fakat bu kararı İtalya, Türkiye ve İngiltere dışındaki NATO üyeleri⁷⁵, Sovyetleri kışkırtacağı gerekçesiyle karşı çıktılar.⁷⁶ Türkiye ile ABD arasında Ekim 1959'da imzalanan anlaşmayla bu füzeler nükleer başlıkları ile birlikte Türkiye'ye konuşlandırıldı. Bu anlaşmaya göre füzeler Türkiye'nin malı olacak fakat kullanımı için ABD ve Türkiye'nin

⁷⁰ Amerikan Başkanı Eisenhower 1957'de Amerikan senatosunda bir konuşma yapmış ve Ortadoğu'da komünist tehlikeye maruz kalan herhangi bir ülkeye, bu ülkenin istemesi durumunda Amerika'nın yardıma hazır olduğu mesajını vermiştir. Bu konuşma tarihe "Eisenhower Doktrini" olarak geçmiştir. Bkz: HOOK vd. s. 97.

⁷¹ HOOK, s. 130.

⁷² Vojtech MASTNY vd., "**Turkey between East and West: New Challenges fo a Rising Regional Power**", Boulder, CO, Westview Press, 1996, s.51.

⁷³ USLU, s. 135.

⁷⁴ MASTNY vd., s. 51.

⁷⁵ Raymond L. GARTHOFF, "**Reflections on the Cuban Missile Crisis**" Brooking Institute Press, 1989, s.71.

⁷⁶ USLU, s. 135.

ortak kararı gerekecekti. (*the dual key agreement*)⁷⁷ Füzelerin Türkiye'ye yerleştirilmesiyle birlikte Türk askeri ve siyasi yetkililer, bunun Türkiye'nin Sovyetlere karşı caydırıcılığına katkısı olduğu yönünde hemfikirlerdi.⁷⁸ Bu gelişmeler üzerine Sovyetler Birliği başkanı Khrushchev, Amerikalıların bu girişimlerinden duyduğu endişeyi şu sözlerle dile getirmiştir:

“Kendimizi askeri üslerle çevrilmiş hissediyoruz... Amerikalılar İngiltere, Yunanistan ve Türkiye’de askeri üslere sahipler... Peki, biz Meksika ya da başka yerde askeri üslere sahip olsaydık Amerikalılar ne hissederdiler acaba?”⁷⁹

Aynı şekilde Khrushchev, Amerikan Başkanı John F. Kennedy’e Haziran 1961’de şunları söylemiştir:

“Altı milyon insan koskoca Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı bir tehdit unsuru olabilir mi? Eğer Amerika Küba’yı bir tehdit olarak görüyorsa Sovyetler Birliği, Türkiye ve İran konusunda ne yapar? Bu iki ülke ABD’nin takipçisidir.”⁸⁰

Khrushchev, Küba’ya füze yerleştirme fikrini ilk olarak 1961 yılı Nisan ayında ortaya atmıştır. Kırım’da dönemin Sovyet Savunma Bakanı Rodion Malinovsky’le yaptığı görüşmede şunları söylemiştir:

“Karadeniz’in hemen ötesinde nükleer füzeler var. Bunlar şehirlerimizi kısa sürede harap edebilecek kapasitede. Amerikalılar bizi askeri üslerle çevreliyor. Bizim de aynı şeyi yapma hakkımız var”.⁸¹

1962 yılı Ekim ayında Sovyetler, Amerika’nın Türkiye’de nükleer başlıklı füze konuşlandırmasına misilleme olarak Küba’ya aynı şekilde füze yerleştirme kararı aldı. Böylelikle iki süper güç nükleer bir savaşın eşiğine gelmiş oluyordu. 26 Ekim 1962’de Khrushchev, Kennedy’e bir mektup göndererek ABD’nin Küba’ya saldırmaması ve Küba’ya uyguladığı ablukayı kaldırması koşuluyla adadaki füzeleri geri çekeceğini bildirdi.⁸² Fakat Khrushchev ikinci bir mektup göndermiş ve bu mektupta Türkiye’deki

⁷⁷ MASTNY vd. s. 51-52.

⁷⁸ USLU, s. 137.

⁷⁹ Michael R. BESCHLOSS, “Kennedy versus Khrushchev: The Crisis Years 1960-1963”, Faber and Faber, New York, 1991, s.439.

⁸⁰ BESCHLOSS. s.200.

⁸¹ BESCHLOSS. s.381.

⁸² HALE,, s. 135.

Jüpiter füzelerinin de geri çekilmesi koşulunu ileri sürmüştür.⁸³ Bu olay, tarihe “Küba’ya karşı Türkiye pazarlığı” (*the Turkey-for-Cuba trade*)⁸⁴ olarak geçmiştir. Fakat ABD bu pazarlığı, iki ülkedeki füzelerin amaçlarının farklı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. ABD, Türkiye’ye konuşlandırılan füzelerin savunma amaçlı olduğunu ve bunları açıktan konuşlandırıdığı, fakat Küba’daki füzelerin saldırı amaçlı ve gizliden konuşlandırıldığını iddia etmiştir.⁸⁵ Yapılan uzun görüşmeler sonunda 28 Ekim 1962’de Khrushchev, Sovyet füzelerini adadan çekme kararı almış ve kriz barışçıl yollardan hallolmuştur.⁸⁶

Krizin bitiminden hemen sonra Amerikalı yetkililer Jüpiterlerin Türkiye’den çekilmesi için harekete geçmiştir. Dönemin Amerikan Savunma Bakanı Robert McNamara, “*Kriz sonlandıktan hemen sonra soluğu Pentagon’da aldım ve (Türkiye’deki füzelerin derhal çekilmesini emrettim. Şahsen emin olmak için sökülen füze bataryalarının resminin çekilmesini söyledim.*” demiştir.⁸⁷

Küba Füze Krizi, Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde önemli izler bırakmıştır. Krizin hemen akabinde ABD tarafından Jüpiterlerin sökülmeye başlanması, Türk yetkililerde, Türkiye’nin ABD tarafından gerçekten pazarlık aracı olarak kullanıldığı ve Amerikan çıkarları söz konusu olduğunda ABD’nin Türkiye’yi feda edebileceği hissini uyandırmıştır.⁸⁸ Daha sonra, 1970 yılında, İnönü, Türk Parlamentosunda şunları söyleyecektir:

Amerikalılar Türklere, Jüpiter füzelerinin söküleceğini söylemiş ve bunun nedenini de bu füzelerin artık modasının geçmiş olması olarak açıklamışlar ve bunların yerine nükleer başlık taşıyan, denizaltından karaya atılan Polaris füzelerini konuşlandıracaklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine Türk yetkililer bu öneriyi makul bulmuş ve kabul etmişlerdir. Fakat daha sonra anlaşılmıştır ki Amerikalılar, Türk Jüpiterlerini, Sovyetlere karşı, Türkiye’nin haberi olmadan pazarlık aracı olarak kullanmışlardır. Bu durumu göz önünde bulundurarak, Türk

⁸³ Robert KENNEDY, “**Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis**” W.W Norton, 1969, s. 64-68, 71-72, 160-4.

⁸⁴ Sheldon M.STEM, “**The Week the World Stood Still**”, Stanford University Press, CA, 2005, s.165.

⁸⁵ James NATHAN, “**The Cuban Crisis Revisited**”, MacMillan Publishing, 1992, s.69.

⁸⁶ KENNEDY, “**Thirteen Days...**”, s.80-2.

⁸⁷ BESCHLOSS, s.588.

⁸⁸ Barry M. RUBIN, vd., “**Turkey in world politics: an emerging multiregional power**” içinde Kemal Kirisci, “**US-Turkish Relations: New Uncertainties in a Renewed Partnership**”, Lynne Rienner Publishers, UK, 2001, s.132.

siyasetçileri ileride Amerika'nın Türkiye'yi kendi isteği dışında bir krize sokması hususunda gayet dikkatli olmalıdırlar."⁸⁹

Bu hayal kırıklığından sonra Türk politikacılar Amerikan isteklerine karşı daha ihtiyatlı bir politika izlemeye başlamışlar ve ABD'yi koşulsuz desteklemenin Türkiye'ye faydadan çok zarar getirebileceğini görmüşlerdir. George E. Gruen 1980'de "*Bu kriz şunu gösteriyor ki, Ankara bundan sonra, ABD'nin süper güç olmasının verdiği bir psikolojiyle Türkiye'nin güvenlik önceliklerini pazarlık konusu yapabileceği kuşkularını hep taşıyacaktır.*" demiştir.⁹⁰ Soğuk savaş dönemindeki bu güvensizlik duygusu, 1970'li yılların ortasında Kıbrıs meselesiyle en doruk noktasına ulaşacaktır.

Krizin akabinde, Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinde şüphecilik ve güvensizlik duygusu hâkim olurken, Sovyetler Birliği'yle olan ilişkilerde gözle görülür bir yumuşama olmuştur. 1963'te füzelerin tamamen çekilmesinin ardından 1932 yılından bu yana ilk üst düzey Türk delegasyonu Moskova'yı ziyaret etmiştir.⁹¹ Ayrıca Khrushcev, "*İki ülke arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirme hususunda hiç bir engel yoktur.*" açıklamasını yapmıştır.⁹²

2.2.2.4 Kıbrıs Sorunu ve Türk-Amerikan İlişkileri

Kıbrıs Adası, 1923 yılında Lozan Antlaşması'yla İngiliz yönetimine geçmiştir. 1954 yılına kadar göreceli olarak sorunsuz olan ada aynı yıl İngiltere'den bağımsızlık için Birleşmiş Milletler'e başvuruda bulunmuştur. Yine aynı yıl Kıbrıs'ın geleceğinde önemli rol oynayacak olan EOKA (*Ethniki Organosis Kyprion Agoniston*) örgütü George Grivas tarafından kurulmuş ve amacı *enosis*⁹³ olarak belirlemiştir. Örgüt 1955 yılında adadaki Türklere karşı ilk saldırısını başlatmış ve günümüze kadar sürecek olan Kıbrıs sorunu

⁸⁹ RUBIN. s.132.

⁹⁰ HALE, s.136.

⁹¹ HALE, s.136.

⁹² Alvin Z. RUBINSTEIN, "**Soviet Policy toward Turkey, Iran and Afghanistan: the Dynamics of Influence**", Praeger, 1982, s. 19.

⁹³ Yunanca "birlik" anlamına gelen kelime, siyasi olarak Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a bağlanma ülküsünü temsil eder manada kullanılır. Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Enosis>, (Erişim 2.1.2009).

Türkiye'nin gündemine girmiştir.⁹⁴ 1963 yılı Kasım ayında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios 13 maddeden oluşan bir anayasa değişikliği teklifinde bulunmuştur.⁹⁵ Bu teklifle ada Türkleri'nin anayasal haklarının kısıtlanması amaçlanmıştır. Makarios'un bu hareketini müteakiben hükümetin Türk kanadı, derhal istifa etmiş ve adada Türklere karşı şiddetli saldırılar başlamıştır.⁹⁶ 1964 yılında krizin iyice derinleşmesi üzerine İnönü, ABD'ye arabuluculuk yapması için mesaj göndermiştir. Ayrıca, İngiltere adada NATO gücü konuşlandırılarak istikrarın sağlanmasını önermiş ve ABD buna destek vermiştir. Fakat Makarios buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, 4 Mart'ta Türkiye'nin muhtemel bir askeri müdahalesini önlemek için adaya barış gücü konuşlandırılmasını kararlaştırmıştır.⁹⁷ Aynı yıl Haziran başında Türkiye Milli Güvenlik Konseyi, 1960 Garantörlük Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak adada huzuru sağlamak için askeri müdahale kararı almıştır.⁹⁸ Fakat başbakan İnönü, kararı ABD'ye bildirmenin uygun olacağını söylemiştir. Bunun üzerine dönemin dışişleri bakanı Cemal Erkin, harekâtın bildirilmesi durumunda ABD'nin bunu önleyeceğini ve bu yüzden harekâtın bir an önce yapılmasının uygun olacağını İnönü'ye söylemiştir.⁹⁹ Buna rağmen İnönü 4 Haziran'da harekâtın yapılacağını ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Robert Hare'a bildirmiştir. Bunun üzerine Amerika, kimi kaynaklara göre Türkiye'nin olası bir müdahalesini önlemek amacıyla Akdeniz'de bulunan 6. Filosuna ait bir uçak gemisini Anamur açıklarına demirlemiştir.¹⁰⁰ Ayrıca, ABD'nin NATO'dan sorumlu generali Laman Lemnitzer, Türkiye'nin Kıbrıs'a olası bir müdahalesinin NATO çıkarlarına zarar vereceğini söylemiştir.¹⁰¹

⁹⁴ Brendan MALLEY vd., **The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion**, I.B Tauris Publication, 1999, s.xiii.

⁹⁵ Parker T. HART, "**Two NATO Allies at the Threshold of War: Cyprus, a Firsthand Account of Crisis Management, 1965-1968**" Duke University Press, 1990 s.16.

⁹⁶ HALE, s. 149.

⁹⁷ Faruk SÖNMEZOĞLU, **The Cyprus Question and the U.N**", içinde, Kemal KARPAT, "**Turkish Foreign Policy: Recent Developments**", Madison-Wisconsin, 1996, s. 177.

⁹⁸ Edward WEINTAL vd. "**Facing the Brink; an intimate study of crisis diplomacy**" Scribner, 1967 ss.21-22.

⁹⁹ Cüneyt ARCA YÜREK, "**Yeni Demokrasi, Yeni Arayışlar**", Bilgi Yayınevi, 1984, s.274.

¹⁰⁰ USLU, s. 170.

¹⁰¹ USLU, s.170.

2.2.2.5 Johnson Mektubu

Bu arada Amerikan Dışişleri Bakanı yardımcısı Harlan Cleveland, Türk yönetimine gönderilmek üzere diplomatik yönden oldukça ağır ifadeler içeren bir mektup yazmıştır. Daha sonra mektup Amerikan Başkanı Lyndon Johnson tarafından imzalanarak gönderilmiştir. Bu mektupta Johnson, İnönü'ye, Türkiye'nin adaya askeri müdahalesi durumunda Yunanistan'la savaşın kaçınılmaz olacağını ve olaya olası bir Sovyet müdahalesi durumunda NATO'nun Türkiye'ye yardım etmeyebileceğini söylemiştir.¹⁰² Ayrıca, bir işgal durumunda, Türkiye'nin Amerikan silahlarını kullanamayacağını da eklemiştir.¹⁰³

Mektup kamuoyuna açıklandığında sok etkisi yaratmıştır.¹⁰⁴ Dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı danışmanlarından George Ball “ *bu şekilde ağır bir dille yazılmış siyasi bir mektup daha görmediğini*”, ve mektubun “ *bir diplomatik atom bombası*” niteliğinde olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵ Amerikalı yetkililere göre mektubun bu kadar sert bir üslupla yazılmasının ana nedeni, askeri harekâta son derece kararlı olan Türkiye'yi durdurmanın ancak bu şiddette bir uyarı olduğuna inanmalarıdır.¹⁰⁶ Amerikan yetkililere göre “kötünün iyisi” bir karar verilerek Türkiye ve Yunanistan'ın topyekûn bir savaşa girmeleri o dönem için önlenmiştir.¹⁰⁷

Diplomatik çevreler ve tarihçiler mektubun zamanlamasında ve üslubunun bu şekilde sert olmasında Amerika'daki Yunan lobisinin büyük payı olduğu konusunda hemfikirlerdir.¹⁰⁸ Zira Başkan Johnson, başkanlık seçimlerinde Yunan kökenli Amerika vatandaşlarının oylarına talip olmak için Türkiye'yi tabiri caizse cezalandırmıştır.

Johnson Mektubu'nun bir sonucu da Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinde ciddi bir soğumanın meydana gelmesi ve Sovyetler Birliği'ne yaklaşmasıdır. Dönemin Sovyet

¹⁰² HART, s.14-15. (Bu tehditin gerçekçi olduğunu William Hale, Sovyetler Birliği'nin Makaryos'u hali hazırda destekliyor olması ile açıklamıştır. Bkz. HALE, s.149 ve O'Malley, "The Cyprus... s. ix.

¹⁰³ HALE, s. 149.

¹⁰⁴ HART, s. 15.

¹⁰⁵ George BALL, “**The Past Has Another Pattern**”, New York, W.W Norton, 1982, s. 350.

¹⁰⁶ WEINTAL .vd. s. 24.

¹⁰⁷ USLU, s.171.

¹⁰⁸ Jakob M.LANDAU, “**Johnson's 1964 Letter to Inonu and Greek Lobbying at the White House**”, Jarusalem, the Hebrew University Press, 1979.

Başkanı Nikolai Podgorny, 1965 yılında Türkiye'yi ziyaret ederek TBMM'de şunları söylemiştir;

... Türk-Sovyet ilişkileri üzerinde İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana kara bulutlar dolaşıyordu. İtiraf etmeliyim ki geçmişte bazı Sovyet devlet adamlarının yaptığı konuşmalar bunda önemli rol oynamıştır. Bu tür ifadeler artık geride kalmıştır."¹⁰⁹

1969 Temmuz ayında yapılan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile Türkiye topraklarında yapılacak tüm uluslararası askeri uygulamaların NATO şemsiyesi altında yapılmasına ve Türkiye'deki Amerikalı askeri personel sayısının azaltılmasına karar verilmiştir.¹¹⁰ Bununla birlikte Sovyetlerle yakınlaşma politikasına paralel olarak 1969 Ocak ayında Politbüro üyesi Nikolai Podgorny önderliğindeki bir heyet Ankara'yı ziyaret etmiştir. Gözle görünür en büyük yakınlaşma ekonomik alanda olmuştur. Türkiye 1967'den başlayarak 1975 yılına kadar Sovyetlerden 1,2 milyar dolar kredi alarak çeşitli projeleri hayata geçirmiştir.¹¹¹ Türkiye böylelikle o dönemde Sovyetlerden en büyük ekonomik yardım alan üçüncü dünya ülkesi olmuştur.¹¹²

Tüm bu gelişmeler gölgesinde 1966 yılında Türkiye'de ilk defa NATO'dan çekilme sesleri yükselmeye başlamıştır. Bu fikri savunanlardan, daha sonra Bülent Ecevit'in de danışmanlığını da yapacak olan Haluk Ulaman, NATO üyesi olan Türkiye'nin haddinden fazla geniş bir orduya sahip olmak zorunda olduğu, bu kadar geniş bir orduya harcanacak paranın ekonomi ve sosyal hayatın kalkınması için harcanabileceğini ileri sürmüştür. Dahası, NATO ve Varşova Paktı arasında bir savaş çıkması durumunda Türkiye'nin zorunlu olarak savaşa girmek durumunda olduğunu da eklemiştir.¹¹³ NATO'da kalmanın daha uygun olduğunu savunanlardan, Emekli Albay Sezai Korkut, Türkiye'nin NATO'dan çıkması durumunda çoğunlukla ABD tarafından karşılanan mühimmat ve araç-gereç tedarikinde sıkıntı çekileceği ve Amerika'nın

¹⁰⁹ Vojtech MASTNY, vd. ,“**Turkey between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power**“ içinde Bruce KUNIHOLM, “**Turkey and the West Since World War II**”, ; Westview Press, 1996, s.56

¹¹⁰ HARRIS, s. 128-147.

¹¹¹ HALE, 151.

¹¹² HALE, 151.

¹¹³ HALE, 151.

Yunanistan'a askeri yardımı artırarak Kıbrıs konusunda Türkiye'nin elini zayıflatacağını söylemiştir.¹¹⁴ Sonuçta NATO'da kalma kararı alınmış fakat ABD'ye olan mesafe hiçbir zaman Küba Krizi öncesi kadar yakın olmamıştır.

2.2.2.6 Afyon Ekimi Sorunu

12 Mart 1971'de Süleyman Demirel Hükümeti, askeri müdahale ile istifa etmek zorunda kalmış ve Türkiye yaklaşık üç yıl sürecek istikrarsız ve zayıf koalisyonlar dönemine girmiştir. Bu süre zarfında Türk Amerikan ilişkilerinde en önemli gelişme "Afyon Sorunu" olmuştur. 1960'ların sonunda ABD'de uyuşturucu kullanımı had safhaya çıkıp suç oranlarında büyük artış olunca Amerikan başkanı Nixon uyuşturucuya karşı topyekûn mücadele kararı aldı. Bu mücadelede ilk hedef Türkiye olmuştur. Amerikan Narkotik Bürosu'nun rakamlarına göre Amerika'da tüketilen eroinin %80'i Türkiye'den gelmekteydi.¹¹⁵ Bunun üzerine ABD'li yetkililer Türk yetkililerle görüşerek Türkiye'de üretilen afyonun tümünü satın almak suretiyle bu ürünün üretiminin ve kaçak yollardan Amerika'ya ulaşmasının önüne geçmek istemiştir.¹¹⁶ Fakat bu öneriyi Süleyman Demirel, Türk çiftçisinin zararının yeterince karşılanamayacağını öne sürerek reddetmiştir. Hali hazırda Türkiye'deki Amerikan üslerinin kullanımı ve U-2 uçuşları hususunda gergin olan Türk-Amerikan ilişkilerinin sebebini Amerikalılar Demirel'e mal etmişlerdir. Uslu, bu sorunları ortadan kaldırmak için Amerika'nın 12 Mart darbesine zemin hazırladığı görüşündedir.¹¹⁷

Darbeden sonra işbaşına gelen Nihat Erim yönetiminin ilk icraatı 1971 yılı afyon üretiminin tümünü satın alıp, afyon bitkisinin yerine alternatif ürünleri teşvik etmek oldu. Bunun için ABD, teknik destek yardımı vermeyi önerdi.¹¹⁸

¹¹⁴ HALE, s.152

¹¹⁵ HARRIS, s.192.

¹¹⁶ USLU, s. 225. Ayrıca bkz: Turkish Foreign Policy Framework and Analysis, Mustafa Aydın'ın "Turkish Foreign Policy Analysis" adlı makalesi, Aralık, 2004. <http://www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/MustafaAydin.pdf>. (Erişim: 23/7/2008)

¹¹⁷ USLU, s.228

¹¹⁸ LyndaHURST, "Turkey did it. Can Afghanistan?" 25 Şubat 2007 <http://www.thestar.com/article/185452> (Erişim: 23. 07. 2008)

İki yıl süren askeri ara rejimden sonra 1973'te yapılacak olan genel seçimlerde siyasi partiler oylarını artırmak için afyon ekimi yasağının kaldırılacağını vaat ettiler. Seçimler sonrasında iktidara gelen Bülent Ecevit 1974–75 hasat mevsiminde ekimin serbest bırakılacağını söyledi ve 1974 yılı Temmuz ayında afyon ekimi tekrar serbest bırakıldı.¹¹⁹ Bunun üzerine misilleme olarak Amerikan Senatosu 12 Temmuz'da, bu konuda gereken önlemleri tekrar almaması durumunda Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımların durdurulmasını öngören bir tasarıyı kabul etti.¹²⁰ Daha sonra Ecevit Hükümeti, afyon ekiminin serbest bıraktığı halde, yasadışı uyuşturucu madde kaçakçılığıyla ciddi yaptırımlar öngören yasaları geçirdi. Daha sonra Kıbrıs sorununun gündeme bir kez daha girmesiyle konu rafa kaldırılmış oldu. Uslu, Kıbrıs konusunun gündeme girmemesi durumunda, ABD'nin Türkiye'ye afyon ekimi konusunda daha kapsamlı yaptırımlar uygulayabileceğini ileri sürmüştür.¹²¹

2.2.2.7 1974 Kıbrıs Çıkarması ve Sonrası

12 Nisan 1967'de Yunanistan'da ordu yönetimi ele almış ve Haziran 1974 yılı Haziran'a kadar sürecek olan cunta yönetimi başlamıştır. Cuntanın başa gelmesine paralel olarak 15 Kasım'da, Kıbrıslı Rum General Grivas, adadaki Türk ahalisine karşı saldırılarını yoğunlaştırmıştır.¹²² Bunun üzerine Türkiye, Makarios'a kesin uyarı vererek bu saldırıların durmasını istemiş, aksi halde adadaki hedefleri bombalayacağını bildirmiştir.¹²³ Adadaki tansiyonun tırmanmasıyla, Türkiye'nin adaya olası müdahalesini önlemek için ABD, 1960'ta olduğu gibi, Kıbrıs civarına 6.Filo'nun bazı gemilerini konuşlandırmıştır. Bununla birlikte Amerikan Başkanı Johnson, eski savunma bakanı Cyrus Vance'i adaya göndererek muhtemel bir Türk-Yunan savaşının önüne geçmek istemiştir. Vance'in mekik diplomasi sonucu durum şimdilik BM bünyesinde halledilmiştir.

¹¹⁹ USLU, s. 245.

¹²⁰ USLU, s.247.

¹²¹ USLU, s.247.

¹²² Thomas EHLRICH, "Cyprus: 1958-1967", London: Oxford University Press, 1974, s. 98.

¹²³ USLU, s.194.

1974 yılına gelindiğinde Makarios ile Atina'nın arası iyice açılmıştı. Atina'daki cunta, Makarios'u Yunanistan'dan bağımsız politika izlemekle ve *enosis*'e ihanet etmekle suçluyordu. Bunun üzerine Yunan generaller, Kıbrıs'ta darbe yaparak Makarios'un yerine, kendilerine daha yakın Nikos Sampson'u geçirdiler.¹²⁴ Bunu tehdit olarak algılayan Ecevit, Milli Güvenlik Konseyi'ni toplayarak adaya askeri bir müdahale seçeneğini değerlendirdi. Bu arada ABD, Türk müdahalesini engellemek için diplomatik müdahalede bulunduysa da başarılı olamadı. Uslu'ya göre ABD'nin Türkiye'yi vazgeçirme hususunda bu derece etkisiz olmasındaki neden, daha önce Johnson Mektubu'nun yarattığı etkiyi bir daha tekrarlamaktan kaçınması ve daha yumuşak bir diplomatik dil kullanmasıdır.¹²⁵

20 Temmuz 1974, saat sabah 5.30'da Türk birlikleri havadan ve karadan Kıbrıs'a çıkarma düzenlemiştir. Yunanistan'ın misillemesinden endişe eden ABD, özel temsilcisi Joseph Sisco'yu mekik diplomasisi için görevlendirdi.¹²⁶ Yunan komutanlar ise Türkiye'yle bir savaştan kaçındıklarını, savaşmaları durumunda Ege Adaları'nı kaybetme riskinin olduğunu belirttiler.¹²⁷ Bu gelişmeler, Yunanistan'da cunta yönetimini sona erdirmiş ve yerine Constantin Caramanlis sivil hükümeti gelmiştir.¹²⁸

Türkiye 22 Kasım'da adadaki ilerlemesini durdurmuş ve Cenevre'de Yunanistan ve İngiltere'nin de katıldığı barış görüşmelerine katılmıştır. ABD, bu görüşmelere gözlemci olarak iştirak etmiştir.¹²⁹ Uzun süren görüşmelerden bir sonuç alınmayacağını anlayan Türk tarafı 14 Ağustos'ta yeniden Kıbrıs'taki ilerlemesine tekrar başladı. Bunun sonucunda adanın %40'ına yakını Türk hâkimiyetine geçmiş oldu.¹³⁰

ABD'nin, bu Türk taarruzunu engelle(ye)memesinin sebeplerini Hale, Amerikan başkanı Nixon'un Watergate Skandalı ile uğraşıyor olmasına ve başkan yardımcısı Kissinger'in 1973-Ekim'indeki Arap-İsrail savaşının getirdiği sorunlar nedeniyle

¹²⁴ Paul Y. WATANEBE, "Ethnic Groups, Congress, and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo", Greenwood Press, 1984. s. 78.

¹²⁵ USLU, s. 204.

¹²⁶ The Greek Coup and the Turkish Invasion. <http://countrystudies.us/cyprus/15.htm> (Erişim:25.07. 2008).

¹²⁷ Theodore A. COULOULUMBIS "The United States, Greece and Turkey: the Troubled Triangle" New York, Peager, 1983, s.94.

¹²⁸ COULOULUMBIS, s.94.

¹²⁹ USLU, s. 208.

¹³⁰ WATANEBE, s. 84.

Ortadoğu'ya odaklanmış olmasına bağlamaktadır.¹³¹ Böylelikle Türkiye, o süre zarfında bölgede önemli bir güç olmuş ve manevra alanı genişlemiştir.

Nixon'un Türk müdahalesini önlemede yetersiz kaldığını düşünen, çoğunluğu Yunan asıllı ve Yunan lobisine mensup¹³², bir grup milletvekili Kissinger'i ziyaret ederek, Türkiye adadan çekilinceye kadar ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımları durdurmasını istedi.¹³³ Fakat Kissinger'in Türkiye'ye yardımın kesilmesinin iki ülke ilişkilerini tehlikeye sokacağı uyarılarına rağmen, Amerikan Kongresi, Türkiye'ye silah satışının durdurulmasını öngören bir yasayı kabul etti.¹³⁴ Bu arada Amerika'da Nixon, Watergate Skandalı nedeniyle istifa etmiş ve yerine Gerald Ford geçmiştir. İlk başta yasayı imzalamak konusunda çekimser davranan Ford, daha sonra baskılara dayanamayarak 5 Şubat 1975'ten geçerli olacak bir silah ambargosu kararnamesini imzaladı.¹³⁵ Uslu'ya göre bu ambargo kararında Türkiye'yi ahyon ekimini serbest bıraktığı gerekçesiyle cezalandırma arzusu da etkili olmuştur.¹³⁶ Bu karara Türkiye sert tepki göstererek 1969'da ABD ile imzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması'nın ve diğer askeri anlaşmaların yasal hükümlülüğünü yitirdiğini ilan etti.¹³⁷ ABD, Sovyetler Birliği'nin güney-batı bölgesindeki askeri hareketlilikleri ve füze denemelerini izleyebilmek için Türkiye'deki radar üslerine gereksinim duyuyordu. Bu yüzden, Türkiye'nin bu üsleri kapatma kararı ABD'de büyük yankı bulmuştur.¹³⁸ Amerikan Kongresi'nin ambargoyu kısmen kaldırma girişimi Türk tarafında çok fazla memnuniyet yaratmadı.¹³⁹ 1978'de tekrar iktidara gelen Ecevit, ambargonun kalkmaması durumunda Türkiye'nin NATO'dan çekilme isteğinde olduğunu açıkladı.¹⁴⁰ Ecevit ayrıca şunları demiştir:

¹³¹ HALE, s. 155.

¹³² 1970'lerin ortasında ABD'de 1.25 milyon Yunan asıllı Amerikan vatandaş yaşarken sadece 54,000 Türk asıllı Amerikalı bulunuyordu. Hale'e göre bu uçurum, oy kaygısı taşıyan Amerikan Başkanları'nın, Türkiye ile ilgili kararlarında hesaba katması gereken bir unsurdu. Bkz. HALE, s.161.

¹³³ Laurence STEM, "**The Wrong Horse: the Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy**", New York, Times Books, 1977, ss.140-141

¹³⁴ STEM, s.145.

¹³⁵ WATANEBE, s. 105-111.

¹³⁶ USLU, s .213.

¹³⁷ COULOULUMBIS. s. 151.

¹³⁸ HALE, s. 161.

¹³⁹ COULOULUMBIS, s. 106.

¹⁴⁰ HALE, , s.161.

“Türkiye, NATO bünyesinde haddinden fazla bir askeri yükümlülüğün altına girmiştir ve ABD’ye aşırı şekilde bağımlıdır. Artık kendi ulusal güvenliğimizi sadece ABD ve NATO’ya endeksleyemeyiz. Bu yüzden kendi savunma sanayisini geliştirerek komşularıyla karşılıklı güven ve dostluk atmosferini inşa etmek zorunluluğundadır”¹⁴¹

Bu açıklamanın akabinde Ecevit, Sovyetler Birliğiyle “Dostluk ve İyi Komşuluk” anlaşması imzalamış ve daha sonra Moskova’ya giderek Sovyetlerle “Karşılıklı Saldırmazlık” (*Not-Agression*) anlaşması imzalamıştır.¹⁴² Bu ziyarette Ecevit ayrıca; *“Sovyetler Birliği artık tehlike olmaktan çıktığı için Türkiye, NATO ile olan işbirliğini asgariye indirebileceğini”* söylemiştir.¹⁴³ Nihayetinde, silah ambargosu 1978, Eylül ayında resmen kalkmıştır.¹⁴⁴

Sonuç olarak şu söylenebilir ki, Kıbrıs meselesi, NATO müttefikleri ABD ve Türkiye arasında bir sınav olmuştur. 1964 Johnson Mektubu’na kadar geçen süre zarfında Türkiye, NATO’yla, özellikle de ABD’yle koşulsuz işbirliği politikası izlemiştir. Fakat Johnson Mektubu’nun iki ülke ilişkilerine etkisi oldukça ağır olmuş, bundan sonra Türkiye, müttefikliğin gerekliliğini yerine getirmekle beraber, ABD ile ilişkilerinde daha dikkatli olma yolunu seçmiştir. Dahası, kendi savunmasını NATO ve ABD tekelinden kurtarmak için komşularıyla, özellikle de Sovyetler Birliği’yle yakınlaşma sürecine girmiştir. Türkiye ayrıca ABD’ye karşı önemli kararlar alarak (üslerin kapatılması gibi) ABD’nin uydu devleti olmadığını göstermeye çalışmıştır.¹⁴⁵

Kıbrıs sorunuyla ilgili bir diğer önemli nokta da Amerikan dış politika karar verme mekanizmasının işleyişidir. Türkiye, uluslararası yasalardan doğan garantörlük haklarından yola çıkarak Kıbrıs’a müdahale etmiş ve adadaki Türk nüfusunun güvenliğini sağlamıştır. Fakat ABD gibi bir süper gücün Türkiye’ye karşı izlediği dış politika siyasetinde, stratejik çıkarların yanında ABD’deki etnik unsurların (Yunan ve Ermeni asıllı Amerikalılar) da büyük etkisi vardır. Yani, Amerika’nın Türkiye’ye karşı

¹⁴¹ Jonathan ALFORD, “**Greece and Turkey, Adversity in Alliance**”, New York, St.Martin Press, 1984, s.138

¹⁴² ALFORD, s.138.

¹⁴³ HALE,, s. 162.

¹⁴⁴ COULOULUMBIS, s. 106.

¹⁴⁵ USLU, s. 217.

benimsediği dış politika uygulamalarında hakkaniyetten ziyade stratejik dış politika ve iç politika dinamikleri önemli rol oynamıştır. Başkanlık seçimlerinde oy kaygısıyla Yunan tezinin desteklenmesi, silah ambargosu konusunda ABD başkanı Ford'un isteksiz olmasına karşın, lobi baskısıyla ambargo kararını imzalaması buna örnektir.

2.2.2.8 1980'lerde Türk Amerikan İlişkileri

1980'lere geldiğinde uluslararası ilişkilerde ve Türkiye'nin iç siyasi hayatında önemli değişiklikler olmuştur. ABD ile olan ilişkilerde gözle görülür bir yumuşama gözlenmiştir. Bunun bazı önemli sebepleri olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi geçen on yıldaki Sovyet-Türk yakınlaşmasının yerini kuşkuya bırakmasıdır. Sovyetler Birliği'nin 1979 yılı Ekim ayındaki Afganistan'ı işgal girişimi, hem ABD'de, hem Türkiye'de endişeyle karşılanmıştır. Dahası, aynı yılın Şubat ayında İran'da Şah Pehlevi devrilmiş ve yerine Ayetullah Humeyni geçerek İran İslam Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Türkiye'yi daha da kaygılandıran gelişme Sovyetler'in, İsrail'in 1982'de Suriye'ye saldırması üzerine bu ülkeye büyük miktarda silah yardımı yapması olmuştur.¹⁴⁶ Bu gelişmeler üzerine dönemin Amerikan başkanı Jimmy Carter'ın ulusal güvenlik baş danışmanı Zbigniew Brzezinski, Türkiye'nin doğu sınırının ötesini "kriz bölgesi" olarak adlandırmış ve ABD'nin bu sorunlar konusunda etkin söz sahibi olabilmesi için Türkiye'nin önemini bir kez daha vurgulamıştır.¹⁴⁷

Afganistan'ın Sovyetlerce işgali, Türk tarafında 1970'lerdeki NATO'dan ayrılma söylemlerinin yerini, NATO'daki yerini pekiştirme ve ABD'yle savunma ve ekonomik yönlerden daha da entegre olma girişimlerinin hızlandırılmasına bırakmıştır.¹⁴⁸ Bunun en önemli göstergesi ABD ile 29 Mart 1980'de imzalanan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması'dır. (SEIA)¹⁴⁹ Bu anlaşma 5 yıllık süre için geçerlidir ve bu sürenin sonunda taraflar isterse yenilenebilir. Bu anlaşmaya göre Amerika, Türk birliklerinin askeri araç

¹⁴⁶ Ali KARAOSMANOĞLU, "Turkey's Security and the Middle East", *Foreign Affairs*, Sayı 62, 1983, s.159-173.

¹⁴⁷ HALE, s. 163.

¹⁴⁸ RUBINSTEIN, s. 43.

¹⁴⁹ Richard C.COMPANY, "Turkey and the United States: the Arms Embargo Period", New York: Praeger, 1986, s. 103-123. Ayrıca bkz. RUBINSTEIN, s.43.

ve gereç ihtiyacını karşılayacak, birlikler için gerekli askeri eğitimi verecek, bunun karşılığında da Türkiye, Amerika'ya topraklarında belirlenen yerlerde askeri faaliyet yapma hakkını vermiştir.¹⁵⁰

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Türkiye iç siyasetinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Giderek tırmanan anarşi ortamı, ekonomideki kötü gidişat ve sivil hükümetlerin bu sorunlara karşı önlem almada yetersiz kalmaları üzerine 12 Eylül 1980'de dönemin genelkurmay başkanı Kenan Evren önderliğindeki askeri cunta sivil idareye son vererek üç yıl sürecek askeri yönetimi tesis etmiştir. ABD, Türkiye ile olan ilişkilerdeki bahar havasını bozmamak gayreti içinde, askeri müdahaleyi eleştirmekten kaçınmıştır. Buna binaen, ABD Dışişleri Bakanlığı 12 Eylül'de yaptığı açıklamada Türkiye'deki yeni askeri idarenin, süregelmekte olan terör ve ekonomik güçlüklerle etkin mücadele edeceğini ve sivil idarenin çok geçmeden tesisine olan güvenlerinin tam olduğunu belirtmiştir. Açıklamada ayrıca Amerika'nın Türkiye'ye yapmakta olduğu askeri ve ekonomik yardımlarda herhangi bir kesintinin söz konusu olmadığı dile getirilmiştir.¹⁵¹

SEIA'nın öngördüğü bir başka husus ta Türkiye'nin kendi savunma sanayisini geliştirip genişletmesi olmuştur. Bu doğrultuda Amerikan General Electric firması önderliğinde Türkiye'de ilk F-16 savaş uçağı üretim tesisi kurulmuştur.¹⁵² Buna göre, gelecek 10 yıl içerisinde 4,2 milyar dolar değerinde toplam 160 adet F-16 uçağının yapımı amaçlanmıştır.¹⁵³

1983 yılı Kasım ayında göreve gelen Turgut Özal Hükümeti, SEIA'nın devam etmesi gerekliliğini vurgulamış fakat aynı zamanda ekonomik ve askeri alanda bazı sorunların olduğunu söylemiştir. Bunlardan biri, Amerika'nın Türkiye'ye yardım yaparken Yunanistan'la Türkiye arasındaki 7/10¹⁵⁴ oranını halen devam ettirmesidir.

¹⁵⁰ USLU, s.254. Ayrıca bkz. RUBNISTEIN, s. 51.

¹⁵¹ Fahir ARMAOĞLU, "20.Yüzyıl Siyasi Tarihi", 2.Cilt, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1994 , s.297.

¹⁵² Robert O. FREEDMAN, "The Middle East from the Iran-Contra Affair to the Intifada" içinde George Gruen, "Turkey between the Middle East and the West" Syracuse University Press, 1991, ss.402-405.

¹⁵³ FREEDMAN, ss.402-405.

¹⁵⁴ O dönemde Türkiye ve ABD arasındaki anlaşmazlıklardan biri de Türkiye'ye verilen her 10 dolar karşılığı Yunanistan'a 7 dolar verilmesiydi. (7/10 oranı) Amerikan kongresince 1961 yılında kabul edilen ve 1978'de genişletilen (ki bu genişletmeyle Türkiye'ye karşı uygulanan silah ambargosu kaldırılmıştır).

Türk tarafı bu oranın Türkiye için yetersiz olduğunu savunmuştur. 1983'te Amerikan Kongresi'ne, 1984 mali yılı için Türkiye'ye yapılacak yardımın 913 milyon dolar olması yönünde bir istekte bulunmuş fakat nihayetinde bu yardım 715 milyon dolara çekilirken başlangıçta Yunanistan'a 280 milyon dolar olarak yapılması planlanan yardım 500 milyon dolara çıkarılmıştır.¹⁵⁵ Türkiye'nin bu oranlamaya karşı çıkmasının bir diğer nedeni de silah ambargosu yıllarında uğranan zararın karşılanmasıydı. Ronald Reagan Hükümeti, Türkiye'ye yapılan yardımları azamiye çıkardığını duyurmasına ve Türkiye'nin İsrail ve Mısır'dan sonra Amerika'dan en fazla askeri yardımı alan 3. ülke olmasına rağmen Türk yetkililer bunun yetersiz olduğunu, Türkiye'nin NATO'da oldukça fazla görev üstlendiğini söylemiştir. Bu da zaman zaman, Amerika'yla olan ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır.¹⁵⁶ ABD yönetimi 7/10 oranının Türkiye'ye olan olumsuz etkisini en aza indirmek için dolaylı olarak NATO bünyesinde yardım ve hibe vermiştir.¹⁵⁷

1980'lerde Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen bir diğer unsur da Ege'de yaşanan gelişmeler olmuştur. İki NATO ülkesinin kıta sahanlığı, hava sahasının kontrolü ve petrol arama hakları gibi sorunlar kaçınılmaz olarak ABD ile olan ilişkileri de etkilemiştir. Örneğin, dönemin Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu 1981'de iktidara geldikten hemen sonra Ege Denizi'nde petrol araması yapması için Kuzey Ege Petrol Şirketi'ne (NAPC) petrol arama ruhsatı vermiştir.¹⁵⁸ Türkiye'nin itirazı üzerine Yunanistan, 1976 Bern Antlaşması'nın gereklerini yerine getireceğini söyleyip lisansı dondurmıştır. Fakat 24 Şubat 1987'de sorun tekrar ortaya çıkmış ve NAPC yönetimi Ege'nin ihtilafı sularında petrol araması yapacağını açıklamış, Türkiye buna misilleme

Yabancı Yardım Yasası'na göre Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardım, o günün Ege Sahası'ndaki Türk-Yunan askeri dengeleri göz önünde bulundurularak yapılıyordu. Yunan Hükümeti'nin görüşlerini destekleyen Amerikan Kongresi'nin çoğunluğu Ege Denizi'ndeki status quo nun ancak 7'ye 10 oranı göz önünde bulundurularak korunabileceği görüşündeydi. (Bkz. Monteagle STEARNS, "**Entangled Allies; US Policy towards Greece, Turkey and Cyprus**", New York, Council on Foreign Relations Press, 1992, ss.40-41).

¹⁵⁵ Bruce KUNIHOLM, "**Turkey and NATO: Past, Present and Future**", ORBIS, Summer, 1983, S.442

¹⁵⁶ George McGHEE, "**The US-Turkish-NATO-Middle East Connection**", Londra, Macmillan, 1990, s. 168-169.

¹⁵⁷ McGHEE, s.173.

¹⁵⁸ Deniz BÖLÜKBAŞI, "**Turkey and Greece: The Aegean Disputes**", Routledge Cavendish, 2004, s.287 (Ayrıca bkz. Marion SARAPHE vd. "**Background to Contemporary Greece, Volume 1**" içinde Heinz Richter, "**The Greek-Turkish Conflict**" The Merlin Press, 1990).

olarak 26 Mart'ta Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) Ege'de petrol arama ruhsatı vermiştir. Maden Tektik Arama (MTA) Sismik-1 gemisi Ege'de araştırmalarına başlamıştır. Türkiye aynı zamanda konuyu Birleşmiş Milletlere götürmüş ve Güvenlik Konseyi, Yunanistan'ın Ege'de yaptığı uygulamaların kanunsuz olduğu kararını almıştır.¹⁵⁹ Nihayetinde, NATO Genel Sekreteri Lord Corringon ve ABD'nin girişimleriyle Yunanistan Ege'deki faaliyetlerini durdurmuştur.¹⁶⁰

22 Kasım 1984'te dönemin ABD Başkanı Ronald Reagan, Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti (KKTC) Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın ada sorunlarının halli hususunda daha esnek olması gerektiği bir mektubu, Kenan Evren'e göndermiştir. Bunun neticesinde ada toplumu liderleri 1985'te Amerika'da uzun süre sonra bir araya gelerek barış görüşmelerine başlamışlardır.¹⁶¹

Bu arada, Türkiye'nin gündemini günümüze kadar en yoğun bir biçimde işgal edecek ve ABD ile ilişkilerinde günümüze kadar en üst seviyede etkili olacak PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) 15 Ağustos 1984'te Eruh ve Şemdinli'de ilk silahlı terör eylemini gerçekleştirmiştir.¹⁶²

2.2.2.9 Soğuk Savaş Sonrası 1990'larda Türk-Amerikan İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya düzeninde, 1980'lerin sonlarına gelindiğinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Sekiz yıl süren İran-İrak savaşı, 1988 yılı Temmuz ayında resmen sona ermiş¹⁶³, son Sovyet askeri 1989 yılı Şubat ayında Afganistan'dan çekilmiştir.¹⁶⁴ Bu olaylar, soğuk savaş sonrası gelişmelerde önemli rol oynayacaktır. Yaklaşık 10 yıl süren Afganistan işgali, Sovyet ekonomisinin çökmesine neden olmuş, bu da Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle sonuçlanmıştır.¹⁶⁵

¹⁵⁹ BÖLÜKBAŞI, s.289.

¹⁶⁰ BÖLÜKBAŞI, s.291.

¹⁶¹ Farid MIRBAGHERI, "Cyprus and International Peacemaking", Routledge, 1998,. ss.142-143

¹⁶² James BROWN, "The Turkish Imbroglia: Its Kurds", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Sayı. 541, (Eylül, 1995), s.119.

¹⁶³ Farhang RAJAEI, "The Iran-Iraq War: The Politics of Aggression", University Press of Florida, 1993, s.1.

¹⁶⁴ New York Times, 16 Subat 1989.

¹⁶⁵ Robert W. STRAYER, "Why Did the Soviet Union Collapse?: Understanding Historical Change"

Aynı şekilde İran'la uzun süren savaş sonucu Irak, büyük bir borç batağına girmiş, bu açığını kapatmak bahanesiyle, petrol bakımından zengin komşusu Kuveyt'i işgal etmeye kalkışmıştır.¹⁶⁶ Ayrıca Kafkaslar ve Balkanlar'da komünist idarelerin çöküşüyle birlikte etnik çatışmalar suyüzüne çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Türkiye'nin Batı için stratejik öneminin azalacağından endişe eden Türk yöneticilerin bu endişelerinin, yukarıda bazılarını saydığımız gelişmeler sebebiyle, özellikle 1. Körfez Savaşı neticesinde boşa çıkacağı görülmüştür.¹⁶⁷

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra ABD, dünyada askeri ve ekonomik yönden tek süper güç haline gelmiş ve Ortadoğu, Balkanlar ve Orta Asya da dâhil olmak üzere tek kutuplu dünyayı kendi isteği doğrultusunda şekillendirme gayretine girmiştir.¹⁶⁸

Soğuk Savaş sonrasında Türk-Amerikan ilişkilerini etkileyen en önemli gelişme 2 Ağustos 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali olmuştur. Bu işgale dönemin ABD başkanı George H. Bush derhal tepki göstermiş ve Irak'ın Kuveyt'ten derhal çekilmesini aksi takdirde askeri yöntemlere başvuracağını söylemiştir.¹⁶⁹ Nitekim ABD önderliğindeki koalisyon güçleri 24 Şubat 1991'de Çöl Fırtınası (*Desert Storm*) operasyonuna başlamış ve sonucunda Irak güçleri Kuveyt'ten çıkarılmıştır. Türkiye bu operasyonda, başta ABD olmak üzere müttefik kuvvetlere, topraklarını kullanıma açmıştır.¹⁷⁰ Operasyona doğrudan katılmadığı halde Türkiye, koalisyon güçlerinin zafer kazanmasında ve savaşın akabinde Irak'ın durumu ile ilgili gelişmelerde büyük rol oynamıştır. Ağustos 1991'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı 661 sayılı karar gereğince, BM üyesi olan ülkeler Irak'la olan tüm ticari ve askeri alışverişleri durdurmuştur.¹⁷¹ Türkiye, BM kararına müteakip, 8 Ağustos'ta, Irak petrol ihracatının

M.E. Sharpe, 1998, s. 81.

¹⁶⁶ Alberto BIN, vd. "**Desert Sorm: A Forgotten War**", Praegar, Londra, 1998, s.1-4. Ayrıca Bkz; Thomas HAYES'in 3 Eylül 1990'da New York Times'da yazdığı yazı.

¹⁶⁷ USLU, s.269.

¹⁶⁸ Ramesh THAKUR vd., "**The Iraq Crisis and World Order**" içinde, Ayla GÖL, "**Iraq and World order: A Turkish Perspective**", United Nations University Press, Tokyo, New York, Paris, 2006, s.114

¹⁶⁹ Alberto BIN, vd. s. 32-36.

¹⁷⁰ Bu karar üzerine, dönemin başbakanı Turgut Özal'ın Irak politikalarına karşı büyük itirazlar olmuş ve Genel Kurmay başkanı Necip Torumtay görev süresi dolmadığı halde emekliliğini istemiş ve Dışişleri bakanı Ali Bozer görevinden istifa etmiştir. .

¹⁷¹ Liam ANDERSON, vd. "**The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?**", Palgrave Macmillan Press, 2004, s.90.

neredeysi yarısının yapıldığı Kerkük- Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nı kapattığını duyurdu.¹⁷² Fakat savaş öncesi Irak'la yaklaşık 2,5 milyar dolarlık ticaret hacmine sahip Türkiye için bu ambargo kararı ekonomik acıdan çok pahalıya mal olmuştur.¹⁷³ ABD ilk etapta Türkiye'nin ekonomik zararını en aza indirmek için 82 milyon dolarlık bir acil yardım hibesi yapmış, ardından yıllık ortalama 550 milyon dolar olan askeri yardım miktarını 700 milyon dolara çıkarmıştır. Bush yönetimi Türkiye'ye uygulanan tekstil kotasında esneklik yapılacağını açıklamıştır. Ayrıca, Japon Hükümeti 300 milyon, Suudi Arabistan 1 milyar dolar karşılığı petrol yardımında bulunmuştur. Fakat tüm bu yardımlar, Türkiye'nin Irak'a karşı uygulanan ambargo dolayısıyla yaşadığı kayıpların yaklaşık 1/3'üne tekabül ediyordu.¹⁷⁴

Türkiye'yi ilgilendiren bir diğer gelişme Irak'ın kuzeyinde yaşanmıştır. Saddam rejimini içeriden çökertmek isteyen ABD başkanı Bush, Irak'ın güneyindeki Şiiilerle beraber kuzeydeki Kürtleri rejime karşı ayaklanmaya teşvik etmiştir. Bunun sonucunda ayaklanmalar gerçekleşmiş fakat bu ayaklanmalar Saddam güçleri tarafından zor kullanılarak bastırılmıştır. İşte bu ortamda, Irak'ın Kuzey'inde bulunan yaklaşık 500 bin¹⁷⁵ Kürt, Türkiye ve İran'a sığınmıştır.¹⁷⁶ Hali hazırda ayrılıkçı PKK terörüyle uğraşan Türkiye için bu durum hem ekonomik hem de güvenlik açısından kabul edilemez bir durum teşkil ediyordu. Türkiye bunun üzerine uluslararası camiadan yardım istemiş ve sonuçta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 3 Haziran 1991 tarihli ve 688 sayılı kararı uyarınca başta ABD olmak üzere 12 ülke, Irak'ın Kuzey'indeki Kürtlere yardım amacıyla Huzur Operasyonu'nu (*Operation Provide Comfort*) başlatmıştır.¹⁷⁷ Bunun neticesinde Irak'ın kuzeyindeki 36.paralel'in kuzeyine, Irak askeri uçaklarının ve askeri birliklerinin girmesini engellemek amacıyla 36.paralel'den Türkiye sınırına kadar olan

¹⁷² Tareq Y. ISMAEL vd., “**The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East**”, University Press of Florida, 1994, ss.435-451.

¹⁷³ Stephen LARRABEE vd., “**Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty**”, Rand Corporation National Security Research Division, Rand Corporation, 2003, ss.135-136.

¹⁷⁴ ISMAEL, s. 435-446.

¹⁷⁵ Bu rakam kimi kaynaklara göre 1 milyona kadar çıkmaktadır. (The Kurdish People. http://en.wikipedia.org/wiki/Kurdish_people#cite_note-67) Erişim 20.12.2009.

¹⁷⁶ Mustafa Aydın vd. Arastirma Raporu, “**Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye**”, Türkiye Ekonomik Politikalar Araştırma Merkezi, (TEPAV), 2007, s.17 (http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TEPAV_Irak_Raporu.pdf, Erişim tarihi: 14.08.2008).

¹⁷⁷ Micah L.SIFRY ,ed “**The Iraq War Reader: History, Documents, Opinions**” içinde Andrew COCKBUM vd. “**We Have Saddam Hussain Still Here**”, TOUCHSTONE, 2003, s.100.

kısım güvenli bölge ilan edilmiştir.¹⁷⁸ Bu bölgenin Irak askeri tehlikesinden arındırılmasından sonra Türkiye'nin askeri ve siyasi açıdan bazı kaygıları ortaya çıktı. Türk yetkililer, fiili olarak merkezi Bağdat yönetiminden izole edilen Irak'ın kuzeyindeki otorite boşluğunun PKK'nın işine yarayacağını ve bunun da hali hazırda sorun olan ayrılıkçı terörü daha da kötüleştireceğini beyan etmişlerdir.¹⁷⁹ Bu otorite boşluğuna paralel olarak ortaya çıkan bir diğer gelişme de Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin otonom, hatta bağımsız bir Kürt devleti kurma arayışlarıydı. Bunun ilk göstergesi 1992 Mayıs ayında yapılan yerel seçimler olmuştur. Bu seçimler sonucunda ilk kez Kürt Ulusal Meclisi oluşturulmuş ve mecliste "Federe Kürt Devleti" kurulması kararı alınmıştır.¹⁸⁰

1991 yılı Temmuz ayında, Irak'ın Kuzeyi'nin güvenliğini sağlamak için 5000 kişilik özel koalisyon askerinden oluşan Hızlı Müdahale Gücü (*Rapid Reaction Force*) bölgede konuşlandırılmıştır. Fakat bu güç Eylül ayında bölgeden çekilmiş ve yerine Çekiç Güç (*Poised Hammer*) konuşlandırılmıştır. Çekiç Güç'ün başlıca görevi 36. paralelin kuzeyinde keşif uçuşları yapmaktır. Uçuşlar İncirlik Üssünden idare ediliyordu. Bu gücün operasyonel olabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) 6 aylık süreler için izni gerekiyordu.¹⁸¹ 1992 senesinin başında Türk yetkililer, Irak'ın Kuzeyi'ndeki Kürtlere karşı Saddam tehdidinin kalktığı ve Çekiç Gücün görev süresinin uzatılmasına gerek olmadığı yönünde beyanlarda bulunmuşlardır. Bunun üzerine ABD Kongresine mensup bazı senatörler Türkiye'ye 'Çekiç Gücün görev süresi uzatılmazsa, biz de Irak'ın Kuzey'indeki Kürt gruplarıyla temasa geçeriz' şeklinde tehditvari bir mesaj göndermiştir.¹⁸² Ayrıca, ABD Kongresi, 1993 İnsan Hakları Raporunda, Türkiye'deki Kürt kökenli vatandaşlara "azınlık" sıfatıyla yaklaşmış ve bu insanlara Türk

¹⁷⁸ Barbara W. ALSIP, vd. "Operation Provide Comfort: Review Of U.S. Air Force Investigation Of Black Hawk Fratricide Incident", DIANE Publishing, 1997, S.14 (ABD'nin Irak'ın Kuzeyi ve Güneyi'nde oluşturduğu güvenli bölgeler hakkında daha fazla bilgi için bakınız:

Thomas E. RICKS, "Fiasco: The American Military Adventure in Iraq", Penguin Group, 2006).

¹⁷⁹ Mustafa AYDIN ve Çağrı ERHAN ed., "Turkish-American Relations: Past, Present and Future", içinde Meliha Benli Altunışık, "Turkish-American Security Relations: The Middle East Dimension". Routledge, 2004, ss.155-164.

¹⁸⁰ AYDIN, ss.155-164.

¹⁸¹ Neil FENTON, "Understanding the UN Security Council: Coercion or Consent?" Ashgate Publishing, Ltd., 2004, s.60.

¹⁸² Nasuh USLU, "Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Period", Nova Publishers, 2004, ss.86-87.

yetkililerin baskı ve ayrımcılık yaptığını öne sürmüştür.¹⁸³ Bunun da ötesinde, ABD kongre üyesi Steny Hoyer, Türk ordusunun “kendi sivil halkına” karşı güç kullanması durumunda, “biz yapacağımızı biliriz!” şeklinde ifadeler kullanmıştır.¹⁸⁴ 14 Kasım 1992’de Türkiye, İran ve Suriye, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması hususunu görüşmek üzere bir araya gelmiş, fakat ABD, bu toplantıya çağrılmadığı için sert tepki göstermiştir.¹⁸⁵ ABD’nin Türkiye’ye karşı sergilediği bu tutum sonucunda Türk yetkililerde, ABD’nin, Ortadoğu’da kendi güdümünde bir uydu Kürt devleti kurma arzusu olduğu fikri hâkim olmaya başlamıştır.¹⁸⁶ Bülent Ecevit;

“Irak’ın demokratikleşmesinde ve toprak bütünlüğünün korunmasındaki en büyük engel ABD’dir. Bunu yaparken, ya kendine yakın bir Irak yönetimi oluşturmak ya da siyasi yönden zayıflamış, kendine ve İsrail çıkarlarına hizmet eden bir Irak oluşturma çabası içindedir.” demiştir.¹⁸⁷

ABD’li yetkililer her ne kadar Irak’ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devletinin kurulması konusunda bir çabalarının olmadığı yönünde açıklamalar yapsalar da Türk askeri çevreleri buna şüpheyle yaklaşmışlardır. Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türk istihbaratı, 1990’lı yıllar boyunca ABD’nin Kürt gruplarla yoğun işbirliği içinde olduğunu defalarca dile getirmişlerdir. Örneğin, Saddam’ın baskılarından kaçan binlerce Irak’lı Kürt, ABD tarafından Büyük Okyanus’taki Guam Adası’na götürülmüş ve burada askeri ve devlet idaresi konularında yoğun bir eğitim almışlardır.¹⁸⁸ Dönemin Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Eşref Bitlis, 10 Aralık 1992’de, Çekiç Güç’e bağlı helikopterlerin Cudi Dağı’ndaki PKK’lı teröristlere erzak ve mühimmat yardımı yaptığını ve bunun da belgelendiğini söylemiştir.¹⁸⁹ Aynı şekilde, dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş, ABD’ye bağlı Çekiç Güç helikopterlerinin, Türk makamlarının izni olmadan uçuş yaptıklarına dair duyular alındığını, bunun neticesinde yapılan

¹⁸³ Hüseyin BUZOĞLU, “Körfez Krizi ve PKK”, Strateji, Çankaya, Ankara, 1995, s.136.

¹⁸⁴ USLU, “Turkish Foreign Policy...”, s.87.

¹⁸⁵ BUZOĞLU, s.137.

¹⁸⁶ USLU, “Turkish Foreign Policy...”, s.87.

¹⁸⁷ USLU, s.91.

¹⁸⁸ Mustafa KİBAROĞLU vd., “Türkiye’nin, Irak’ın Yeniden yapılandırılması ile İlgili Kaygıları”, Global Strateji Dergisi, Cilt.3, Sayı.9, 2007, s. 3 .

¹⁸⁹ Haşim SÖYLEMEZ , “Eşref Bitlis ile Cem Ersever’i aynı ekip öldürdü”, Aksiyon Dergisi, Sayı:714, Ağustos, 2008.

incelemelerde, hangarlarda bulunan Amerikan helikopterlerinin motorlarının olmaması gerektiği halde sıcak olduğunu ve bunun da iddiayı doğruladığını söylemiştir.¹⁹⁰

Sonuç olarak şu söylenebilir ki Çekiç Güç, Türkiye'nin iç güvenliğine karşı tehdit algılamalarında rol oynadığı için ABD ile Türkiye arasında işbirliğinden ziyade kuşku ve sorun kaynağı olmuştur.

Hâlihazırda Çekiç Güç ile ilgili Türkiye'nin memnuniyetsizliği devam ederken ABD ile ilişkilerde sorun meydana getiren bir diğer gelişme de 2 Ekim 1992'de Ege Denizi'nde yaşanmıştır. “Kararlılık Gösterisi-92” adı altında icra edilmekte olan NATO tatbikatı sırasında TCG Muavenet Gemisi, Amerikan USS Saratoga Gemisi'nden atılan Sea Sparrow tipi iki güdümlü füzeyle vurulmuş ve 5 Türk askeri şehit olmuştur. İlk etapta kaza olarak nitelendirilen olay daha sonra Sea Sparrow tipi füzelerin kazaen ateşlenemeyeceği, bir kaç kademe komuta aşamasından geçip ateşleneceği, birden fazla füzenin de kazaen atılma ihtimalinin çok düşük olduğu ve Sea Sparrow tipi güdümlü füzelerin hedef tayin edilmeden ateşlenmesi durumunda füzenin havada imhasının mümkün olduğu¹⁹¹ gibi sebeplerin ortaya çıkmasıyla Türk tarafında olayın kasden cereyan ettiği şeklinde bir kanaate varılmasına neden olmuştur.¹⁹² Dönemin Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Vural Beyazıt'a olayın kaza olma ihtimalinin çok düşük olduğunu söylemişlerdir.¹⁹³

Soğuk Savaş sonrası dünyanın değişik yerlerinde cereyan eden iç savaş ve çatışmaları önlemek için gönderilen çokuluslu güçlere Türk Ordusu aktif olarak katılmıştır. Bu çatışmaların ilki doğu Afrika ülkesi Somali'de yaşanmıştır. İç savaş neticesinde devlet otoritesinin neredeyse yok olduğu Somali'de uluslararası yardımlar sivillere ulaşmıyor ve binlerce insan açlıktan ölüyordu. Bu gelişmeler üzerine 24 Nisan 1992 tarihli, 751 no. BM Güvenlik Konseyi kararı¹⁹⁴ uyarınca ABD önderliğindeki BM

¹⁹⁰ KİBAROĞLU, s. 3.

¹⁹² Sea Sparrow füzelerinin teknik özellikleri için bkz. “**RIM-7 Sea Sparrow Missile**” <http://www.fas.org/man/dod-101/sys/missile/rim-7.htm> (Erişim : 20.8.2008).

¹⁹²Arda SUALP, “**Muavenet Kasten Vuruldu**”, Aksiyon Dergisi, Sayı. 74, 4. Mayıs,1996.

¹⁹³ SUALP, **Muavenet Kasten Vuruldu**”, Aksiyon Dergisi, Sayı. 74, 4. Mayıs,1996 <http://www.aksiyon.com.tr/detaylar.do?load=detay&link=1515> (20.08.2008).

¹⁹⁴BM Güvenlik Konseyi kararı tam metni için: http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosom1mandate.html. (Erişim: 20.8.2008).

Bariş Gücü (UNOSOM-I¹⁹⁵), asayişini sağlamak ve yardımlarını sivillere ulaşmasını kontrol için Somali'ye intikal etti.¹⁹⁶ Fakat UNOSOM-I'in yetersiz olması neticesinde BM Güvenlik Konseyi, 26 Mart 1993 tarih ve 814 sayılı karar uyarınca UNOSOM-II adı altında yaklaşık 30.000 kişilik bir uluslararası gücü Somali'ye gönderdi. Bu gücün sevk ve idaresi Nisan-1993'ten Ocak-1994'e kadar Orgeneral Çevik Bir'de olmuştur.¹⁹⁷

Öte yandan Yugoslavya'nın dağılması neticesi ortaya çıkan iç savaş 1 Aralık 1995 tarihinde Paris'te imzalanan Dayton Bariş Anlaşmasıyla sona ermiş¹⁹⁸ ve bunu müteakip 20 Aralık'ta Türk Bariş Gücü askerleri bölgeye konuşlanmıştır.¹⁹⁹

Bill Clinton'ın 1993 yılı başında ABD başkanı olmasıyla Türk-Amerikan ilişkilerinde gözle görünür bir iyileşme kaydedilmiştir. 1993 yılında Türk-Amerikan Ortak Ekonomik İşbirliği Kurulu oluşturulmuş ve 1994'te ABD, Türkiye'yi gelecek vaat eden ilk on Pazar arasında göstermiştir.²⁰⁰ Amerikan Hükümeti Türk yanlısı bir ekonomi politikası izlemiş ve iki ülke arasındaki ticaret hacmi 1997'ye gelindiğinde %70 artmıştır. Ayrıca Clinton Yönetimi, Bakü -Tiflis-Ceyhan (BTC) Petrol Boru Hattına aktif destek vermiştir. ABD, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğini, kendi çıkarlarına uygun olacağı düşüncesiyle desteklemiştir. Nitekim 1997 Lüksemburg Zirvesinde dışlanmasının ardından Başkan Clinton Türkiye'ye tam destek verdiğini bildirmiş ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin hem Avrupa ya hem Türkiye'ye yararının olduğunu söylemiştir.²⁰¹

Türkiye ile Yunanistan arasında 1974'ten bu yana yaşanan en büyük sorun 1995 yılı sonunda yaşanmıştır. Bodrum açıklarındaki Kardak Adacıkları yakınında karaya

¹⁹⁵ UNOSOM-I resmi web sayfası: <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm> (Erişim: 20. 08. 2008).

¹⁹⁶ Kimi kaynaklar, ABD'nin Somali'ye asker göndermesindeki nedenin bariş görevinden ziyade iç savaşın patlak vermesinden hemen önce Somali'de petrol arama izni alan üç büyük Amerikan şirketinin (Amoco, Chevron, ConocoPhillips) çıkarlarını korumak olduğunu öne sürmüşlerdir. Aynı kaynaklar iç savaşın bu şirketlerin petrol arama imkânlarını olumsuz etkileyeceğinden ABD başkanı George H. Bush'un iç savaş sona erdirmek için bu ülkeye müdahale kararı aldığı görüşündedirler. (Bkz. Steve KRETZMAN, “**Oil, Security, War The Geopolitics of U.S. Energy Planning**” Multinational Monitor Dergisi, Ocak/Subat Sayısı, 2003 ve Mark FINEMAN, “**The Oil Factor In Somalia**” 18 Ocak 1993 tarihli Los Angeles Times'deki yazısı.)

¹⁹⁷ http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosom2facts.html (Erişim: 20. 08. 2008).

¹⁹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Dayton_Agreement (Erişim: 20. 08. 2008).

¹⁹⁹ <http://www.centcom.mil/en/countries/coalition/Turkey> (Erişim: 20. 08. 2008).

²⁰⁰ Turkish-American Relations: Historical Context and Current Issues, RACHEL PRAGER Georgetown University, 2003. <http://www.tusiad.us/content/uploaded/Prageltusiadsubmission.pdf> (Erişim: 22. 08. 2008)

²⁰¹ RACHEL, <http://www.tusiad.us/content/uploaded/Prageltusiadsubmission.pdf>.

oturan bir Türk yük gemisini kurtarma girişimleri iki ülke arasında krize neden olmuş ve her iki ülke de adacıkların kendilerine ait olduğunu iddia etmiştir. Yunan askerlerinin adaya bayrak dikmelerinin ardından dönemin başbakanı Tansu Çiller, “O bayrak inecek, o asker gidecek” demiştir.²⁰² Bu arada ABD başkanı Bill Clinton Ankara ve Atina’yı arayarak sorunu savaş çıkmadan halletmek istiyordu. Ayrıca dönemin NATO Genel Sekreteri Javier Solana’da iki ülkeye diplomata baskı yaparak sorunun güç kullanılmadan çözülmesi için caba gösteriyordu.²⁰³ Nihayetinde iki ülke askerlerinin adalardan çekilmesiyle statüko devam etmiştir.²⁰⁴

Clinton Yönetimi, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının hayata geçirilmesi için karşı Ermeni Lobisine rağmen yoğun çaba sarfetmiştir. Yönetimin bu projenin hayata geçirilmesi için yoğun caba göstermesinin bazı nedenlere şunlar olarak gösterilebilir.²⁰⁵

a-) Kafkaslarda henüz bağımsızlığını ilan etmiş olan Azerbaycan ve dolaylı olarak Gürcistan’ın bağımsızlıklarını pekiştirmelerine yardımcı olmak ve bölgede Rusya’nın etkisini azaltmak,

b-) Bu iki ülkenin, NATO üyesi olan Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek ve batılılaşma çabalarına yardımcı olmak,

c-) Dünyanın, özellikle de ABD’nin Basra Körfezi petrollerine olan bağımlılığını azaltmak ve enerji arzında çeşitliliği sağlamak,

d-) ABD’nin dış politika gereklerinden biri olan Tahran’ı çevreleme politikası altında İran’ın bölgede etkinliğini azaltmak,

e-) Ve ABD petrol şirketlerinin bölgede iş yapabilme imkânlarını geliştirmek.

1998 yılına gelindiğinde, Suriye’nin, Yunanistan ve Ermenistan ile askeri ilişkilerini geliştirme çabaları, Türk çevrelerde Türkiye’nin çevrelendiği fikrinin

²⁰² Sabah Gazetesi, “Demirel, Kardak'taki savaşı nasıl önledi?”, 22 Mayıs 1997, Perşembe.

²⁰³ Heinz KRAMER, “A Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States”, The Brookings Institute, 2000, s.169.

²⁰⁴ KRAMER, s.169.

²⁰⁵ Jofi JOSEPH, “Pipeline Diplomacy: The Clinton Administration's Fight for Baku-Ceyhan”, Princeton University, 1999. <http://www.princeton.edu/research/cases/pipeline.pdf>, (Erişim: 22. 08. 2008)

oluşmasına yol açmış ve Esat yönetimiyle olan ilişkiler gerilmeye başlamıştır.²⁰⁶ Bu ilişkileri daha da geren gelişme ise istihbarat bilgilerinin, Suriye'nin PKK elebaşı Öcalan'ı himaye ettiğini ortaya koyması olmuştur.²⁰⁷ Şükrü Elekdağ, Suriye ile ilgili olarak “Türkiye, ulusal savunma stratejisini 2 ½ (Yunanistan, Suriye ve PKK) savaş üzerine kurması gerektiğini“ belirtmiştir.²⁰⁸ Bu gelişmeler üzerinde dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Güreş 16 Eylül 1998'de Hatay'ın Suriye sınırına sıfır noktasında yaptığı açıklamada “Suriye'ye karşı sabrımız kalmadı. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır” demiş ve Milli Güvenlik Kurulu Eylül toplantısında Suriye'nin Öcalanı himaye etmesinin devam etmesi durumunda askeri müdahale kararı alınmıştır.²⁰⁹ Bunun üzerine Suriye Öcalan'ı sınır dışı etmiş ve daha sonra 17 Şubat 1999'da Kenya'da yakalanarak Türkiye'ye getirilmiştir. Bu ele geçirme operasyonunda Türk istihbarat yetkililerine, Amerikan Haberalma Teşkilatı (CIA)'nın da yardım ettiği daha sonra açıklanmıştır.²¹⁰

12 Kasım 1999'da Marmara Bölgesi'nde meydana gelen yıkıcı depremin ardından 15 Kasım'da Amerikan Başkanı Bill Clinton bölgeyi ziyaret etmiş, akabinde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada Clinton, Türkiye'nin bölge için önemli olduğunu, 21.yüzyılda Türkiye'yi bekleyen önemli görevlerin olduğunu ve Türkiye'nin AB üyeliğini tam desteklediğini söylemiştir.²¹¹

²⁰⁶RUBIN vd. “Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power”, içinde Kemal Kirişçi, “The Future of Turkish Policy toward the Middle East” Lynne Rienner Publishing, 2001, s.96.

²⁰⁷İsmail SOYSAL, “Turkish-Syria Relations”, Turkish Review of Middle East Studies 10(1998/1999) s.110.

²⁰⁸Şükrü ELEKDAG, “2 ½ War Strategy” *Perception Dergisi*, Mart-Mayıs sayısı, ss. 46–50.

²⁰⁹Hürriyet Gazetesi, “Her şey Atilla Paşa'nın gözdağı ile başladı”, 14.11.1998.

²¹⁰Chalmers JOHNSON, “Blowback: The Costs and Consequences of American Empire”, Macmillan, 2004, ss.15-16 (Ayrıca bkz. Tim Weiner, “U.S. Helped Turkey Find and Capture Kurd Rebel” New York Times 20 Şubat 1999).

²¹¹Clinton'un TBMM'de yaptığı konuşmanın tam metni: http://www.belgenet.com/arsiv/clintontbmm_01.html (Erişim 25.8.2008).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 11 EYLÜL SONRASI TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

3.1 Giriş

2001 yılı sadece 20.yy resmi bitişi ve 21.yy. başlangıcı olmakla kalmamış, aynı zamanda dünya siyasi tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. George Bush'un göreve gelmesinden yaklaşık 10 ay sonra, 11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi binaları ve Washington D.C'deki Pentagon Binası'na yolcu uçaklarını çarptırmak suretiyle saldırı yapılmış²¹² ve yaklaşık 2752²¹³ sivil hayatını kaybetmiştir. Böylelikle ABD, tarihinde ilk defa kendi topraklarında bu derece büyük bir saldırıya uğramış oluyordu.

Saldırlardan hemen sonra 27 Eylül 2001'de, Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem, ABD Dışişleri Sekreteri Collin Powel'ı Washington'da ziyaret etmiştir.²¹⁴ Bu ziyarette Cem, ABD'ye olan tam desteğini dile getirmiş ve “*Türkiye, terörle mücadelede ABD'nin yanındadır. Dünya çapında terörle mücadeleye giriştiği için ABD'ye teşekkür etmek istiyorum. Yıllarca terörden çok çekmiş Türkiye için bu önemlidir.*” açıklamasını yapmıştır.²¹⁵

Amerikan Başkanı Bush, saldırılardan bir hafta sonra, Amerikan Kongresi'nde yaptığı ulusa sesleniş konuşması 11 Eylül sonrası Amerikan dış politikası konusunda ipuçları vermesi bakımından önem taşımıştır. Bush konuşmasında şunları söylemiştir:

...11 Eylül'deki saldırıların sorumlusunun Al-Kaide ve bu örgütün yöneticisi Usame Bin-Laden'dir. Laden'in Afganistan'daki Taliban rejimiyle bağlantısı olduğuna dair elimizde istihbarat bilgileri mevcuttur.

²¹² Andrew LANGLEY, “**September 11: Attack on America**”, Published by Compass Point Books, 2006. ss.8-21.

²¹³ CNN International resmi sitesi, “**New York reduces 9/11 death toll by 40**” 29 Ekim 2003. <http://www.cnn.com/2003/US/Northeast/10/29/wtc.deaths> (Erişim 29. 08. 2008).

²¹⁴Radikal Gazetesi, “İsmail Cem, ABD yolcusu” 25. 09. 2001 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=15572> (Erişim 29. 08. 2008)

²¹⁵ <http://www.usembassy-israel.org.il/publish/peace/archives/2001/september/09287.html> (Erişim 29.8.08).

...Amerika'nın Afganistan'daki Taliban rejiminden talepleri şunlardır; Yönetiminiz altında bulunan yerlerde saklanan El-Kaide yöneticilerini bize teslim edin. Aynı şekilde bu yerlerdeki terörist kamplarını ortadan kaldırın ve buradaki örgüt mensuplarını derhal bize teslim edin. ABD'ye bu kamplara girme izni verin böylelikle geride hiçbir örgüt mensubunun kalmadığından emin olalım."

...Dünyadaki tüm uluslara sesleniyorum. Ya bizimlesiniz, ya da teröristlerle. Bu günden sonra hangi rejim terörü destekliyor olursa Amerika Birleşik Devletleri tarafından düşman ilan edilecektir.

...Tüm ülkelere sesleniyorum. Bu savaşta bize katılın.

...ABD, dünya ülkelerinin verdiği destekten memnundur. Belki de NATO'nun tüzüğü dünya ülkelerinin tutumunu en iyi şekilde açıklıyor: Bir ülkeye yapılan saldırı tüm ülkelere yapılmış sayılır.²¹⁶

Bush'un konuşmasından da anlaşıldığı gibi ABD'nin ilk hedefi Afganistan'daki Taliban rejimini ortadan kaldırmak olmuştur. Bunu yaparken de Afganistan'a yapılacak operasyonun uluslararası hukuka uygun olması için BM'nin saldırıların ertesi günü aldığı 1368 (2001) sayılı kararına²¹⁷ dayandırmıştır. 7 Ekim 2001'de ABD önderliğindeki koalisyon güçleri "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" (*Operation Enduring Freedom*)'u başlatmışlardır.²¹⁸ Türkiye bu operasyona katılmamıştır.²¹⁹ Dönemin ABD Ankara büyükelçisi Robert Pearson El-Kaide ve Bin-Laden'in 11 Eylül saldırılarıyla alakasını ispatladığını iddia ettiği belgeleri Başbakan Ecevit'e sunmuş ve Türkiye'den bir talep olup olmadığı konusundaki soruya henüz böyle bir talebin olmadığı cevabını vermiştir. Pearson ayrıca, "Dini unsurlarla ve siviller hedefimiz değildir" şeklinde açıklama yapmıştır.²²⁰

²¹⁶ Bush'un ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmanın metni için Bkz. <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> (Erişim 29. 08. 2008)

Bu karara göre saldırılar oy birliğiyle kınanmış, terörist faaliyetlere yardım edenlerin, teröristlerle bir tutulacağını ve BM'nin 11 Eylül saldırılarına cevap olarak ne gerekiyorsa yapmaya hazır olduğu belirtilmiştir. (Kararın tam metni için Bkz : <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/533/82/PDF/N0153382.pdf?OpenElement> (Erişim: 29. 08. 2008).

²¹⁸ United States Central Command, Turkey: <http://www.centcom.mil/en/countries/coalition/Turkey/> (Erişim: 29.8.08).

²¹⁹ Türkiye Genelkurmay resmi sitesi, http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_1_Afganistan_Uluslararası_Guvenlik_Yardim_Kuvveti/konular/Türk_İyenin_UGYK_Harekatına_Katkıları.htm (Erişim 29.8.08).

²²⁰ Radikal Gazetesi, "ABD elçisinden Ecevit'e kanıt dosyası" 02. 10. 2001.

3.2 11 Eylül Sonrası Amerikan Dış Politika Uygulamalarındaki Değişiklikler

Bush Yönetimi, 11 Eylül saldırılarının birinci yıl dönümünde, Amerikan dış politika uygulamalarını büyük ölçüde değiştirecek, tarihe Bush Doktrini olarak ta geçecek olan “Ulusal Güvenlik Stratejisi” (*The National Security Strategy*)’ni açıklamıştır. Bu yeni politika uygulamasının en büyük özelliği tek taraflı (*unilateral*) ve önleyici (*preemptive*) güç kullanılması olmuştur.²²¹ Bu doktrine göre, Soğuk savaşın bitimiyle ABD’ye karşı Sovyet “tehdit”inin sona ermesinden sonra ABD’ye ve Batı dünyasına karşı ilk “tehdit” algılaması Bush Doktrini’nde yer almıştır. Buna göre tehdit unsurları, “radikalizm” ve Batı’ya karşı kullanılabilecek kitle imha silahların yapımı için gerekli olan “teknoloji” olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda doktrin tehdit unsurlarının fiiliyata geçiren üç adet uluslararası aktör belirlemiştir. Bunlar; Küresel bağlantıları olan terör örgütleri, bu terör örgütlerine yardım ve yataklık eden “zayıf” (*weak states*) ülkeler ve “haydut” (*rogue states*) devletler.²²² Bu tehdit algılamasının en büyük özellikleri, ABD’nin karşı karşıya bulunduğu tehditlerin çok yönlü olduğu, doğası itibarıyla tespit edilmesinin çok zor olduğu ve “eğer olursa” dan ziyade “ne zaman olacak?” ifadeleriyle açıklanmasıdır. ²²³ Doktrin, Soğuk Savaş dönemindeki “karşı tarafın güçlenmesini önleme” (*containment*) politikasının, kitle imha silahları elde etme çabasındaki terör örgütleri ve haydut devletleri önlemede yetersiz olduğunu ve bu nedenle kendine has bir hareket planının gerekliliğini öngörmektedir.²²⁴ Bu hareket planının esasını, önleyici saldırı oluşturmaktadır. Dönemin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Bush Yönetiminin önleyici saldırı hakkındaki görüşlerini The Independent gazetesine verdiği mülakatta şöyle açıklamıştır:

...Bu şekil bir saldırının (önleyici saldırı) gerekli olup olmadığını tartışanlar, kitle imha silahları peşinde koşan teröristlerin sayısının o kadar da çok olmadığını savunanlar var. Aynı kişiler caydırıcılığın ya da diplomasinin bu teröristlerin tehditlerini önleyeceğini düşünmektedirler.

²²¹ Jeffrey RECORD, “**The Bush Doctrine and War with Iraq**”,Parameters Dergisi Bahar Sayısı,2003,s. 4

²²² RECORD, s. 5.

²²³ Bush’un 17 Eylül 2002’de resmen açıkladığı Ulusal Güvenlik Doktrini, sayfa, 15. Doktrin tam metni için: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf> (Erişim: 31.8.08).

²²⁴ RECORD, s. 7.

*Fakat işaretler bunu göstermiyor. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki bazı durumlarda harekete geçmemek, bir şeyler yapmayı tercih etmekten daha kötü sonuçlar doğurabilir. Bu tercih savaş olsa bile!*²²⁵

Dönemin ulusal güvenlik danışmanı Condoleezza Rice, The Neocon Reader adlı kitap için yazdığı makalede; “...ABD gerektiğinde tehditlerin gerçekleşmesinden önce harekete geçmeye hazır olmalıdır... Amerikan askeri gücünü yakalamak ve hatta aşmak çabasında olan tüm düşmanlarımızı bu isteklerinden vazgeçirmek için her yolu deneyeceğiz”²²⁶ demiştir. Buradan da anlaşılıyor ki Bush yönetimi tehdit olarak algıladığı unsurlara karşı tek yanlı dahi olsa güç kullanma seçeneğini hep ihtimaller dâhilinde tutmuştur. Burada sorun teşkil eden konu ise, tehdit kavramının tam açık olarak ifade edilmemesi ve buna binaen sübjektif olan tehdit algılaması neticesinde her hangi bir ülke ve örgüt hedef olabilmektedirler.

Bu bağlamda Bush yönetimi haydut devlet ilan ettiği ülkelerden Irak’ın lideri Saddam Hüseyin’i kitle imha silahları üretmek için çaba sarf etmekle ve El-Kaide ile bağlantılı olmakla suçlamıştır.²²⁷ İngiltere’nin desteği ile ABD’nin hazırladığı 8 Kasım 2002’de alınan 1441²²⁸ sayılı Güvenlik Konseyi kararı, Irak’a ultimatoma niteliğindedir. Bu kararla Irak, BM’nin 687 sayılı kararını²²⁹ ihlal etmekle suçlanmış ve BM silah denetçilerinin Irak’a gidip inceleme yapmalarına izin vermesi için Irak’a 45 gün süre tanımıştır. Bunun üzerine BM silah denetçileri, Irak’ta kitle imha silahları aramaya başladı. 14 Şubat 2003’te BM Silah Denetim Komisyonu (UNMOVIC) Başkanı Hans Blix ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) Başkanı Muhammed Al-Baradey BM Güvenlik Konseyine yaptıkları bilgilendirme toplantısında Irak’ta kitle imha silahları ile ilgili henüz bir bulguya rastlanılmadığını ve denetlemelerin devam ettiğini söylemiştir. Bunun üzerine dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell, Irak’ı uluslararası

²²⁵ 8 Eylül 2002 tarihli The Independent gazetesi.

²²⁶ Irwin M. STELZER, “The Neocon Reader” içinde Condoleezza Rice. “The President’s National Security Strategy” Grove Press, 2004, ss.82-83.

²²⁷ Walter PINCUS ve Dana MILBANK, “Al Qaeda-Hussein Link Is Dismissed” Washington Post 17 Haziran 2004.

²²⁸ Güvenlik Konseyi kararının tam metni için: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement> (Erişim 1.9.08).

²²⁹ 1991’de alınan bu karar Irak’ın kitle imha silahları üretimini derhal durdurmasını ve işgal sonucu oluşan zararın Kuveyt’e tazminini öngörmektedir.

toplumu kandırmakla suçladı ve Irak'ın kendisinden beklenen işbirliği düzeyini göstermediğini söyledi. Powell ayrıca “*Güvenlik Konseyi'nin silah denetim sürecine sonsuza kadar izin veremeyeceğini ve Irak'ın bunu dikkate alması gerektiğini, aksi takdirde doğacak ciddi sonuçlara katlanması gerekeceğini*” söylemiştir.²³⁰ Diplomatik çevreler Powell'in “ciddi sonuçlar” ifadesinin savaş anlamına geldiğini ifade etmiş ve Irak'a yapılacak bir askeri harekâtın da en üst düzeyde ciddi sinyalleri ABD tarafından verilmeye başlanmıştır.

3.3. 11 Eylül 2001- 1 Mart 2003 Arası Türk-Amerikan İlişkileri

ABD'ye yapılan terör saldırılarından sonra Türkiye'nin bu olaylara karşı tavrı önem kazanmıştır. Zira bu tavrıyla Türkiye, yenedünya düzeninde yerini alacaktır. Türkiye'nin saldırılara ilk tepkisi kınama olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem “*Yıllardır terörden çok çekmiş olan Türkiye, ABD'ye yapılan bu korkunç saldırıyı kınamaktadır. Türkiye, teröre karşı oluşturulacak uluslararası koalisyona gereken katkıyı yapacaktır*” demiştir.²³¹ Türkiye aynı zamanda 11 Eylül saldırılarına karşı yapılacak bir misillemenin hayata geçebilmesi için NATO tüzüğü'nün 5.maddesinin uygulanması hususunda tam destek vereceğini açıklamıştır. Türkiye bu tavrıyla NATO'nun “Bir müttefik üyeye yapılan saldırı tüm üyelere yapılmış sayılır” ifadesini içeren 5.maddesinin kendisi için de uygulanabileceğini öngörmüştür.²³² Bu arada TBMM, yabancı ülkeye asker gönderme ve yurtdışı operasyonları için yabancı askeri unsurların Türk topraklarını kullanabilmesini öngören kararnameyi onaylamıştır. Bunu müteakiben ABD önderliğindeki ittifak kuvvetleri Taliban ve El-Kaide'nin Afganistan'daki varlığını sona erdirmek için Sınırsız Özgürlük Operasyonu'nu başlatmıştır. Türkiye bu operasyona asker göndermediği halde hava sahasını bölgeye mühimmat götüren ve yakıt ikmali yapmak isteyen uçaklara açmıştır. Bu bağlamda Amerikan uçakları başta İncirlik olmak

²³⁰ Sema EMİROĞLU, “Saddam'a son fırsat” Milliyet Gazetesi, 9 Kasım 2002.

²³¹ Radikal Gazetesi, “İsmail Cem, ABD yolcusu”, 25.9.2001.

²³² USLU, “Turkish Foreign Policy...” s.128.

üzere Yenişehir ve Afyon üslerini kullanmıştır. Türkiye aynı zamanda ittifak ülkelere istihbarat desteği için liman ve karayollarını da kullandırmıştır.²³³

14 Ocak 2002’de, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit, beraberindeki Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) üyesi işadamlarıyla birlikte Washington’a gitmiştir. Bu ziyaretin ana gündem maddeleri stratejik işbirliğini geliştirmek ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde ilerleme sağlama olmuştur. Ecevit, Bush ile yaptığı görüşmede Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması gerekliliğini, aksi durumun vuku bulması halinde oluşacak, Musul ve Kerkük’ü de içine alan olası bir Kürt devletinin Türkiye için kabul edilemez bir durum tescil ettiğini söylemiştir. Görüşmede ayrıca Bush, laik ve demokratik Türkiye’nin Afganistan’da oluşturulmak istenen yeni yönetim için bir model olabileceğini söylemiştir.²³⁴ Ecevit 5 Şubat 2002’de Saddam Hüseyin’e bir mektup göndererek durumun çok ciddi olduğunu ve Hüseyin’in gerekenleri bir an önce yapması gerektiğini söyleyecektir.²³⁵ Ziyaret sonucunda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri yürütmek için “Türk-Amerikan Ekonomik İşbirliği Komisyonu” kurulmuş ve ilk toplantısını 27 Şubat 2002’de Ankara’da gerçekleştirmiştir.²³⁶ Fakat Ecevit’in ziyareti beklenen sonucu vermemiştir. ABD ile kurulması planlanan serbest ticaret bölgeleri (STB) projesi Amerikan Kongresi’nden gelen muhalefet sonucu kurulamamış bunun yerine ABD, İsrail ile hali hazırda oluşturduğu STB’ye Türkiye’yi dâhil etme yoluna gitmiştir. Bu durum Ankara’da ABD’nin Türkiye ile direkt ekonomik ilişki kurmaktan ziyade İsrail aracılığıyla dolaylı olarak ilişki kurulduğu gerekçesiyle hayal kırıklığına yol açmıştır.²³⁷ Bu durum şunu göstermektedir ki ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra teröre karşı ortak mücadele isteğini fiili olarak belirten Türkiye ile ekonomik alanda işbirliğinden kaçınmıştır. ABD’nin Türkiye politikasının istikrarlı olmadığını ve ABD başkanlarının isteği olsa bile kongreden gelen özellikle Yunan ve Ermeni muhalefeti neticesinde durumun Türkiye aleyhine gelişebileceğini söyleyebiliriz.²³⁸

²³³ Alan MAKOWSKY, “Turkey’s Unfinished Role in the War on Terrorism”, Insight Turkey, Sayı:4, No:1, Ocak-Mart Sayısı, s.42.

²³⁴ Yasemin CONGAR, “Bush’tan Ecevit’e: YANINIZDAYIZ” Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 2002.

²³⁵ Milliyet Gazetesi, “Saddam’a son uyarı” 5 Şubat 2002.

²³⁶ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/CHR/ING2002/02/02x02x27.HTM> (Erişim 29.8.08).

²³⁷ İdris BAL, “Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era” Universal-Publishers, 2004, s.447.

²³⁸ BAL, s.447.

Türk yetkililerin 11 Eylül saldırıları sonrası genel düşüncesi, Türkiye'nin yıllarca dile getirdikleri terör tehlikesine batılı ülkelerin artık gereken önemi verip bu sorunun üzerine gidecekleri yönündeydi. Bu bağlamda Türkiye, ısrarla terör saldırıların NATO'ya karşı yeni bir tehdit unsuru oluşturduğunu vurgulamıştır. Türkiye, Müslüman kimliğini de kullanarak bu anlamda geniş kapsamlı çaba içine girmiştir. 13 Şubat 2002'de İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Dışişleri Bakanları, Avrupa Birliği ve ABD'den yetkililerin de katıldığı İstanbul Zirvesi düzenlenmiştir. Bu zirvede ABD'ye yapılan terör saldırıları kınanmış, farklı medeniyetlerin barış içinde yaşama gerekliliğine vurgu yapılarak bu anlamda işbirliği yapılması gerektiği kararı alınmıştır.²³⁹

20 Şubat 2002 tarihinde ABD Başkan yardımcısı Dick Cheney Ankara'yı ziyaret etmiştir. Yapılan görüşmede Ecevit, Cheney'e; *"Irak yönetimi çevresine zarar verecek durumda değil. Körfez Savaşı'ndan bu yana, 10 yıldır yakından izliyoruz. Irak'tan kolay kolay bir tehlike gelmez. Komşularına zarar veremez. Irak'tan gelebilecek tehlikelere karşı önlemleri zaten sizinle birlikte aldık, yıllardır alıyoruz. Şu anda zarar verebilecek güçte görünmüyor."* demiş ve Irak'a yapılacak bir askeri müdahalenin çok olumsuz sonuçlar doğurabileceğini yinelemiştir. Ayrıca Cheney, Org. Hüseyin Kıvrıkoğlu ile görüşmekte ısrar etmiş ve bu durum ABD'nin olası bir Irak operasyonu için Türkiye'den isteklerde bulunabileceği şeklinde algılanmıştır.²⁴⁰ Aynı şekilde, 16 Temmuz 2002'de ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi İşler Müsteşarı Marc Grossman Ankara'yı ziyaret etmiştir. Wolfowitz, görüşmede şunları belirtmiştir:

*Başkan Bush, savaş konusunda nihai kararını vermemiş olmakla birlikte, Irak'a askeri müdahale stratejisi için hazırlıkların başlatılması talimatını vermiş bulunuyor. Kendisinin bu konudaki kararlılığını size iletmek için Ankara'ya geldim. Bu çerçevede stratejik müttefikimiz Türkiye'nin Irak'la ilgili atacağımız adımlarda hangi ölçüde askeri işbirliğine gireceği bizim için büyük önem taşımaktadır.*²⁴¹

²³⁹“OIC-EU Joint Forum, Istanbul 12-13 February 2002”

<http://www.medeab.be/index.html?page=0&lang=en&idx=0&doc=1071> (Erişim 01. 09. 2008).

²⁴⁰ Fikret BİLA, “Irak çevresine zarar verecek durumda değil”, Milliyet Gazetesi, 21 Mart 2002.

²⁴¹ Sedat ERGİN, “Merak etme Türkler zorluk çıkarmayacak”, Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 2003.

Ecevit Wolfowitz'in bu ifadelerine “*ABD, Türkiye'nin stratejik müttefikidir. Bu konuda atacağınız adımlar ABD ile olan stratejik ortaklığı çerçevesinde değerlendirecektir.*”²⁴² şeklinde karşılık vererek yapılacak olası bir operasyona Türkiye'nin desteği konusunda açık kapı bırakmıştır. Ecevit görüşmede ayrıca, Irak'taki rejim değişikliği konusunda Türkiye'nin kaygılarını sıralayarak bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kabul edilemeyeceği, Irak'ın yönetim yapısının Irak halkı tarafından belirlenmesi ve Türkmenlerin yeni yönetimde haklarının güvence altına alınması gerektiğine vurgu yapmıştır.²⁴³ Wolfowitz ayrıca Irak'ta Türkmenler'in de yer alacağı demokratik bir rejim kurulacağı, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağı garantisini vermiştir.²⁴⁴ Ecevit'in, Wolfowitz'in Irak'a operasyon konusundaki isteklerine kesin bir dille hayır dememesi ABD'nin Irak'a bir operasyon durumunda Irak'ın kuzeyinden de bir cephe açılabilceği ihtimali uyandırmıştır.²⁴⁵

Bu arada ABD'den önemli sayılabilecek iki istek gelmiştir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'ne CIA ajanlarının kendi topraklarından geçmesine izin vermesi, diğeri ise Irak'ı havadan gözetlemek için kullanılacak U-2 casus uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına izin verilmesi olmuştur. Ecevit bu istekleri derhal onaylamış ve ilk CIA ekibi Irak'a Ekim ayından itibaren girmeye başlamıştır.

Türkiye'nin ABD'nin birinci dalga isteklerini karşılamasından sonra, 15 Ekim 2002'de geniş kapsamlı istekler listesi Türk makamlarına iletilmiştir. Bu istekler kısaca şöyle sıralanabilir:

- 1-Yaklaşık 80 bin Amerikan askerinin Türkiye'de konuşlandırılması,
- 2-Batman, İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Antalya ve Sabiha Gökçen asil olmak üzere Muş, Balıkesir, Konya, Van, Erzurum, Erzincan ve Çiğli havaalanlarının yedek olarak Amerika'nın kullanımına tesis edilmesi,
- 3-Mersin, İskenderun, Samsun, Trabzon ve İzmir Limanlarının Amerikan Donanması'na açılması,

²⁴² ERGİN, **Merak etme Türkler zorluk çıkarmayacak**” Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 2003.

²⁴³ Radikal Gazetesi, “**Wolfowitz, Ecevit'ten 'tavsiye' istedi**” ,16 Temmuz 2002.

²⁴⁴ Radikal Gazetesi, “**Wolfowitz, Ecevit'ten 'tavsiye' istedi**”, 16 Temmuz 2002.

²⁴⁵ ERGİN, “**Merak etme Türkler...**”, Hürriyet Gazetesi, 17 Eylül 2003.

4-Bahsi geçen liman ve havaalanları arasındaki kara ve demiryollarının kullanılması,

5-Konuşlanacak Amerikan personelinin eğitimi için alan tahsisi,

6-Amerikan kuvvetlerinin Türkiye'ye intikali sırasında güvenliklerinin sağlanması,

7-Amerikan kuvvetlerine ilk aşamada yaklaşık 10 milyon litre akaryakıt temini.²⁴⁶

ABD'nin Irak'ı işgal planlarının git gide şekillenmeye başladığı bir ortamda Ankara'da bu yönde eylem planları hazırlanmaya başlamıştır. Bunun için Dışişleri ve Genelkurmay ortak çalışmasıyla bir istişare grubu kurulmuş, böylece olası bir savaşta Türkiye'nin takınacağı tavırlar belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre Türkiye'nin "kırmızı çizgileri" şöyle sıralanmıştır: 1- Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt devletinin kurulması, 2-Musul ve Kerkük'ün Kürtlerin denetimine girmesi, 3-Kürtlerin bağımsızlığına yol açacak her türlü gelişme, 4-Türkmenlerin yer almadığı her türlü oluşum ve Türkmenlerin can güvenlikleri.²⁴⁷ Daha sonra, Türkiye'nin önünde iki seçeneğin olduğu kararına varıldı. Ya ABD'nin bir operasyon yapma fikrinden vazgeçmesi sağlanacaktı ya da olası bir operasyonda ABD'nin yanında yer alınıp Irak'ın geleceği konusunda aktif söz sahibi olunacaktı. İkinci seçeneğin güçlenmesi durumunda sınıra yığınak yapılması ve Irak'ın kuzeyindeki Türk personel sayısının artırılması önerildi.²⁴⁸

Bu arada Türkiye iç politikasında önemli değişiklikler olmuş, 3 Kasım'da yapılan genel seçimler sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) TBMM'de tek başına iktidar olma hakkı kazanarak Abdullah Gül başbakan olmuştur.

ABD'nin Irak'a yönelik bir operasyonda Türkiye'den beklentilerinin arttığı bir ortamda, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ile Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman 3 Aralık 2002'de Ankara'yı tekrar ziyaret etti. Bu ziyaret sırasında ikili, Başbakan Abdullah Gül, Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış, Milli Savunma

²⁴⁶ Özlem DEMİRKIRAN, "Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005, ss.175-177.

²⁴⁷ DEMİRKIRAN, ss.175-177.

²⁴⁸ DEMİRKIRAN, ss.175-177.

Bakanı Vecdi Gönül, Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) lideri Deniz Baykal'la görüşmüş ve Irak'ın işgali konusunda Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması durumunda Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliği hususunda Türkiye'ye tam destek verileceğini, Kıbrıs'ta Türk tarafını da memnun edecek bir çözüm için çaba sarf edileceğini ve ekonomik olarak yardıma bulunacağını söylemiştir. Wolfowitz ayrıca Saddam Hüseyin'in güç kullanımı olmadan adım atmayacağı görüşünü aktararak 'caydırıcı' önlemler aldıklarını belirtmiş ve Türkiye'nin hem 'caydırıcılık', hem de caydırıcılık işe yaramadığında gerekecek 'güç kullanımı' konusunda desteğini istemiştir. ABD'nin Irak'ı işgal planı çerçevesinde “Kuzey” ve “Güney” cephelerinin olduğunu ve Türkiye'nin Kuzey cephesinin en önde gelen unsuru olmasını istediklerini belirten Wolfowitz “*Türkiye Kuzey'in ana ikmal üssü olmalıdır*” demiştir.²⁴⁹

10 Aralık 2002'de AKP lideri Tayyip Erdoğan, Washington'da görüştüğü ABD başkanı Bush'a Irak'ın güneyindeki ülkelerin işgal için hazırlıklarını tamamlayıp tamamlamadığını sorduğunu ve akabinde Bush'un bu ülkelerde savaş için hazırlığın hemen tamamlandığını söylediğini, ABD için asıl sorunun işgalin kuzey kısmı olduğunu ve eğer kuzeyden bir cephe açılmazsa savaşın ABD'ye maliyetinin çok fazla olacağını söylemiştir. Aynı şekilde Erdoğan, Türkiye'nin de Habur Sınırı'nın kapanması, turizm vb. sebeplerden dolayı büyük kayba uğrayacağını ve ABD'nin bu zararların tazmini için 1–2 milyar dolar gibi “basit rakamlar” ifade ettiğini söylemiştir.²⁵⁰

27 Aralık'ta yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Irak'a olası bir müdahalenin uluslararası hukuk çerçevesinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca AKP lideri Erdoğan, 17 Ocak'taki BM silah denetçileri raporunu bekleyeceklerini fakat sonuç olarak savaşa karşı olduklarını söylemiştir.²⁵¹

ABD'nin bu derece ayrıntılı ve hacimli talepleri ışığı altında kuzey cephesinin Irak'ı işgal için hayati önem taşıdığı sonucuna varabiliriz. Fakat Türkiye'de bu cephenin açılmasına karşı çıkanlar, Irak'ın olası bir işgalinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu,

²⁴⁹ Deniz ZEYREK, “**Türkiye 'Kuzey Planı'nda**“, Radikal Gazetesi, 4 Aralık 2002.

²⁵⁰ Hürriyet Gazetesi, “Savaş ihtimali ağır basıyor”, 11 Aralık 2002.

²⁵¹ Radikal Gazetesi, “**ABD'ye yanıt: Meşruyet şart**”, 28 Aralık 2002.

BM’de oy birliği sağlanmaması durumunda bu işgalin ABD’nin tek taraflı mşdahalesi anlamına geleceğini savunanlar mevcuttu. Nitekim Irak’ın 1991’de Kuveyt’i işgali neticesinde uluslararası hukuki zemine sahip ABD ve koalisyon gşçlerinin mşdahalesi sırasında bile bu derece yoğun taleplerde bulunulmamıştı. Ayrıca, Tşrkiye’nin bu hukuk dışı işgale destek vermesi durumunda başta AB olmak üzere ki, AB’nin en önemli iki üyesi Almanya ve Fransa Irak’ın işgaline karşı olduklarını resmen açıklamıřlardı²⁵², Arap Dşnyası, İnan ve Rusya’dan gelebilecek yoğun tepkilerin, Tşrkiye’nin dış politika uygulamaları için sorun oluşturabileceği kaygıları da mevcuttu. Daha da önemlisi %75’lere varan savaş karřıtlıđı²⁵³ neticesinde AKP Hşkşmeti, iç politikada oy kaybından endişe etmekteydi. Diğer yandan, ABD’ye olan askeri ve ekonomik bağımlılık neticesinde, bu taleplerin geri çevrilmesinin Tşrkiye için bşyşk sorunlar çıkarabileceğini savunanlar da mevcuttu.

Irak sorununun barışçıl yollarla hallolması amacıyla Suriye devlet başkanı Beşer Esad’la gşrüşen Gşl, savaşın en son are olduğunu, barış için hala umudun mevcut bulunduğunu ve savaş için uluslararası meşruiyetin önemli olduğunu vurgulamış ve Tşrkiye’nin, Irak’ın toprak břtřnlřđř ve Musul ve Kerkşk’řn geleceği konularında hassas olduğunu belirtmiştir.²⁵⁴ Bu gşrüşmenin ardından Gşl, Mısır, Őrdřn ve Suudi Arabistan’ı kapsayan bir Ortadoğu gezisine çıkmış ve bu ũlke dışışleri bakanlarını İstanbıl’da yapılacak zirveye davet etmiştir. Bunun ũzerine 23 Ocak’ta İstanbıl’da bir araya gelen dışışleri bakanları sorunun barışçıl yollardan özşlmesi gerekliliğini bir kez daha tekrarlamıştır.²⁵⁵

Bu gelişmeler devam ederken TBMM’nin 6 şubat 2003 tarihli oturumunda yapılan oylamada ABD’li askeri personelin 3 aylığına eğitim için Tşrkiye’ye gelmesine ilişkin hşkşmet tezkeresi 193 ret oyuna karşı 302 oyla kabul edilmiştir. Tezkere’de, Irak’ın 1990 Kşrfez Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler Gşvenlik Konseyi kararlarıyla çerçevesini çizdiği yaptırım ve denetim rejiminden kaynaklanan yşkşmlşlşklerini tam

²⁵² Milliyet Gazetesi, “**ABD ve Fransalmanya arasında Irak dalaşı**”, 24 Ocak 2003.

²⁵³ Transatlantic Trends araştırma grubunun yaptđı kamuoyu yoklamasına gşre Tşrk Halkı’nın yaklaşık %75’i dşnyada ABD hegemonyasının huzursuzluk getirdiğini belirtmiştir. (www.transatlantictrends.com)

²⁵⁴ Radikal Gazetesi, “**Gşl: Barışçı özşm herkesin arzusu**”, 4 Ocak 2003.

²⁵⁵ Milliyet Gazetesi, “**Zirveden Irak’a uyarı**”, 24 Ocak 2003.

olarak yerine getirmemesinden dolayı ortaya çıkan sorunların sürmesinin bir gerginlik ve kriz ortamının ortaya çıkmasına yol açtığı ve bu durundan Türkiye'yi olumsuz yönde etkilediği ve ciddi güvenlik riski oluşturduğu belirtilmiş, Irak'ın Körfez Savaşı sonrası resmi ateşkes şartlarını ve bunun için üstlendiği yükümlülüklerin gereklerini bütün unsurlarıyla yerine getirmesinin sağlanmasının uluslararası barış ve güvenliğin korunması için elzem olduğu vurgulanmıştır. Bu tezkereyle İskenderun ve Mersin Limanları ile İncirlik, Diyarbakır, Afyon, Çorlu, Sabiha Gökçen ve Batman'daki havaalanlarının modernize edilmesi ve gerekli görüldüğünde diğer üs ve limanların da kullanıma açılması kabul edilmiştir.²⁵⁶

Tezkerenin amacı su şekilde açıklanmıştır:

*...Bu mülahazalarla gerekli bütün hazırlıkları yapmak ve güvenlik tedbirlerini almak amacıyla, gelişmelerin seyrine göre Türkiye'nin sorumluluklarına, temel hak ve menfaatlerine uygun, etkili bir politika izlenmesine imkân sağlamak üzere, Türkiye'deki askeri üs ve tesisler ile limanlarda gerekli yenileştirme, geliştirme, inşaat ve tevsi çalışmaları ile alt yapı faaliyetlerinde bulunmak amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'ne mensup teknik ve askeri personelin 3 ay süreyle Türkiye'de bulunmasına, bununla ilgili gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından yapılmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden izin istenilmesi, Anayasa'nın 92'nci maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu'nun 5.2.2003 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.*²⁵⁷

3.4. Mart 2003 Tezkeresi ve Türk-Amerikan İlişkilerine Etkileri

6 Şubat'ta geçen Modernizasyon Tezkeresi'nin ardından, Amerika Irak işgali hazırlıklarına son noktayı koymak istiyor, buna paralel olarak ta Türkiye'nin Irak sınırını kullanarak işgale başlamak için Türkiye'ye baskılarını artırıyordu. Türkiye de Amerika ile müzakerelere hız vermiş, bu amaçla Deniz Bölükbaşı Türk tarafının baş müzakerecisi olurken Amerikan tarafının müzakerecisi Mariso Lino olarak belirlenmişti. Müzakereler sırasında Amerikan tarafının Türkiye'de konuşlandırılacak Amerikan askerlerinin suç işlemeleri durumunda Amerikan mahkemelerinde yargılanacakları, Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere, Saddam ile savaşmaları için büyük miktarda silah yardımı yapılacağı, Irak'ın Kuzeyi'ne girecek Türk askerinin Amerikan komutasında olacağı, Türk askerinin meşru

²⁵⁶ DEMIRKIRAN, s. 183.

²⁵⁷ Tezkerenin tam metni için: http://www.belgenet.com/yasa/izin_050203.html (Erişim: 1.9.2008)

müdafaa dışında PKK'lı teröristler dâhil hiçbir unsura ateş açmayacağı ve Amerikan askerlerinin her türlü vergiden muhaf tutulmaları gibi istekleri karşısında Bölükbaşı, Amerikan tarafına, “*Bu görüşme bitmiştir. Daha fazla devam etmesinin bir anlamı yok*” şeklinde açıklama yaparak bu şartların Türkiye için kabul edilemez olduğunu vurgulamıştır.²⁵⁸ Zaman gazetesine göre, Bölükbaşı daha sonra yaptığı açıklamada şunları söylemiştir:

Habur'un güneyinden, Fays-Habur'dan başlayarak Zaho Boğazı'nı, Dohuk'un doğusundan Atruş ve Barzan'ın güneyinden geçen ve Hayat Vadisi'nden İran-Irak sınırına kadar uzanan ve Türkiye- Irak s ı n ı r ı n ı n Irak tarafına doğru 40 kilometrelik geniş bir bölgeyi kapsayan “Yağmur Hattı'nın” yaklaşık 30 bin kişilik Türk askeri tarafından kontrol edileceğini” söylemiş ve “Bu hattın PKK'nın terör eylemleri için toplanma, konaklama ve eğitim amaçlı kullandıkları kampları ve silah, mühimmat, erzak depolama yerlerinin tümünü kapsamaktadır.”²⁵⁹

ABD ile yapılan pazarlıklarda çıkan bir diğer sorun da Genelkurmay tarafından dile getirilmiştir. Genelkurmay'da ortaya çıkan bu gelişmenin nedeni Irak'ın Kuzeyi'ndeki Kürt gruplara, ABD'nin uçaksavar verme konusundaki ısrarı olmuştur. Genelkurmay'a göre Saddam'ın hava kuvvetleri zaten işlevsiz hale gelmiş ve bu uçaksavarlarının ABD uçaklarını hedef almasının da imkânsız olması neticesinde geriye Türk uçaklarının vurulma ihtimali kalmıştı. Bu sebepten dolayı Genelkurmay'da, ABD ikili oynuyor rahatsızlığı belirmiştir²⁶⁰

Yapılan müzakereler sonucunda Türkiye'de konuşlandırılacak ve Irak'a geçiş yapacak ABD askerinin sayısı 62 bin ve hükümetin kullanacağı yetkinin süresi ise altı ay olarak belirlenmiştir. Askeri mutabakat zaptında 62 bin Amerikan askerinden 37 bininin Türkiye'de lojistik amaçlı olarak bulunacağı, 25 bininin ise 'muharip kuvvet' olarak Irak topraklarına geçeceği belirtilmiştir. Konuşlanacak ve harekâta katılacak uçak sayısı 255, helikopter sayısı ise 65 olarak yer almıştır.

²⁵⁸ DEMİRKIRAN, s. 184.

²⁵⁹ Zaman Gazetesi, 1 Şubat 2008.

²⁶⁰ Fikret BİLA, “Uçaksavarlar kime?” ,Milliyet Gazetesi, 26 Şubat 2003.

Daha sonra AKP'li üst düzey parti yöneticileri, tezkerenin geçmesi için milletvekillerini ikna amacıyla 26 Şubat'ta AKP meclis grubunu toplamıştır. Grupta konuşan dönemin Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, şunları söylemiştir:

İşin dışında kalamayız. Operasyon sonrası Kuzey Irak'taki Kürtlerin silahsızlandırılması için anlaşmaya varıldı. Türkiye'nin işin içinde olması daha faydalı. Eğer işin dışında kalırsak sonra kontrolü sağlayamayız, ağır bedel öderiz.

Daha sonra söz alan dönemin ekonomiden sorumlu devlet bakanı Ali Babacan Türkiye'nin finansal endişelerini söyle dile getirmiştir:

1991'den beri kaybımız 102 milyar dolar civarında. Destek vermezsek sadece bir yıl içindeki ekonomik kaybımız 26 milyar dolar olacak. Bu da milli geliri önemli oranda düşürecek. ABD bize 2+4 önerisi getirdi. Bunun iki milyar doları askeri malzeme alımı için hibe, dört milyar dolar da ayrıca hibe. Ancak bunun için farklı bir öneri daha getirdiler. Dört milyar doların hibe olarak verilmesi yerine altı ile çarpılarak 24 milyar dolar kredi olarak verilmesi önerisi var. Bu kredi dört yıl geri ödemesiz, 15 yıl vadeli olacak. Faizi de ABD faiz bonosunun üzerine iki puan eklenerek hesaplanacak. Bu kredinin 8,5 milyar doları savaş başlar başlamaz Türkiye'ye köprü kredi olarak aktarılacak?

Dönemin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış da:

"Bu iş sadece para ve dolar işi değil. Askeri ve stratejik konular daha önemli. Irak'ın toprak bütünlüğü korunacak. ABD operasyon sonrası Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti veya otonomi oluşmayacağına dair garanti verdi. Musul ve Kerkük petroleri ise Irak halkınıdır. Eğer destek vermezsek Kürt devleti kurulma riski var. Bakü-Ceyhan Boru Hattı Projesi'nde ve AB üyeliğimizde sıkıntı olur, ABD bize verdiği desteği çeker. Yunanistan'la Ege sorununda elimiz zayıflar. Musul ve Kerkük petroleri Kürtlerin eline geçebilir. Bunları göz önünde bulundurmalıyız."²⁶¹

3.5 1 Mart 2003 ve Sonrası Gelişmeler

23 Şubat 2003 tarihinde hazırlanan Hükümet Tezkeresi 1 Mart 2003 Cumartesi günü TBMM oturumunda oylamaya açılmıştır. Oturuma toplam 533 milletvekili katılmış, bunların 250'si hayır, 19'u çekimser oy kullanmıştır. Evet oylarının Hayır

²⁶¹ Ergün AKSOY, "Yakış: İş imzaya kaldı", Radikal Gazetesi, 27 Şubat 2003.

oylarından fazla çıkması üzerine ilk başta tezkerenin kabul edildiği açıklanmış fakat CHP milletvekilleri, oylamaya katılan 533 milletvekilinin yarısının 1 fazlası oy sayısı sağlanamadığı için bunun tezkerenin iptali anlamına geldiğini iddia etmişlerdir. Bunun üzerine dönemin meclis Başkanı Bülent Arınç 'TBMM Toplantı ve Karar Yeter Sayısı' başlıklı Anayasa'nın 96. maddesi, "Anayasa'da başkaca bir hüküm yoksa TBMM üye tamsayısının en az üçte biriyle toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verir" hükmüne dayanarak tezkerenin reddedildiğini açıkladı.²⁶²

Tezkerenin reddedilmesi Washington'da tabiri caizse tam bir soğuk duş etkisi yapmıştır. 6 Mayıs 2003'te CNN Türk Televizyonu'na verdiği mülakatta, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz şunları söylemiştir:

... Oylamanın yapıldığı ve reddedildiği o gün sonunda Türkiye bizim ödediğimizden daha büyük bir bedel ödemiştir. Türkiye 'ye verilmesi öngörülen ekonomik paket beklenenden çok daha büyük olabilirdi. Eğer karar geçseydi, Irak'ta istikrarı sağlamak için bu kadar vakit kaybetmezdik ki buda Türkiye'nin lehine olan bir durum değil.

...Bu senenin basında Ankara'ya yaptığım ziyarette Türk tarafının Irak'ın Kuzeyi'nde bağımsız bir Kürt devleti kurulması konusundaki hassasiyetini anladığımızı defalarca dile getirmiş ve böyle bir gelişmenin olmayacağını ve Irak'ın toprak bütünlüğünün korunacağını söylemişim. Fakat ne ilginçtir ki bugün, Barzani ve Talabani Irak'ın geleceğinde anahtar rol oynayan iki unsura haline gelmiştir.²⁶³

Buradan da anlaşılıyor ki ABD, tezkerenin reddinden sonra Irak'ta kendine müttefik olarak Türkiye'den ziyade Kürtleri görmeye başlamıştır.

1 Mart tezkeresinin reddedilmesinden sonra 5 Mart 2003 günü Genelkurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök, basına bir açıklama yapmış ve şöyle demiştir:

Bir tek kurşun atmadan görevimizi tamamlayarak dönecektik. Beklenmeyen gelişmeler ve müdahale etmek zorunda kalırsak savaşanlar da buna karşı çıkmayacaklardı. Bütün bunlar ve diğer hususlar bir belgeye bağlandı (MOU), nispeten garantiye alındı.²⁶⁴

²⁶² Hürriyet Gazetesi, "Tartışmalı tezkere reddedildi", 1 Mart 2003.

²⁶³ Wolfowitz'in CNN Türk'teki söyleşisinin tam metni: <http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2572>, (Erişim 03. 09. 2008).

²⁶⁴ <http://www.milliyet.com.tr/Yazar.aspx?aType=YazarDetay&KategoriID=4&ArticleID=19630&ver=45> (Erişim 11. 12. 2009)

Başbakan Erdoğan'da; "*Denklemin dışında kaldık. Keşke 1 Mart tezkeresi geçseymiş. Tezkerenin bu şekilde neticelenmesini doğru bulmadım. Bunlardan ibret alıp gelecekte aynı hataya düşmemek gerekir.*"²⁶⁵ demiştir.

Türkiye'nin bu tasarımı reddetmesinin nedenleriyle ilgili birçok iddia mevcuttur. Kimi kaynaklar Amerika ile Türkiye arasındaki para yardımı pazarlığının sonuçsuz kalmasının rolü olabileceğini belirtmişlerdir. Buna göre ABD, 20 milyar dolar kredi, 6 milyar dolar hibe olmak üzere toplam 26 milyar dolarlık bir paket sunarken, Türk tarafı hibe miktarının 10 milyar dolara çıkarılması konusunda ısrar etmiştir.²⁶⁶

Kimi kaynaklara göre ise Türk ve Amerikan taraflarının anlaşamadıkları nokta ekonomik değil, siyasi ve askeridir. Buna göre iki taraf arasındaki pazarlıklar Irak'ın kuzeyine girildiği takdirde Türk askerine kimin emir komuta edeceği konusunda yoğunlaşmış, Türk tarafı askerlerinin komutasının kendisinde olması konusunda ısrar ederken, Peşmerge güçleriyle Türk askeri arasında olası bir çatışmadan çekinen Amerika, komuta kademesinin en üstünde yer almak istediğini belirtmiştir.²⁶⁷

Akademisyen Mustafa Kibaroglu, tasarının reddine para pazarlığının neden olduğunu reddederken olaya iç politika dengeleri açısından yaklaşır. Buna göre Türkiye'nin en önemli iç meselelerinden olan aşırı dinci akımlar ve ayrılıkçı Kürt unsurları, Türkiye'nin Irak'a müdahalesini fırsat bilerek bir iç çatışma ortamına zemin hazırlayabilirlerdi. Hali hazırda Türk ulusu büyük bir çoğunlukla Irak'a yapılacak bir Amerikan müdahalesine karşı çıkarken buna bir de Türk askerinin bu savaşa dâhil edilmesi kamuoyunda büyük tepki toplayabilirdi. Bu unsurları göz önüne alan AKP milletvekilleri, tabanından gelebilecek olası bir tepkiden çekinerek Başkan Tayyip Erdoğan'a rağmen tasarının reddi yönünde karar belirtmiştir.²⁶⁸

²⁶⁵ Nevval SEVİNDİ, "**Keşke 1 Mart tezkeresi geçseymiş**", Zaman Gazetesi, 6 Mart 2007.

²⁶⁶ Dexter FILKINS vd. "**Turkey Demands \$32 Billion U.S. Aid Package if It Is to Take Part in a War on Iraq**" The New York Times gazetesi, 19 Şubat 2003.

²⁶⁷ Mete BELOVACIKLI, "**Clash of Intentions**", Hürriyet Dailynews gazetesi, 28 Şubat 2003.

²⁶⁸ Mustafa KİBAROĞLU, "**Clash of Interest over Northern Iraq Drives Turkish-Israeli Alliance to a Crossroads**", MIDDLE EAST JOURNAL Sayı: 59, No: 2, Bahar 2005.

Tezkerenin reddiyle beraber gün yüzüne çıkan bir diğer gelişme, ABD ile imzalanan Mutabakat Metni (Memorandum of Understanding-MOU) olmuştur. MOU, iki ülke müzakerecilerinin çetin görüşmelerinden sonra hazırlanmış ve tezkerenin Meclisten geçmesiyle beraber uygulanması kararlaştırılmıştı. MOU'da yer alan bazı maddeler kısaca şöyledir:

a-) Başlangıçta ABD silahlı kuvvetlerinden iki tugay, Habur Sınır Kapısı'ndan giriş yapacak ve kuzeyden içeriye doğru ilerleyecek, akabinde, yine belirlenen bir hatta konuşlanmak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri'nin birlikleri Kuzey Irak'a giriş yapacaktır. Bu operasyonu yürütmek üzere Türkiye ve ABD silahlı kuvvetleri üç ortak askeri kuvvet ve komutanlık oluşturacaktır.

b-) ABD birlikleri Musul ve Kerkük'ü güvenlik altına alacak ve etrafında bir "Yeşil Hat" oluşturacaktır. (Bu güvenlik şeridinin işlevi, Türkiye'nin "Kırmızı Çizgi" olarak belirlediği Kuzey Irak'taki Kürt grupların, Kürdistan Demokrat Partisi [KDP] ve Kürdistan Yurtseverler Birliği [KYB], bu kentleri ele geçirmesini önlemek olarak planlanmıştır.) KYB-KDP birlikleri Yeşil Hat'tı geçemeyecekler, Türk Silahlı Kuvvetleri de bu koşulla yine bu hattın dışında kalacak, ancak gelişmeleri izleyip gözleyebilecektir. (MOU'nun "Kuzey Irak'taki Faaliyetler" başlıklı bölümünün 4. fıkrasında yer alan hükme göre, Irak'taki muhalif gruplar arasında silahlı çatışma veya Yeşil Hat'ı geçme teşebbüsü ABD tarafından izlenecek ve zaman yitirilmeden Türk tarafıyla bilgi alışverişi yapıp önlenecekti.)

c-) Irak'ın Kuzey'ine girecek Türk Silahlı Kuvvetleri Irak Silahlı Kuvvetleri ile muhalif grupların silahlı kuvvetleriyle çatışmaya girmeyecektir. Bu maddeyle Türkiye'nin Irak'la savaşmayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak aynı hükümde bu kurala bir istisna getirilmiş ve bu istisna da PKK -KADEK ve diğer terörist örgütler için geçerli olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu örgütlerle gerekirse silahlı çatışmaya girmesine, saldırılara karşılık vermesine, savunma hakkını kullanmasına izin verilmiştir. Buna göre bu belge, Ankara'nın PKK - KADEK'e karşı ABD'den beklediği operasyonları Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yapmasına olanak sağlamış olacaktır.

d-) Irak'taki muhalif grupların güvenliğiyle ilgili operasyonlar ABD'nin sorumluluğunda olacaktır. Ancak, bu operasyonlarla ilgili olarak ABD, Türkiye ile planlama yapacak, hiçbir grubun diğerine düşmanca davranmasına izin verilmeyecektir. Koordinasyon ihtiyacı Türk özel kuvvetleri aracılığıyla giderilecektir. Bu hükümlere göre KYB ve KDP, ABD ve Türkiye'nin kontrolü altında bulunacaktır. ABD'nin KYB ve KDP ile yapacağı eğitim, organizasyon, mühimmat sağlanması vb. planlama toplantılarında Türk temsilcisi olacaktır.

e-) KYB ve KDP'ye verilecek silah ve takım bu grupların görevleri ve ihtiyaçlarıyla uyumlu olacaktır. Ağır silah verilmeyecektir. Türk ve Amerikan heyetleri arasında kriz yaratan konulardan biri bu konu olmuştur. ABD, Barzani ve Talabani kuvvetlerine ağır silah vermek istemiş, ama Türkiye karşı çıkmıştır. Bu konu bir ara görüşmelerin kesilmesine neden olmuştur. Sonuçta ABD, Türkiye'nin isteğini kabul etmiştir. KYB ve KDP'ye verilecek silahlar, geri verilmek üzere kaydedilecektir. Yeşil Hat'ın kuzeyine yerleşmiş olan KYB ve KDP kuvvetleri, Saddam'ın kuvvetlerini püskürtmek üzere eğitilecektir. Türkiye eğitim çalışmalarını izleyebilecektir.²⁶⁹

MOU'nun "Deniz Operasyonları" başlıklı bölümünde ise Doğu Akdeniz'de hava ve deniz trafiğinin düzenlenmesi için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki (KKTC) Ercan Havaalanı'nın devreye sokulması kararlaştırılmıştır. ABD, deniz ve hava trafiğinde akışı sağlamak için, Ercan Havaalanı'ndaki yetkililere bilgi vermeyi taahhüt etmiştir. Trafiği ayarlamak için düzenlenen bu hükümle, dünyanın tanımadığı KKTC ve Türkiye'den başka bir ülkenin uçuş yapmadığı Ercan Havaalanı uluslararası bir resmi belgeye de geçmiş olacaktır. Operasyon sırasında Doğu Akdeniz'deki yasak ve güvenli bölgelerin Türk Deniz Kuvvetleri ile ABD kuvvetlerinin birlikte saptayıp ilan edecekleri ve deniz güvenliğini birlikte sağlayacakları da hüküm altına alınacaktı.²⁷⁰ Mutabakat metni, tezkerenin TBMM'den geçmemesi nedeniyle uygulanamamıştır.

Tezkerenin reddi dolayısıyla şok içinde olan Amerikan tarafı, yeni bir tezkerenin ivedilikle TBMM'den geçeceği hususundaki umutlarını koruyorlardı. Sevkiyatın başarılı

²⁶⁹Fikret BİLA, "PKK'yı bitirecek imzalar atılmıştı", Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 2003.

²⁷⁰ Fikret BİLA, "Sivil Darbe Girişimi ve Ankara'da Irak Savaşları", Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004, ss.239-244.

bir şekilde gerçekleşebilmesi için yapılan üs modernizasyonu ve lojistik altyapı çalışmaları sanılanın aksine tezkerenin reddinden sonra bile devam ediyordu. Bu da Amerikan tarafının yeni bir tezkere için umudunu koruduğunun kanıtıydı.

Tayyip Erdoğan'ın 9 Mart Pazar günü Siirt'ten milletvekili seçilmesiyle beraber başbakanlık yolu açılmış oldu. Erdoğan'ı arayan ve tebrik eden George Bush bu arada Türkiye'nin, 1 Mart tezkeresinin reddine rağmen ABD ile beraber hareket edip etmeyeceğini sordu. Henüz resmen başbakan olarak görevi devralmayan Erdoğan, bu durumunu bahane ederek Bush'un sorusuna kesin bir cevap vermeyip zaman kazanmak istedi. Bush yönetiminin Türkiye'yi ikna çabalarının sonuncusu 13 Mart'ta geldi. Bu kez Erdoğan'ı arayan Cheney, henüz hükümetin kurulmadığı ve Türkiye'nin durumunun hükümet kurulduktan sonra kararlaştırılacağı cevabını aldı. Zaman konusunda zaten sıkıntılı olan ve bir an önce işgale başlamak isteyen Amerikan tarafı bu cevaptan sonra, "Türkiye'nin de parçası olduğu işgal planından vazgeçmiş bulunuyoruz" açıklaması yaparak işgale Türkiye olmadan girileceğini ve B planının uygulanacağını resmen açıklamış oluyordu. Buna göre Amerika, Doğu Akdenizde beklediği donanma birliklerini Basra Körfezi'ne doğru harekete geçirecektir. Powell daha sonra Gül'ü arayarak üs taleplerinden vaz geçtiklerini sadece Türkiye'nin hava koridoruna ihtiyacı olduklarını söyledi.²⁷¹

İlişkiler ne kadar gerilirse gerilsin Türkiye, tezkere reddinin telafisi için çabalarını sürdürüyor, Irak'ın değişen düzeninde yerini almak istiyordu. Bu arada Powell Ankara'ya gelerek dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, Erdoğan ve Özkök'le görüşmüş ve ABD'nin Türkiye'nin yapacağı katkılara her zaman açık olduğu mesajını vermiştir. Powell ayrıca şu dört maddelik talep listesini de iletmiştir:

a- ABD'nin Kuzey Irak'a indirmeye başladığı ve sayıları 10 bini bulması beklenen 173. Hava İndirme Tümeni askerleri ile özel birliklerin gıda, su, ilaç, yakıt ve muharip olmayan araç gereçler gibi lojistik ve insani ihtiyaçları Türkiye üzerinden karşılsın.

b- Birleşmiş Milletler'in insani amaçlı yardımları Türkiye üzerinden Irak'a geçsin. Türk Kızılayı ve sivil savunma birimleri uluslararası toplumla işbirliği yapsın.

²⁷¹ Sedat ERGİN, "Galiba o tren kaçtı" Hürriyet Gazetesi, 25.Eylül. 2003.

c-ABD'nin arama kurtarma faaliyetleri çerçevesinde yaralılar ile acil iniş yapmak zorunda kalan hava unsurları Türkiye'de bulunan üsleri kullanabilsin.

d-Türk Silahlı Kuvvetleri, Kuzey Irak'ta Türkiye'nin de bulunacağı beşli birim gerekli görmedikçe kesinlikle bölgeye girmesin.

Bu talepler ışığında aşağıdaki hususlar konusunda Türk ve Amerikan tarafları arasında uygulamaya koyulmak üzere anlaşılmıştır:

a- Türkiye ile ABD, askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli mekanizmayı kısa sürede oluşturacak. İşlemler ticari yaklaşımla sürdürülecek ve Türkiye'ye ABD'den alım heyeti gelecek.

b-Gıda, giyim, su, ilaç, ulaştırma ve yakıt gibi başlıklarda toplanacak ihtiyaçların büyük bölümü Türk şirketlerden karşılanacak ve Türk araçlarıyla gönderilecek.

c-ABD yönetimi arama kurtarma timlerini Irak'ın kuzeyindeki hava üslerinde konuşlandıracak ve yaralılar bu timlerin sahip olduğu ulaştırma araçları tarafından Türkiye'deki üslere indirilebilecek.

d-Koalisyonun muharip hava unsurlarının acil iniş yapmaları durumunda Türkiye'deki üsleri kullanmasına devam edilecek.

e-Türkiye ile ABD yazılı bir metin oluşturacak ve metinde ABD'nin güvencelerine açıkça yer verilecek. ABD, yazılı olarak, Kerkük ve Musul'un Irak halkının tamamına ait olacağını ve bölgedeki Kürt peşmergelerin eline bırakılmayacağını taahhüt edecek.

f- Kuzey Irak'taki koordinasyonu sağlamak için ABD, Türkiye, Türkmen Cephesi, KDP ve KYB'nin katılımıyla beşli bir birim oluşturulacak. Oluşturulacak birim, göç, terör, güvenlik ve Musul-Kerkük ile gelişmeleri yakından takip edecek.²⁷²

Fakat ilerideki gelişmeler nedeniyle yukarıda belirtilen maddelerin ABD için öneme haiz olan kısımları hayata geçirilirken, Türkiye'nin hassasiyetlerinin göz önüne alınmayacağını görülecektir.

²⁷²Deniz ZEYREK, “**ABD ile lojistik barış**”, Radikal Gazetesi, 03 Nisan 2003.

Erdoğan, 14 Mart 2003'te Başbakan olarak resmen göreve başlamış ve kurduğu 59. Hükümet 18 Mart'ta güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Tezkerenin reddiyle gerilen ilişkileri bir nebze de olsa iyileştirmek isteyen yeni Erdoğan Hükümeti, 20 Mart günü TBMM'ye bir tezkere daha sevk etti. Buna göre Türk hava sahası Amerikan güçlerine açılacak ve gerekirse Türk askeri Irak'a gönderilecekti. Bu tezkere 322 oyla mecliste kabul edildi. Türk hava sahasının Amerikan uçaklarına açılmasıyla beraber aynı gün Bağdat bombalanmaya başlandı. Türk hava sahasını kullanma yetkisi alan Amerikan yönetimi 25 Mart 2003'te aldığı bir kararla Türkiye'ye 8,5 milyar dolar kredi kullandırmayı kabul etmiştir.²⁷³

Türkiye'nin Irak'taki bu savaşa dâhil olmakta oldukça gönülsüz davranmasını kısaca şu sebeplere bağlamak mümkündür:

a- İşgal için uluslararası bir meşruiyetin olmaması, b- Türkiye'nin Birinci Körfez Savaşı'nda yaşadığı, siyasi ve ekonomik olarak kayıp içinde çıktığı tecrübe, c- Türkiye'nin karşılanmayan talepleri, c- Washington'un Türkiye üzerindeki gayri-siyasi baskısı d- Ulusal ve uluslararası arenada savaşa karşı olan muhalefet.²⁷⁴

Savaş başladıktan sonra Türkiye, ABD'ye desteğini taahhüt etmesine rağmen tezkerenin reddi, Türk-Amerikan ilişkileri tarihinin en sıkıntılı dönemlerinden birine girildiğinin habercisiydi. Türkiye'siz savaşa giren Amerika, Türkiye'ye alternatif olarak Irak'ın kuzeyindeki KDP ve KYB peşmergelerini kendine müttefik olarak edindi. Bu durum Türk yetkililerde büyük rahatsızlık yaratmış, dahası peşmerge birliklerinin Türkiye'nin kırmızı çizgileri olarak kabul ettiği ve Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı Musul ve Kerkük'e girmesi Ankara'daki rahatsızlığı daha da artırmıştır. Dahası, peşmerge gruplarının bu iki şehre girip şehri tabiri caizse yağmalamaları ve nüfus kütüklerini Türkmenlerin Irak'taki geleceklerini olumsuz yönde etkileyecek şekilde imha etmeleri Ankara'nın duruma ilişkin bir kriz masası oluşturmasıyla sonuçlandı.²⁷⁵

²⁷³ BİLA, "Sivil Darbe Girişimi, ss. 245-246.

²⁷⁴ Serdar KARA, *Turkish-American Relations Post 9/11*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, Naval Postgraduate School Monterey, CA, s. 38.

²⁷⁵ KARA. s. 247.

Erdoğan daha sonra, tezkerenin reddinin 4.yılında CNN Türk kanalında verdiği bir mülakatta tezkerenin o dönemde geçmemesinden duyduğu hoşnutsuzluğu şöyle dile getirmiştir:

O zamanki düşüncemde haklı olduğumu düşünüyorum. Türkiye koalisyon güçlerinin içinde olsaydı, şu anda 10 binin üzerinde Türk askeri Irak'ta olsaydı ne terör örgütü orada bir zemin bulabilirdi, ne şu anda dinlediğimiz bazı şeyler duyulurdu, ne de Türkiye'nin düşünceleri dışarıda bırakılırdı. Taşın altında elimiz olduğu için en azından Irak'ın Kuzeyi'nde konuşlanmış bir Türkiye olarak şöyle olmalıdır dediğimizde bu yerini bulurdu. Şimdi yine bir şeyler oluyor ama öyle bir pozisyonda olduğunuz takdirde farklı olurdu. Artık söylenmesi gereken, her olanda bir hayır vardır. Bunlardan ibret alıp gelecekte aynı hataya düşmemek gerekir. Onun için Lübnan'da çok daha dikkatli davrandık ve askerimizi Lübnan'a gönderdik.²⁷⁶

Bu sıkıntılı dönemi daha da sıkıntılı yapan olay, Amerikan bağımsızlık yıldönümüne denk gelen 4 Temmuz 2003'te Irak'ın Kuzeyi'ndeki Süleymaniye şehrinde cereyan etmiştir. Amerikan 173. Hava İndirme Bölüğü'ne bağlı askerler, ellerinde bulunan sözde istihbarat delillerine dayanarak Süleymaniye'deki Türkmen Cephesi binasına baskın düzenlemişler ve Türk askerlerini başlarına çuval geçirmek suretiyle tutuklamışlardır. Bu istihbarata göre binada bulunan biri binbaşı ve ikisi yüzbaşı olmak üzere 11 Türk askeri yerel bir Kürt lidere suikast düzenlemek amacıyla çok sayıda patlayıcı ve mühimmat bulundurmaktadırlar.²⁷⁷ Bu, Türk yetkililerce yalanlanmıştır.

Kimi otoritelere göre Çuval Olayı 1964'teki Johnson Mektubu'ndan sonra yaşanan iki ülke arasındaki en büyük güven bunalımıydı.²⁷⁸ Bu olay Türk kamuoyunda "Amerika'nın tezkere rövanşı" olarak değerlendirilmiş²⁷⁹ ve Türk yetkililer nezdinde ve kamuoyunda infiale yol açmıştır. Olayı protesto amacıyla Irak'a Türkiye'den giden mühimmatın geçtiği merkezlerden olan Habur Sınırı kapatılmış²⁸⁰ ve ayrıca ABD, Florida Eyaleti'ndeki Tampa Üssünde bulunan Türk irtibat birimi Ankara'ya çekilmiştir.

²⁷⁶AKP Grup Başkanlığı Basın Müşavirliği Basın Özeti.
www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/2007.03.01.haber.doc (Erişim.12. 12. 2009).

²⁷⁷ Ahmet ERIMHAN, "Tezkereler Süreci"nden "Süleymaniye Baskını"na Çuvaldaki Müttefik", Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004. ss.313-314.

²⁷⁸ Hürriyet Gazetesi, 3 Ekim 2007.

²⁷⁹ Sabah Gazetesi, "İntikam hamlesi mi?", 6 Temmuz 2003.

²⁸⁰ http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3048090.stm, (Erişim. 12. 12. 2009) .

5 Temmuz'da dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Dick Chaney ve Başbakan Tayyip Erdoğan'ın yaptığı yaklaşık yarım saatlik görüşmeden sonra taraflar olayın incelenmesi için bir komisyon kurulmasını kararlaştırmıştır.²⁸¹ Tutuklanan Türk askerleri sorgulama için Bağdat'a götürülmüş ve 60 saat sonra serbest bırakılmıştır.

Dönemin Genelkurmay başkanı Hilmi Özkök 2008 yılındaki bir söyleşide şunları söylemiştir:

*... Wolfowitz, silahlı kuvvetleri (TSK) sıkıntıya sokmak için bir emir verdi mi? Bunları, tabii bilmek mümkün değil. Böyle bir istihbaratı kimse bulamaz, böyle bir emir aldıklarına dair. Olay çok acıdır. O zamanlar konuşmamda söylemiştim, büyük bir güven bunalımı yarattı. Yani Türkiye ABD ile karşı karşıya geldiği her yerde, Afganistan'da her yerde, çuval olayını unutmayacaktır. Aslında, ben ABD'lilerin çuval olayının bizi bu kadar rencide edeceğini bildiklerini de zannetmiyorum. Çünkü onlar için bu çok normal. Göz bağlamak tamamen pratik bir çözüm. Bu çuval da değil, görmesini engelleyecek bir poşet. Türk gururunu çok sarstı.*²⁸²

ABD, Irak'ı kolayca işgal etmesine rağmen işgal sonrası asayiş sağlamakta zorlanmıştır. Beklenmeyen yerel direniş Amerikan kayıplarını her geçen gün artırmaktadır. Bu durum Amerikan iç siyasetinde Bush Hükümetini baskı altına sokmuştur. Durum böyle olunca ABD'nin Avrupa Kuvvetler Komutanı Org. James Jones ve Merkez Kuvvetler Komutanı John Abizaid, Türkiye'ye asker taleplerini resmen iletiler. Bu talep Ankara için iki ülke ilişkilerini düzeltme fırsatı olarak algılandı. Ayrıca her zaman istenen Irak'ın geleceğinde söz sahibi olabilmek ve kırmızı çizgilerini tekrar güvenceye almak için bir vesile olarak ta görüldü. Türk Genelkurmayı' da bu fırsatın değerlendirilmesi görüşündeydi. 7 Ekim 2003'te Erdoğan Hükümeti TBMM'ye tezkere göndermiş ve bu tezkere 358 kabul ve 183 ret oyuyla yürürlüğe girmiştir. Fakat Türkiye'nin asker göndermesine engel bu sefer TBMM'den değil, Irak'ın kuzeyindeki Kürt yönetiminden geliyordu. KDP, Türk askerinin gelmesi durumunda Irak Geçici Yönetiminden istifa edecekleri tehdidinde bulundu. Kürt grupların istekleri Amerikan yönetiminde o kadar baskı oluşturdu ki Washington, Türk askerinin Irak'a geçmesinin zaman alacağını bahane ederek bir süreliğine ertelenmesinin gerektiğini söyledi ve konu

²⁸¹ Jeffrey Donovan, "U.S./Turkey: Ties Hit New Low After Raid On Turkish Forces"

<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/07/mil-030707-rfel-145944.htm>, (Erişim. 12. 12. 2009).

²⁸² Fikret BİLA, "ABD askerleri bazen aptalca şeyler yapar" Hürriyet Gazetesi 3 Ekim 2007.

askıya alındı. Daha sonra Powell, Gül'ü 6 Kasım'da aramış ve ertesi gün Türk Dışişleri Bakanlığı Meclis'in kendisine verdiği asker gönderme yetkisini kullanmayacağını açıklamıştır.²⁸³

Bazı uzmanlar Türk ordusunun PKK'ya karşı uzun yıllardır sürdürdüğü düşük yoğunluklu savaş neticesinde Irak'taki gerilla hareketine karşı Amerika'ya oldukça yardımının dokunabileceğini söylemiştir. Dahası, Türk ordusu kendini Bosna, Kosova ve Afganistan gibi uluslararası barış gücü uygulamalarındaki başarıyla kanıtlamıştır. Fakat diğer taraftan Amerika için Irak'ın kuzeyi, diğer bölgelere nazaran oldukça sorunsuz bir yerdi ve muhtemel bir Türk askeri konuşlanmasında peşmergeyle çatışma çıkma olasılığı yüksekti. Bu da zaten Irak'ta zor durumda olan Amerika için uğraşılması gereken yeni bir cephenin açılması anlamına geliyordu. Zaten peşmergeler hâlihazırda “Türk askerleriyle çatışmanın olmayacağı konusunda garanti veremeyiz” mesajları verirken dönemin Türk genelkurmay başkanı yardımcısı İlker Başbuğ ise “*kimden gelirse gelsin herhangi bir saldırıda misliyle karşılık verileceği*” mesajını veriyordu.²⁸⁴

Bu durum göstermiştir ki Ankara-Washington arsında halen bir güven bunalımı mevcuttu. Irak'ın Kuzeyi'ndeki Kürt unsurları küstürmemek için ‘sadık müttefik’inin (*staunch ally*)²⁸⁵ kırmızı çizgilerinin yok olmasına müsaade eden bir Washington, Ankara için ne kadar güvenliyse, kendisi için öneme haiz bir savaşa hazırlanırken son anda büyük ve masraflı bir plan değişikliğine sebep olan Ankara, Washington için de o kadar güvenilir hale gelmiştir. Hakeza, 1997–2000 yılları arasında Amerika'nın Ankara büyükelçiliğini yapmış ve hâlihazırda Brookling Enstitüsü'nde uzman olarak görev yapan Mark Parris, Irak savaşının iki ülke arasındaki güven ve karşılıklı anlayışı resmi ve sivil boyutta büyük oranda yıprattığını, hatta o kadar ki, iki ülke kamuoyunun birbirlerine olan bakışlarının “eksen kayması” (*paradigm shift*) niteliğinde değiştiğini söylemiştir.²⁸⁶

²⁸³ BİLA, s. 248-250.

²⁸⁴ Mustafa KİBAROĞLU vd., **Global security Watch: A reference Handbook –TURKEY**, Praeger Security International, 2009. ss.111-112.

²⁸⁵ Bu ifade ilk kez Baba Bush döneminde, Türkiye ile Amerika arasındaki müttefiklik ilişkisinin ne kadar ileri seviyede olduğunu vurgulamak için kullanılmıştır.

KİBAROĞLU, **Global security Watch...**, s.12.

²⁸⁶ Mark Parris, “**Allergic Partners: Can US-Turkish Relations be Saved?**”

<http://www.Türk-ishpolicy.com/images/stories/2005-01-TRUSrelations/TPQ2005-1-parris.pdf>, (Erişim. 12.13.09).

İşgalden iki yıl sonra 21 Mart 2005'te Amerikan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Amerikan Fox Televizyonunda verdiği bir mülakatta, o dönemki direnişin beklenenden fazla olmasını ve Amerikan kuvvetlerinin zor durumda olmasını, 4. Piyade Tümeni'nin Türkiye üzerinden Irak'a girememesi ve bunun sonucu olarak Baas rejimi mensuplarının beklenen şekilde ele geçirilememesine bağlamaktadır.²⁸⁷

Birleşmiş Milletler'in 16 Ekim 2003 tarihli ve 1511 no'lu genelgesinin²⁸⁸ kabulü ile birlikte Amerika, Irak'ın iç güvenliğini yeniden inşa etmek için gerekli gördüğü uluslararası güç konuşlandırma kararlılığını yasal bir zemine oturtmuş oldu. Bu durum Türk askerinin Irak'ta konuşlandırılmasını da yasal bir zemine oturtmasına rağmen, Kürt gruplarından ve bazı Arap unsurlardan gelen "Türk askerinin varlığını Irak'ta istemiyoruz" tepkilerine boyun egen Amerika, Türk askerinin Irak'a gönderilmesi hususuna son noktayı koymuş ve Türk askeri hiç bir zaman aktif olarak Irak'ta görev almamıştır.²⁸⁹

3.6 Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (*Greater Middle East Project*) Bağlamında Türk Amerikan İlişkileri

Amerikan Başkanı Bush 6 Kasım 2003'te yaptığı konuşmada Irak'ın Amerika tarafından işgalini demokrasinin dünyada yayılması için bir dönüm noktası olarak nitelendirmiş, ABD'nin Ortadoğu'nun on yıllarca sürecektir değişimine katkıda bulunması gerektiğini belirtmiş ve şunları eklemiştir:

*Irak demokrasisi mutlaka başarılı olacaktır. Bu başarı Şam'dan Tahran'a kadar özgürlüğün ve demokrasinin her ülke için yegâne amaç olması gerektiği mesajını verecektir. Ortadoğu'nun kalbinde inşa edilen bağımsız bir Irak, küresel demokratikleşme hareketinin en önemli kilometre taşlarından biri olacaktır.*²⁹⁰

²⁸⁷ Donald Rumsfeld'in Fox TV mülakatı'nın tam metni için: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,150957,00.html>, (Erişim: 12.13.2009).

²⁸⁸ Genelgenin tam metni için: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/563/91/PDF/N0356391.pdf?OpenElement> (Erişim: 13.12.2009).

²⁸⁹ KİBAROĞLU, *Global security Watch...* s.112-113.

²⁹⁰ Dana MILBANK vd., "Bush Urges Commitment To Transform Mideast", The Washington Post Gazetesi, 7 Kasım 2007.

Washington'un bu planının bir sonucu olarak Amerika'nın Georgia Eyaleti, Sea Island'da Gelişmiş sekiz ülkenin başkanlarının katıldığı G-8 zirvesinde "Genişletilmiş Ortadoğu Projesi" (GOP) ²⁹¹benimsendi. Bu projeye göre Amerika ve Avrupa ülkeleri bölgenin ekonomik, siyasal ve sosyal olarak pozitif değişimi için tüm güçleriyle çaba harcayacaklardı.²⁹² Aslında Batı'nın böyle bir proje hazırlamasındaki temel sebep Amerika önderliğinde yürütülen "küresel teröre karşı" yürütülen savaşı. Keza, Washington ve batı ülkeleri başkentlerinden bakıldığında Fas'tan Orta Asya'ya kadar uzanan coğrafya, kendi varlıklarını tehdit etmeye başlayan radikal unsurların, özellikle de terörizmin, kaynak noktasını teşkil etmekteydi. Bunlara göre bölge ülke rejimleri ve İslam bir araya geldiğinde Batı medeniyetini tehdit eden bir durum ortaya çıkıyordu ve bunun değişmesi gerekiyordu. Suriye ve İran rejimleri özellikle tehdit olarak algılanmaktaydı.²⁹³

Bu proje çoğu Ortadoğu ülkesi tarafından soğuk karşılanmıştır. Bunun nedeni Ortadoğu'yu köklü bir biçimde değiştirmeyi amaçlayan bu girişimin bölge ülkelerinin görüşleri alınmadan, Batı ülkelerinin tek tarafı olarak hazırlamalarıdır. Dahası, bu ülkeler, özellikle Mısır ve Suudi Arabistan, planın kendi rejimlerine yönelik bir tehdit unsuru olduğunu açıkça söylemiş ve Batı kültür ve değerlerini kendi toplumlarına zorla uygulatma olarak algılamışlardır.²⁹⁴ Daha sonra, Mayıs, 2004'teki Aran Zirvesi'nde projeye karşı ortak bir karar alınması beklenirken Mısır'ın girişimleriyle bu hareket önlenmiştir.²⁹⁵

Uzmanlar Türkiye'nin bu projenin uygulanılabilirliği açısından önemine vurgu yapmaktadırlar. İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. İ. Yaşar Hacısalihoğlu, GOP'un içeriği ve Türkiye'nin bundaki yeri hakkında şunları söylemektedir:

²⁹¹ Genişletilmiş Ortadoğu Projesi coğrafi olarak Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki tüm Arap ülkelerinin yanı sıra İsrail, Türkiye, İran, Afganistan ve Pakistan'ı da içine almaktadır.

²⁹² Marina OTTAWAY ve Thomas CAROTHES, **Policy Brief, The Greater Middle East Initiative: Off to a False Start**, Carnegie Endowment, 2004, Mart. Tam metni için: <http://www.carnegieendowment.org/files/Policybrief29.pdf> (Erişim. 13.12.09).

²⁹³ KİBAROĞLU, **Global security Watch...** s. 123.

²⁹⁴ Arab Reform Bulletin, "Arabs React to the Greater Middle East Initiative" Mart, 2004. <http://www.carnegieendowment.org/arb/?fa=show&article=21309> (Erişim. 12.13.09).

²⁹⁵ Neil MacFARQUHAR, "Arab Leaders Seek to Counter U.S. Plan for Mideast Overhaul" ,The New York Times Gazetesi, 4 Mart 2003.

ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisi, Soğuk Savaş sonrasında siyasal ortamına yönelik oldukça kapsamlı ve aynı zamanda tartışmalı bir gündem sunmuştur. "Önleyici vuruş" doktrini, sınır ve rejim değişiklikleri, yeni tehdit algılaması ve daha birçok yeni politik ve güvenlik kavramı, ABD için yeni hamlelerin stratejik zeminini oluşturmaktadır. Afganistan ve Irak'ı da içeren Avrasya coğrafyası bu yeni hamlelerin satranç tahtasıdır. Sahip olduğu zengin enerji/doğal kaynaklarıyla, geniş pazar potansiyeliyle Avrasya; yeni dünya jeopolitiğinin merkezidir. Soğuk Savaş sonrasında "jeopolitik boşlukları"ni içeren Avrasya; yeni dönemin mücadele alanıdır.

Fas'tan Çin sınırına uzanan coğrafi genişliğiyle GOP'un içerdiği coğrafya, Avrasya'nun en yaşamsal alanıdır. Karadeniz, Akdeniz, Hazar havzalarını, Balkanlar, Kuzey Afrika, Orta Asya, Ortadoğu ve Kafkaslar'ı kapsayan GOP; toplumsal dönüşüm kadar ekonomi-politik içeriğiyle de irdelenmesi gereken bir projedir. Nitekim pazar/piyasa ve enerji/doğal kaynaklar yeni dönemin temel mücadele ve paylaşım öğeleridir ve "mekânın ekonomi-politiği"ni bu öğeler oluşturmaktadır.

Sıkışan ve biriken sermaye için yeni yatırım mekânı üretmek, dış ticaretin sınır sorunlarını çözmek, mali sermayenin dolaşımını sorunsuz kılmak ve doğal kaynakların erişim güvenliğini sağlamak Avrasya coğrafyasına yönelen ilginin başlıca nedenleridir. GOP da bu nedenlerin ürünüdür.

GOP, ABD'nin son yıllarda yaşadığı ekonomik sıkıntıların aşılması için önemlidir. Yeni yüzyılın ABD merkezli olması için gereklidir. ABD için muhtemel rakiplerin daha fazla güçlenmesini önleyebilmek için önceliklidir.

ABD için GOP'un sunacağı düşünülen bu olanaklar, bölge ülkeleri ve Türkiye için önemli değişimlerin habercisidir. Bu değişim dalgasının dışarıdan yönelen bir gücün ürünü olması, yapay ve aynı zamanda sorunlu bir atmosferi yaratmaktadır.

GOP'un Türkiye'ye yönelik ilgisi; siyasal model ve askeri /lojistik destek düzeyindedir. Bu bağlam da; "model ülke" ve askeri açıdan da "mızrak ucu ülke" olma durumu, tartışmanın Türkiye açısından odağını oluşturmaktadır.²⁹⁶

Görüldüğü gibi GOP sadece siyasi bir proje değil aynı zamanda ekonomik yönü olan bir projedir. Washington yönetimi Türkiye'nin İslam ve demokrasiyi birleştirebilen rejimi, laik devlet yapısıyla bu projede örnek model olabileceğini defaatle dile getirmiştir.²⁹⁷ Başkan Bush; *Türkiye, çoğunluğu Müslüman olan halkıyla güçlü, lâik ve demokratik bir ülke. Ülkeniz, 150 yıllık demokratik ve sosyal reformlarıyla diğer ülkelere*

²⁹⁶ İ. Yaşar HACISALİHOĞLU, "Genişletilmiş Ortadoğu Projesi ve Türkiye", Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi Sempozyumu'nda yaptığı konuşma, 8–9–10 Kasım 2004, İstanbul.

²⁹⁷ Sabah Gazetesi, "Ekonomi iyi, seçim gündemden kalktı", 25 Ocak 2002.

bir model olarak durmakta. Avrupa'nın daha geniş dünyaya bir köprüsü konumunda” ²⁹⁸ ifadesiyle Türkiye'nin model ülke olması konusundaki fikrini beyan etmiştir.

Fakat bu yaklaşım Türk yöneticilerden, özellikle laik kesimden Türkiye'nin din ve devlet yönetimini ayıran bir idaresinin olduğu gerekçesiyle pek de kabul görmemiştir. 2004 yılı Haziran ayında yapılan NATO İstanbul Zirvesi'nde Bush'la görüşen Cumhurbaşkanı Sezer; *"Son zamanlarda Türkiye'nin İslam ülkelerine model olacağı söyleniyor. Ancak Türkiye model olmak istemiyor. Ülkemiz nüfusunun yüzde 99'unun Müslüman olduğu doğrudur. Ancak bu İslam ülkesi olduğumuz anlamına gelmez. Laik bir ülkeyle ilgili bu tür söylemler yanlıştır."* ²⁹⁹ diyerek model ülke fikrine karşı çıktığını beyan etmiştir.

Gazeteci yazar Mehmet Barlas, Amerika'nın Ortadoğu'ya demokrasi ve insan hakları gibi kavramları getirmesine karşı çıkılmaması gerektiğini fakat Türkiye'nin ılımlı İslam ile özdeşleştirilmesinin doğru olmadığını söylemektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday bir ülke olduğunu ve bu adaylık nedenlerinden birinin ılımlı İslam değil, laik ve demokratik bir devlet yapısı olduğunu söylemektedir. Amerika'nın da bu projeyi uygulamak istiyorsa bahsedilen hususları göz önüne alması gerektiğini de eklemelidir.

Graham Fuller'da, BOP'un Amerika tarafından neden uygulanmasının zor olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır:

... Öncelikle bölgede demokratikleşmenin gereğine %100 inandığımı söyleyeyim. Arap dünyasının en büyük sorunlarından birinin bunun eksikliği olduğuna, Arapların öfkesinin ve hayal kırıklığının altında bunun yattığına inanıyorum. Ama Amerika'nın bölgeye demokrasiyi getirme çabaları bence başarısızlıkla sonuçlandı. Washington demokrasiyi asla bir ilke olarak desteklemedi. Rejimlerini değiştirmek istediği düşmanlarını cezalandırmak için kullandı. İran'da, Irak'ta olduğu gibi. Asla dostlarına vereceği bir hediye olarak görmedi. Dolayısıyla da Ürdün'de, Fas'ta, Suudi Arabistan'da, Mısır'da otoriter rejimlerle işbirliği yaptı... ³⁰⁰

²⁹⁸ T.C İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi değerlendirme raporu, “**Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)"**”-Temmuz, 2004.

²⁹⁹ Radikal Gazetesi, “**Sezer: Model değiliz**”, 28 Haziran 2004.

³⁰⁰ Ebru DOĞAN'ın Graham Fuller ile sohbeti, “**Türkiye artık Batı'nın sadık müttefik değil**”, BBC Türkçe servisi, 10 Kasım 2009.

Sonuç olarak bu projenin uygulanabilirliği tartışma konusudur. Hali hazırda Irak ve Afganistan'da devam eden savaş ve bunun getirdiği Amerikan karşıtlığı, Arap liderlerinin projeye soğuk bakması, Arap-İsrail sorunu ve Arap liderlerinin koltuklarını kaybetme korkuları, Ortadoğu bölgesinde bu denli bir değişimi güçleştirmektedir. Irak'ın demokrasi getirme bahanesiyle işgali ve akabinde yaşanan insanlık dramı, Afganistan'da direnişçilerle verilen savaşta suçsuz yere ölen sivillerin varlığı, Ebu Garip Hapishanesi'nde ortaya çıkan insanlık dışı görüntüler gibi nedenlerden dolayı Amerika'nın bu projeyi uygulama konusundaki inandırıcılığı oldukça zayıftır.³⁰¹

Görüldüğü üzere Türkiye, kendine yakıştırılan ılımlı İslam modelinden rahatsızdır. Türkiye'nin potansiyelini İslam-demokrasi sentezine indirgemekten ziyade, coğrafi, kültürel ve tarihsel anlamda Avrupa ve Ortadoğu'nun bir parçası olduğu göz önünde bulundurmak gerekir.³⁰²

3.7 Bush'un İkinci Dönemi

George Bush 4 Kasım 2004'te yapılan başkanlık seçimlerini Demokrat Parti adayı John Kerry'e karşı kazanmış ve 20 Ocak 2004'te ABD'nin 43. başkanı olarak görevine resmen başlamıştır.³⁰³ Birinci Bush döneminde cereyan eden Irak ve Afganistan'daki savaşlar, tezkere sonrası yaşanan gerilim ve son olarakta çuval hadisesi, Türk-Amerikan ilişkileri açısından Bush'un ikinci döneminin birincisiyle aynı mı olacak sorularını beraberinde getirmiştir. Bunda en büyük etken hiç kuşku yok ki, Bush yönetiminin sürekli olarak tek taraflı ve Türkiye'nin güvenliğiyle çatışan politikalar izlemesi olmuştur.

Fakat sanılanın aksine Bush'un ikinci başkanlık dönemi göreceli olarak iki ülke ilişkilerinin yumuşama devresine girdiği bir sürece tanıklık yapacaktır. 2004 yılı Şubat ayında Amerikan Senatosu Araştırma Komisyonu tarafından yayınlanan raporda

³⁰¹ T.C İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi değerlendirme raporu, "**Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)"**"-Temmuz, 2004.

³⁰² T.C İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi değerlendirme raporu, "**Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)"**"-Temmuz, 2004.

³⁰³ Dan BALZ, "**Bush Wins Second Term**", The Washington Post, 4 Kasım 2004.

PKK/KONGRA-GEL, uluslararası terör örgütleri listesinde yer almıştır.³⁰⁴ Ayrıca, bir önceki bölümde belirtildiği gibi Genişletilmiş Ortadoğu Projesi kapsamında Bush Yönetimi, Türkiye'nin bu projenin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Irak'ın yeniden inşasında daha fazla Türk firmasının bu ülkede görev yapmasına olanak sağlanmıştır.³⁰⁵ İkinci Bush dönemi ayrıca karşılıklı yapıcı ziyaretlerin de arttığı bir sürece tanıklık yapmıştır. 6 Şubat 2005'te Türkiye'yi ziyaret eden dönemin Amerikan Dışişleri bakanı Condoleezza Rice, Washington'un Türkiye'nin hassasiyetlerini dikkate aldığını vurgulayarak şunları söylemiştir:

“Şunu buradan tekrar vurgulamak istiyorum ki Amerika Birleşik Devletleri, Irak'ın toprak bütünlüğüne önem vermektedir ve tüm komsularıyla iyi ilişkiler içinde olan, Sünni olsun Şii olsun Kürt ya da Türkmen olsun tüm etnik ve dini unsurların temsil edildiği bir Irak'ın varlığını tüm gücüyle desteklemektedir. Türk yetkililere şunu da ifade ettim ki Irak toprakları hiçbir zaman komşu ülkelere yapılacak terör saldırılarının kaynağı olmamalıdır. Bu durum iyi komşuluk ilişkilerinin bir gereğidir. Amerika'nın bakış açısı şudur ki insanlara zarar veren ve onları öldüren tüm terör örgütleri, bu El-Kaide olsun PKK olsun, birdir. Irak topraklarından gelebilecekler de dâhil olmak üzere terörün her türlüsüne Amerika'nın karşı çıktığı teminatını Sayın Bakan'a verdim.”³⁰⁶

Ziyaretin akabinde, Afganistan da ulus inşası görevini yürüten Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (ISAF)'nün başına Şubat-Ağustos dönemi için Korgeneral Ethem Erdağı getirilmiştir. Erdağı, verdiği bir demeçte Türkiye'nin PKK terör örgütüne karşı verdiği mücadeleden elde ettiği kazanımları Afganistan'da başarılı bir şekilde uyguladığını ve Amerika'nın önderliğindeki çok uluslu güce büyük katkı sağladığını belirtmiştir.³⁰⁷

Fakat bu süre zarfında, iki ülke arasındaki ilişkilere hâkim olan iyimser hava her zaman aynı düzeyde kalmamıştır. Türkiye'nin sınırdaşı olduğu ve Amerika tarafından şer ekseninin (*axis of evil*) bir parçası ilan edilen ve Amerika tarafından buldukları bölge için bir tehdit unsuru olarak algılanan İran ve Suriye ile ilişkilerindeki gözle görünür

³⁰⁴ CRS Report for Congress, “Foreign Terrorist Organizations”, 6. Şubat 2004. <http://fpc.state.gov/documents/organization/29722.pdf>, (Erişim. 14.13.09).

³⁰⁵ KARA, “**Turkish-American...**”, s.39.

³⁰⁶ <http://condoleezzariceonline.blogspot.com/>, (Erişim.12.13.09).

³⁰⁷ The Washington Institute for Near East Policy, Policy Watc/Peace Watch, 18 Şubat 2005 <http://www.washingtoninstitute.org/templateC05.php?CID=2403>, (Erişim. 12.13.09).

iyileşme Washington yönetiminde rahatsızlık meydana getirmiştir. Aslında, Türkiye-İran ilişkilerindeki gelişme Bush yönetimin ikinci dönemi ile sınırlı değildir. Dönemin Cumhurbaşkanı Sezer, 2002 yılının Haziran ayında Tahran'a ziyaret gerçekleştirmiş ve iki ülke arasındaki enerji yatırımları pekiştirilmiştir. Bu geziyi daha da ilginç kılan, Sezer'in, İran'ın Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Tebriz bölgesine yaptığı ziyarettir. Bu ziyarete Tahran yönetimi karşı çıkmamış ve bu durum artık İran ve Türkiye arasındaki güven sorunlarının aşıldığı yorumlarına neden olmuştur.³⁰⁸ Bunlara ek olarak Erdoğan'ın Temmuz 2004'te Tahran'a yaptığı ziyarette karşılıklı mutabakat zaptı (*Memorandum of Understanding*) imzalanmış, buna göre İran İçişleri Bakanlığı Güvenlik İşleri yardımcısı Ali Asghar Ahmadi, PKK/Kongra-Gel üyelerinin terörist listeye alındığını belirtmiş, buna karşılık olarak Türkiye, Irak'ta bulunan ve İran'a muhalif Halkın Mücahitler Örgütü'nü terörist ilan ettiğini beyan etmiştir.³⁰⁹

Bu gelişmeler ışığında Türkiye, İran'la yapıcı ilişkiler geliştirmiş, İran'ın nükleer programı hususunda Batı ile İran arasında arabuluculuk görevini üstlenmek istemiştir. Örneğin, Rice'ın Nisan 2006'da Ankara ziyareti³¹⁰ akabinde, İran'ın ulusal güvenlik danışmanı Ali Larijani Ankara'ya davet edilmiş ve İran'ın nükleer programı hakkında uluslararası camianın duyduğu endişe ve şeffaflık istekleri bildirilmiştir.³¹¹

Amerika'nın Türkiye-İran yakınlaşmasına karşı duyduğu tepkiden de anlaşılıyor ki Türkiye, bölgesinde bir ikilem içinde bulunmaktadır. Bir yanda "stratejik müttefiki" Amerika, diğer tarafta ise ekonomik alanda işbirliğini geliştirmek istediği ve enerji kaynakları bakımından ihtiyaç duyduğu komşusu İran. Türkiye'nin İran ile ilişkilerini geliştirme çabaları Batı'da, 'Türkiye yönünü doğuya mı çeviriyor' yorumlarının yapılmasına neden olmaktadır. Şu denebilir ki, Türkiye dış politikası son yıllarda, özellikle AKP Hükümeti zamanında çeşitlilik göstermeye başlamıştır. Türk Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun da dediği gibi "Türkiye dünyaya 360 derecelik bir bakış açısıyla

³⁰⁸ Graham E. FULLER, **Yükselen Bölgesel Aktör: Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Timaş Yayınları, 2008, s. 143-144.

³⁰⁹ K. Gajendra SINGH , **Turkey and Iran Coming Closer**, South Asian Analysis Group, Makale no:1077, Ağustos 2004.

³¹⁰ http://english.peopledaily.com.cn/200604/21/eng20060421_259966.html, (Erişim.12.113.09).

³¹¹ FULLER, s.144.

bakabilmelidir.”³¹² Dolayısıyla İran, Suriye ya da Rusya ile olan yakınlaşmalar batıdan tamamen kopulduğu şeklinde algılanmamalı, bunun daha ziyade, batıyla ilişkiler sürdürülürken dış politika’da çeşitlilik arayışları olarak düşünülmelidir.³¹³ İşte bu nokta, günümüzdeki doğuya yönelmeyi Soğuk Savaş dönemindekiyle ayırmaktadır. Fakat, şu da unutulmamalıdır ki Türk dış politikasındaki bu tür çeşitlenmede Türkiye-Batı ilişkilerindeki zaman içinde biriken sorunlar da etkili olmuştur.

Bush yönetiminin Türkiye ile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen bir diğer husus da Türkiye-Suriye yakınlaşması olmuştur. Hafız Esad’ın ölümü ve yerine oğlu Beşer Esad’ın geçmesiyle iki ülke ilişkilerinde büyük gelişmeler kaydedilmiş, özellikle terörle mücadele konusunda tam bir işbirliği sağlanmıştır. Suriye’nin 1946’daki bağımsızlığından bu yana Ankara’yı ziyaret eden ilk Suriye cumhurbaşkanı Esad olmuştur.³¹⁴ Hatta ilişkiler o kadar ilerlemiştir ki Suriye, Osmanlı tarihini anlatan kitapların, Türkiye ile kurulacak ortak bir komisyon tarafından yazılacağı kararı verdiğini açıklamıştır.³¹⁵ 17 Eylül 2009 tarihi itibarıyla Türkiye ile Suriye arasında vize gereksinimi kalkmıştır.³¹⁶

Türkiye’nin Suriye ile yakınlaşmasına Amerikan bakış açısını en iyi yansıtan, Amerikan Kongresi Türk-Amerikan ilişkileri grubu kurucusu ve başkanı, aynı zamanda Temsilciler Meclisi, Florida milletvekili Robert Wexler’in 2005 yılı Haziran ayında düzenlediği basın toplantısındaki şu ifadeleridir:

“ Bence birçok Amerikalı Türkiye’nin İran ve Suriye gibi komşularıyla ilişkiler kurmasının gayet önemli olduğunu düşünmektedir. Türkiye’nin bu bağlamda bölgesel çıkarları olduğu göz ardı edilemez. Bölgede hiç bir ülke terörün getirdiği acı sonuçları Türkiye kadar anlayamaz. Ve Suriye şüpheye meydan vermeyecek şekilde terörü destekleyen bir ülkedir. Suriye’nin Lübnan’a karşı duyduğu tarihi ilgiye baktığımızda ve Filistinli direniş gruplarıyla olan bağlarını incelediğimizde Suriye’nin Lübnan ve Arap-İsrail konularında bir sorun tescil ettiğini açıkça görmekteyiz. Türkiye, Suriye ile yakınlaşma politikası güderken bu hususları göz önüne almalıdır ve Türkiye’nin bu politikaları Suriye’ye karşı oluşturulan bloğun

³¹² Sunday’s Zaman Gazetesi, “Ankara’s foreign policy compass main theme during PM’s US visit”, 13 Ocak 2009.

³¹³ Ebru DOĞAN’ın Graham Fuller ile sohbeti...

³¹⁴ BBC News, “Warm welcome for Assad’s Turkey trip”, 6 Ocak 2004.

³¹⁵ Suriye, Osmanlı’yı Türkiye’ye danışıp yazacak, Kültür Araştırmaları Derneği Bülteni, Kasım-Aralık 2005, Sayı. 22.

³¹⁶ CNN Türk, “Türkiye ile Suriye arasında vize kalktı”, 17 Eylül 2009.

ki bu blok ABD ve Avrupa'dır, politikalarıyla çelişmemelidir. Unutmayalım ki Amerika, Fransa ile beraber Suriye'nin Lübnan'daki askerlerini çekmesini ve Hizbullah'ın silahsızlandırılmasını öngören BM kararına destek vermişlerdir. Türkiye, Amerika'nın Irak'taki PKK varlığıyla neden etkin bir biçimde mücadele etmediği konusunda kaygılarını defaatle dile getirmiştir. Türkiye bu konuda kendine göre haklıdır. Fakat teröre karşı desteğini kesmesi ve Hizbullah'ı desteklememesi konusunda Suriye'ye sert tavır takınmayan Türkiye'nin bu kaygıları dile getirmeye hakkı yoktur. Bu durum Türkiye'nin İran'la olan ilişkileri için de geçerlidir.”³¹⁷

Irak savaşı, Türkiye'nin İran ve Suriye ile olan yakınlaşması ve PKK gibi sorunlarla soğuyan ilişkileri tekrar rayına oturtmak için en kapsamlı ve somut girişim, dönemin Dışişleri bakanı Abdullah Gül ve Condeleezza Rice arasında 2006 yılı Haziran ayında vuku bulmuştur. İkili, Washington'da “Ortak Görüş ve Planlanmış Diyalog” (*Shared Vision and Structured Dialogue*) belgesini imzalamışlardır. Buna göre; iki ülke ilişkilerin güçlü dostluk, müttefiklik, karşılıklı güven ve çıkar birliği çerçevesinde değerlendirildiği, barışın teşviki, demokrasi, özgürlük ve refah gibi ortak hedeflerin mevcudiyeti bir kez daha vurgulanmıştır.

İki ülkenin Geniş Ortadoğu'da istikrarın tesisine önem verdiği, Arap-İsrail sorununun kalıcı çözümünde iki ayrı devlet modeline dayanan uluslararası çabalara destek verildiği, toprak bütünlüğü garanti altına alınmış bir Irak'ta demokrasinin yapılandırılmasının önemli olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca, İran'ın nükleer programının barışçıl ve diplomatik yollardan çözümü, Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya'da istikrarın sağlanması ve bu bölgelerde demokratikleşme çabalarının desteklenmesinin de iki ülke çıkarına olduğu vurgulanmıştır. Kıbrıs sorununun BM yoluyla, Kuzey Kıbrıslı Türklerin izolasyonunun sona erdirilmesi bağlamında hallolmasının gerekliliğinin altı çizilmiştir. Hazar Havzası'nın da içinde bulunduğu enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerektiği, Atlantik ötesi ilişkilerin daha da güçlendirilmesinin lüzumu, PKK ile mücadelenin de içinde bulunduğu teröre karşı ortak politikanın geliştirilmesinin önemli olduğu, kitle imha silahlarının yayılmasını önlemenin, uyuşturucu maddelerle mücadelenin önemi belgede bahsi geçen konular arasındadır. Ekonomik, ticari konularda karşılıklı işbirliğinin

³¹⁷ Robert Wexler'in Sabah Gazetesi'yle yaptığı mülakat.
http://Turkey.usembassy.gov/pr_06012005.html, (Erişim. 13.12.09).

artırılması, savunma sanayi ve askeri alanda işbirliği, bilim ve teknoloji konularında ortak hareket edileceği kaydedilmiştir. Bu belgeye göre Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam adaylığı konusunda Amerika tam desteğini sürdürecektir.

İki ülke, karşılıklı iletişim ve danışma konularının daha verimli hale getirilmesi için birtakım düzenlemeler yapılmasının gerekliliği konusunda hemfikir olmuşlardır. Buna göre Üst Düzey Savunma Komisyonu, Ekonomik İşbirliği Ortaklık Kurulu ve Ticaret ve Yatırım Çerçeve Anlaşması danışma mekanizmalarının kurulması kararlaştırılmıştır. Sık aralıklarla bir araya gelecek uzman düzeyinde danışma kurulları ile stratejik bağlamda iki ülke politikalarının geliştirileceği kurullar oluşturulacaktır. Amerikan Kongresi ve TBMM ile görüş alışverişini geliştirecek mekanizmaların tesisi de önemli sayılmıştır. Son olarak ta Amerikan ve Türk dışişlerinin en yüksek bürokratları yukarıda belirtilen hususların hayata geçirilme aşamaları hakkında sürekli bilgi alışverişinde bulunmayı kararlaştırmışlardır.³¹⁸

İki ülke arasında mutabık kalınan bu belgenin uygulanabilirliği ve tarafların belgedeki hükümlere ne kadar sadık olduklarını sınavan en önemli gelişme 2007 yılının sonbaharında gerçekleşti. 07 Ekim 2007 tarihinde Şırnak'ta PKK teröristlerinin saldırısı sonucu 13 Türk askeri şehit edilmiştir.³¹⁹ Bu olayın Türk milletinde yarattığı acının etkisi halen sıcakken bu sefer de 21 Ekim 2007 günü saat 00.20 sıralarında, Irak'ın kuzeyinden Türk topraklarına giren PKK'lı teröristler, Hakkâri/Dağlıca'da konuşlu Piyade Taburu'na baskın düzenleyerek 12 Türk askerini şehit etmiş ve 16'sını da yaralamıştır.³²⁰

Bu olayların akabinde saldırıların cezasız kalmaması gerektiği konusunda Türk kamuoyunda TBMM'ye, özellikle de AKP Hükümetine karşı büyük bir baskı oluştu. Ayrıca, Amerika'nın PKK'yı Irak'ın kuzeyinden temizleyecek girişimlerde bulunmaması durumunda Türkiye'nin kendi başının çaresine bakıp kendi kaderini kendisinin tayin

³¹⁸ Belgenin tam metni: http://Turkey.usembassy.gov/statement_070508.html, (Erişim. 13.12.09).

³¹⁹ Genelkurmay Basın Açıklaması, 7 Ekim 2007.

http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_22.html (Erişim. 14.12.09).

³²⁰ Genelkurmay Basın Açıklaması, 21 Ekim 2007.

http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_23.html (Erişim. 14.12.09).

etmesi konusunda hem Türk basınında hem de kamuoyunda fikir birliği oluştu.³²¹ Bunun üzerine 17 Ekim’de toplanan TBMM, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne Irak’ın kuzeyine sınır ötesi operasyon yapabilme imkânı tanıyan hükümet tezkeresini 19 ret oyuna karşılık 507 oyla kabul etti.³²² Fakat öteden beri Türkiye’nin Irak’a askeri müdahalesine, bu bölgenin istikrarsızlaşabileceği ihtimali yüzünden karşı çıkan Amerika, tezkerenin TBMM onayını almasından sonra Türk Silahlı Kuvvetleri’nin sınır ötesi harekâtına temkinli yaklaşmıştır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Sean McCormack, Türkiye’de sınır ötesi harekâta olan gereksinimin arttığı bir dönemde, Amerika’nın bu konudaki fikirlerini şu şekilde yansıtmıştır:

NATO müttefikimiz Türkiye ile çok iyi bir ilişkimiz var. PKK, ortak endişemiz. Türk hükümetinin ve Türk halkının endişelerini paylaşıyoruz. Bu nedenle Türk hükümeti ve Irak hükümetiyle, bu kabul edilemez probleme çözüm bulmak için çok sıkı çalışıyoruz. Türk halkı son saldırıda 15 insanını kaybetti. Bu korkunç bir trajedi. Yaralı sayısı daha fazla. Bu kabul edilemez. Bunu anlıyoruz. Ancak bu meseleyi çözmenin yolu, Irak hükümeti ve diğer ilgililerle işbirliği içinde çalışmaktır. Bizim desteklemeye çalıştığımız da budur ve Türk hükümetiyle Irak hükümetinden bu yönde olumlu karşılıyor. Görüşümüze göre Türkiye’nin Irak içine kapsamlı bir müdahalesi uzun dönemli ve kalıcı bir çözüm getirmeyecektir.³²³

Görüldüğü gibi, Amerikan yönetimi Türk askerinin sınır ötesi harekât yapmasına kendi çıkarları doğrultusunda karşı çıkmaktadır. Bu durum Türk kamuoyunda hali hazırda rekor seviyelerde olan Amerikan karşıtı görüşlerin daha da artmasına neden olmuştur. 6 Kasım’da Bush’a yapacağı ziyaret öncesi Erdoğan; “*Bush’a kendilerinden derhal somut bir adım beklediğimi iletceğim. PKK sorunu iki ülke arasındaki samimi ilişkilerin bir sınavıdır. Bu sınavın sonucu gelecekteki ilişkilerimizin de kaderini belirleyecektir*” demiştir.³²⁴

Sınır ötesi harekât konusunun tartışıldığı bu dönemde, Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilemesine neden olan bir gelişme de Amerikan Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi’nde kabul edilen ve 1915 olaylarını “soykırım” olarak nitelendiren 106

³²¹ Sarah RAINSFORD, “**Turkish anti-PKK anger mounts**”, BBC News , 2 Kasım 2007.

³²² Milliyet Gazetesi, “**Tezkere Tamam**”, 18 Ekim 2007.

³²³ Hürriyet Gazetesi, “**ABD’den Sınır ötesi Uyarısı**,” 9 Ekim 2007.

³²⁴ RAINSFORD, “**Turkish anti-PKK anger mounts...**”

no'lu karar olmuştur. Karar metninde, o dönem itibariyle hayatta olan 8 Amerikan dışişleri bakanlarının (ki bunlar Madeline Albright, James Baker, Warren Christopher, Lawrence Eagleburger, Alexander Haig, Henry Kissinger, Collin Powell and George Shultz) “*Şu fikirdeyiz ki bu kararın geçmesi Irak ve Afganistan'daki askerlerimizin güvenliğini tehlikeye atacaktır, Türk-Ermeni yakınlaşmasını baltalayacaktır.*”³²⁵ ifadelerine yer verilmesine rağmen bu kararın geçmesi savunulmuş ve netice itibariyle de karar geçmiştir. Bu da gösteriyor ki, Amerika'daki Ermeni diasporası, tarihi gerçekleri göz ardı etmek bir yana, Amerika'nın uluslararası arenadaki çıkarlarını da hiçe saymaktadır. Bu karara imza atıp, çıkmasını sağlayan temsilcilerin de şahsi oy kaygıları uğruna Amerikan askerlerinin hayatlarını tehlikeye atma hususunda bir endişelerinin olmadığı söylenebilir.

Kararın Temsilciler Meclisi'nde kabul edilmesi üzerine, ABD'nin Savunma Bakan Yardımcısı Eric Edelman ile Avrupa ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Dan Fried, Türk Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ertuğrul Apakan'la görüşmek için Ankara'ya gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice ve Savunma Bakanı Robert Gates ile birlikte Moskova'da bulunan Edelman ile Fried, Ankara'ya ziyaretlerini, Türkiye'nin Amerika Büyükelçisi Nabi Şensoy'un Temsilciler Meclisi kararının ardından Türkiye'ye çağrılmasının akabinde gerçekleştirmişlerdir. Edelman soykırım tasarısının Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'nde kabul edilmesinden duydukları üzüntüyü ifade etmek için Ankara'ya geldiklerini belirtmiştir.

Fried ise sınır ötesi operasyon konusunda da açıklamalarda bulunarak duygusal davranılmaması gerektiğini söyleyerek; *"Türk halkının PKK'nın terör saldırıları konusundaki kızgınlığını anlıyoruz. Ancak zor bir durum söz konusu. Türk basınında yer alan, PKK'nın Türkiye'yi zor durumda bırakmak için tuzak kuruyor olabileceğine dair bazı yorumlardan etkilendiğimi söylemeliyim. Türk yetkililer, tüm seçenekleri ve riskleri ciddi olarak değerlendiriyor."*³²⁶

Sınır ötesi harekâtının masada olduğu bu dönemde, 2 Kasım'da Amerikan Dışişleri Bakanı Rice Ankara'ya gelmiştir. Rice, Amerika'nın Irak'ın kuzeyindeki istikrarın korunması yönündeki hassasiyetini belirtmiş, Türkiye'nin sorununu Irak'la

³²⁵ Kararın tam metni: http://foreignaffairs.house.gov/press_display.asp?id=430 (Erişim. 13. 12. 2009).

³²⁶ Milliyet Gazetesi, “**ABD'den Türkiye'ye 'Çok üzgünüz' elçileri**”, 14 Ekim 2007.

konuşup halletmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bölgesel Kürt yönetimi başkanı Barzani'ye PKK ile kendilerini ayırmaları ve örgüte yardım ve yataklık yapmaya son vermeleri gerektiğini söylediğini ve Irak'ın kuzeyinde terörizmin kökünü kazımdan başka bir şey yapmaya niyeti olmadıklarını belirtmiştir.³²⁷

Rice'ın Ankara'yı ziyaretinden hemen sonra Başbakan Erdoğan, Irak'ın kuzeyindeki PKK varlığından duyduğu rahatsızlığı ve Türkiye'nin bu varlığa karşı yapacağı operasyonlar hakkında fikir alışverişinde bulunmak üzere 5 Kasım'da Washington'a gitmiştir. Burada Erdoğan, PKK'nın lider kadrosuna ilişkin hedefler, PKK kamplarının dağıtılması, örgüte lojistik desteğinin kesilmesi ve istihbarat paylaşımı konularında Bush'la faydalı bir toplantı yaptıklarını, tezkereyle başlayan operasyon sürecinin işbirliğiyle somutlaştırılmaya çalışıldığını söylemiştir.³²⁸

Görüşmede gerçek zamanlı istihbarat paylaşımının önemi on plana çıkmıştır. Erdoğan bu konuda şunları söylemiştir:

“Nokta operasyonlarının sonuç verebilmesinde istihbaratın tazeliği büyük önem taşıyor. Türkiye'ye sızarak eylemde bulunan PKK'luların bir gece önce hangi noktadan sınırı aştığı bilgisi teröristleri önleme amacına hizmet etmiyor. Biz artık sınırı aşmak üzere olan PKK'lı grubu etkisiz hale getirmek için kullanacağımız "sesli, görüntülü, anlık", yani "canlı istihbarat" istiyoruz. Veya PKK'lı üst düzey yöneticilerin Irak'ın kuzeyinde, Erbil'deki bir evdeki buluşmalarını önceden tespit edip, baskınla ele geçirmeyi hedefliyoruz”³²⁹

Bu ziyaretin bir sonucu olarak Washington, Ankara ile istihbarat paylaşımı konusunda daha ileri bir işbirliği sürecine girmiştir. Amerikan Savunma Bakanlığı basın sözcüsü Geoff Morrell, 19 Aralık'taki basın toplantısında, Amerika'nın PKK'yı terörist kabul ettiğini bir kez daha vurgulayıp Amerikan ve Türk askeri yetkililer arasında gerçek zamanlı istihbarat paylaşımının devam ettiğini belirtmiştir.³³⁰

³²⁷ Hürriyet Gazetesi, “**Hangi SÖZE inanalım**”, 2 Kasım 2007.

³²⁸ Hürriyet Gazetesi, “**Süreç, operasyon sürecidir**”, 6 Kasım 2007.

³²⁹ Enis BERBEROĞLU, “**Canlı istihbarat**”, Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 2007.

³³⁰ Basın toplantısının tam metni: <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4109> (Erişim. 13.12.09).

Bu istihbarat paylaşımının sonuçları, Aralık ayı ortalarında, Türk Hava Kuvvetleri'nin Irak'ın kuzeyindeki terörist hedeflere nokta operasyonlar yapmasıyla ³³¹ ortaya çıkmıştır. Hava operasyonları hakkında dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Yasar Büyükanıt şunları söylemiştir:

“... Türk Silahlı Kuvvetleri, Türk halkına ve bütün dünyaya şu mesajı verdi: Kış da olsa kar da yağsa, mağarada da yaşasalar onları bulup vururuz. Artık kış geldi, yaz geldi yok. Bu harekâtlar her zaman devam edecektir. Amerika istihbarat verdi. Ama istihbarat kadar önemli olan başka bir nokta var. Asıl önemlisi, Amerika dün gece, Kuzey Irak hava sahasını bize açtı. Amerika dün gece Irak hava sahasını açarak bu harekâta onay vermiştir. İstihbarat açısından da hiçbir sıkıntımız yoktur. PKK artık ayağını denk alsın. Unutmasın ki artık bizim için PKK'nın oradaki kampları ve hareketleri BBG³³²evi gibidir. Yeter ki, gidip vurabileme imkânı sağlansın. Oraları artık evimizin, avucumuzun içi gibi biliyoruz.”³³³

Türk Hava Kuvvetlerince gerçekleştirilen hava operasyonları aralıklarla devam ederken, 21 Şubat 2008'de Türk Kara Kuvvetlerine bağlı askeri birlikler kapsamlı bir sınır ötesi harekât başlatmıştır. Genelkurmay Başkanlığı resmi sitesinde yaptığı açıklamada amacın teröristleri etkisiz hale getirmek olduğu ve sivil halka hiç bir şekilde zarar verilmediğini belirtmiştir. Harekât neticesinde yaklaşık 300 terörist etkisiz hale getirilmiş ve 29 Şubat 2008 tarihinde de Türk birlikleri Türkiye'ye geri dönmüştür.³³⁴

Uzun süredir beklenen bu sınır ötesi harekâta Amerika'nın tepkisi, Türkiye'nin kendini savunma hakkının olduğu belirtmek şeklinde olmuştur. Ayrıca harekâtın bir an önce sonuçlandırılması gerektiği vurgulanmıştır.³³⁵ Harekâtın kısa sürede sonuçlanma

³³¹http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_38.html.

ve http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_39.html ,(Erişim. 13.12.09).

³³² Belirli sayıda yarışmacının günlük hayatlarının birçok kameranın yardımıyla izlendiği bir TV programı. Büyükanıt Bu yönüyle PKK teröristlerinin anlık istihbaratla izlenmesini bu programa benzetmiştir.

³³³Radikal Gazetesi, “Büyükanıt: Artık PKK kampları BBG evi gibi” 17 Aralık 2007.

³³⁴http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2008/BA_25.html, (13.12.09).

³³⁵ Alissa RUBIN Vd. “**Turkish Troops Enter Iraq in Pursuit of Kurdish Militants**”, The New York Times, 23 Şubat 2008.

isteği, sınır ötesi harekâtın beklenen sonuçlarının kısa sürede görülemeyeceğine duyulan inançtan dolayı Türk kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır.³³⁶

Harekâtın sürdüğü Şubat ayı sonlarında Amerika'dan gelen 'kısa sürede çıkın' baskısı daha da artmıştır. Bu arada Amerikan Savunma bakanı Robert Gates, Ankara'ya gelmiş ve Amerikan yönetiminin, harekâtın süresi konusunda duyduğu hassasiyeti dile getirmiştir. Büyükanıt, Gates'in Genelkurmay Başkanlığı'nda kendini ziyareti sırasında; *"Ne kadar süre kalmamız gerekirse o kadar kalacağız"* demiş ve Amerika'nın zaman hassasiyeti konusunda sorulan bir soruya; *"Amerika Afganistan da senelerdir fiilen bulunuyor. Bize zaman konusunda telkinlerde bulunurken bunu göz önünde bulundurması gerekir"* anlamına gelen ifadeler kullanmıştır.³³⁷ Genelkurmay'ın operasyon hedeflerine ulaşılması neticesinde geri çekilme kararı alındı açıklamalarına karşın operasyonun Gates'in Ankara'dan ayrılmasının hemen akabinde sona ermesi Türkiye'deki bazı çevrelerde Amerika'nın baskısı neticesinde çekilindi düşüncesini hâkim kılmıştır.³³⁸

Türkiye'nin sınır ötesi harekâta bakış açısı ile Bush Yönetimi'nin bakış açısındaki büyük farklılık, iki ülke ilişkileri bağlamında önemli çıkarımlar yapmamıza olanak sağlamaktadır. Bu gelişmeler zarfında görülmüştür ki Bush Yönetimi, Türk askerinin Irak'ın kuzeyinde etkin bir biçimde uzun vadeli varlığına sıcak bakmamıştır. Bunun en büyük nedeni Amerika'nın Irak'ın kuzeyindeki özerk Kürt yönetimini, Irak ve Ortadoğu bölgesinde en önemli müttefiki olarak kabul etmesidir. NATO bünyesinde müttefiki olduğu Türkiye'nin en önemli sorunu terör konusundaki hassasiyetlerinin farkında olduğu halde müttefiklik sorumluluğunu yerine getirmeyen Amerika, Kürtlerin bölgedeki istikrarına ve asayişine daha çok önem vermiştir. Mustafa Kibaroğlu, genelde Amerikan politikasının, özelde ise Bush Yönetiminin bu şekilde bir tutum içine girmesini stratejik bazı nedenlerle açıklamaktadır. Birincisi, Kürtler Irak'ın toprak bütünlüğü hususunda önemli bir role sahiptirler. Irak'ın bir bütün olarak kalabilmesi ya da bölünmesi büyük oranda Kürtlerin elindedir. Ortadoğu'yu, BOP projesi altında değiştirmeyi hedefleyen Bush yönetimi için Irak, projeyi uygulamak istediği bu bölgedeki diğer ülkeler için bir örnek teşkil etmektedir. BOP'un başarısı, bir başka deyişle, Amerika'nın Irak'taki

³³⁶ABC News Agency, **"Turkey denies US pressure influenced withdrawal"**, 1 Mart 2008.

³³⁷Tolga AKINER, **"Bush da 'çıkın' dedi Ankara: Bitince çıkarız"**, Radikal Gazetesi, 29 Şubat 2008.

³³⁸Murat YETKİN, **"Kaç kişi biliyordu?"**, Radikal Gazetesi, 1 Mart 2003.

başarıyla doğru orantılıdır. İkinci husus, kendisine sadık olan Kürtlerin, petrol bakımından zengin Musul ve Kerkük'ü kontrol etmeleridir ki, bu bölgelerdeki petrol yataklarının Amerikan şirketlerince işletilmesi muhtemeldir. Petrolün yanında ayrıca Ortadoğu'nun istikrarı için gerekli zengin su kaynakları da bu bölgeden geçmektedir. Üçüncü husus, Kürt bölgesi, Amerika'nın Ortadoğu'daki kadim müttefiki İsrail için güvenlik açısından stratejik bir öneme sahiptir. Buna göre, bu bölge İran'dan ve hatta Pakistan'dan gelebilecek muhtemel bir saldırı durumunda İsrail'e ileri savunma kabiliyeti (*forward defense capability*) sağlayabilir. Son olarak ta Kürtler, İslam âleminde göreceli olarak dini bakımdan ılımlı yapılarıyla, hatta laik toplum yapısıyla tanınmaktadırlar ki bu da terör unsurlarının, radikal İslam'ın yaygın olduğu yerlerde filizlendiği tezini savunan Amerika için Kürtleri daha da önemli kılmaktadır.³³⁹ Faruk Sönmezoğlu, Amerika'nın PKK ile savaş uğruna Türkiye'nin ve Kürt yönetiminin karşı karşıya gelmesini önlemeye çalışmasını Kardak Krizi'ne benzeterek, kendisinin müttefiki olduğu Türkiye ve Yunanistan'ı 1996'da nasıl savaşın eşiğinden döndürmek için yoğun çaba harcadıysa, aynı şekilde de bu çabayı Irak'ın kuzeyinde harcamaktadır. Sönmezoğlu ayrıca İran ile bölgede nüfuz mücadelesi veren Amerika'nın Kürtler'i bu ülkeye karşı her an kullanabileceğini ve bu konuda Kürtlere güvenebileceğini söylemektedir.³⁴⁰

Kürtlerin de Amerika'ya olan bağılıkları stratejik nedenlerle açıklanabilir. Dünyada bir devleti olmadan yaşayan en büyük toplum olan Kürtler, bağımsız ülke kurma emellerine tarihte hiç olmadıkları kadar yaklaşmışken ve komşuları Türkiye, İran ve Suriye'nin ve de özellikle Iraklı Sünnilerin bu duruma karşı olduklarının gayet farkında olduklarından ABD'nin bölgedeki varlığını istemektedirler. ABD, Irak'ta yeterli derecede asayiş sağladıktan sonra bölgedeki askerlerini çekmeyi planlamakta, fakat bu coğrafyadaki gelişmeleri denetleyebilecek bir gücü de bu civarda tutmayı düşünmektedir. İşte bu açıdan da Irak'taki Kürtler Amerika için önemlidir olabilir.³⁴¹

2001–2009 yılları arasında süren sekiz yıllık Bush yönetiminin dış ilişkilerine hiç şüphesiz 11 Eylül saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler damgasını vurmuştur.

³³⁹ KİBAROĞLU vd. “Global security Watch “, ss.125-126.

³⁴⁰ Faruk SÖNMEZOĞLU, “PKK ABD'nin kozu mu?” Star Gazetesi, 12 Kasım 2007.

³⁴¹ SÖNMEZOĞLU, “PKK ABD'nin kozu mu?” Star Gazetesi, 12 Kasım 2007.

Saldırıların hemen akabinde müthiş bir kamuoyu desteğiyle³⁴² Afganistan'ı işgal edip Taliban yönetimin deviren Amerika, daha sonra kitle imha silahlarına sahip olduğunu ve kendisi için güvenlik tehdidi olarak gördüğü Saddam Hüseyin'i devirmek için Irak'ı işgal etmiştir. Afganistan işgaliyle paralel şekilde Irak'ı işgali başlarında Amerikan kamuoyu desteğini arkasına alan Bush'a olan bu destek savaş uzadıkça ve de Amerikan kayıpları arttıkça azalmıştır. Federal hükümetin Katriana Kasırgası'na olan başarısız müdahalesi, Abu Gurayb Hapishanesi'nde Amerikan askerlerinin karıştığı insanlık dışı işkence görüntülerinin ortaya çıkması ve daha birçok iç ve dış politika gaffları neticesinde Bush'a olan kamuoyu desteği iyice azalmıştır. En son olarak, başkanlığının son döneminde cereyan eden ve ekonomideki devlet kontrolünü tamamen ortadan kaldırma çabaları neticesinde dünya devi Amerikan banka ve sigorta şirketlerinin iflası neticesinde patlak veren ekonomik kriz, Bush'a olan kamuoyu desteğini tarihte bir başkanın sahip olabileceği en düşük seviyelerden birine getirmiştir.³⁴³

Bush'a olan bu düşük kamuoyu desteği, Türk halkında da kendini göstermiştir. The German Marshall Fund of the United States kuruluşunun yaptığı 2008 Atlantik ötesi değerlendirme raporunda Türkiye'ye özel bir yer ayrılmış ve buna göre Türkler'in sadece %9'u Bush yönetimine destek vermiştir. Ayrıca uluslararası alanda Amerika ile işbirliği içinde olunması gerektiğini belirtenlerin sayısı sadece % 12'dir ve bu, araştırmaya katılan Avrupa Birliği ülkeleri içinde en düşük rakamdır.³⁴⁴

³⁴² Bush, terör saldırılarının ardında %90'a varan kamuoyu desteğiyle 11 Eylül saldırılarının sorumlularını bulmak için teröre karşı küresel bir mücadele başlatmıştır. (Bush'un başkanlığı boyunca kamuoyu destek oranları için : <http://www.gallup.com/poll/102577/half-strongly-disapprove-bush-job-performance.aspx> (Erişim.14.12.09).

³⁴³ Bush, görevinin son yılında rekor seviyede düşük bir kamuoyu desteği (sadece 20% civarı) olarak birçok tarihçi ve siyaset bilimcisine göre tarihin en kötü Amerikan başkanlarından kabul edilmiştir. Kamuoyu destek rakamları için:

SIENA RESEARCH INSTITUTE araştırma raporu, "**Experts: Bush Presidency Is A Failure Little Chance To Improve Ranking**", 1 Mayıs 2006. Susan PAGE, "**Disapproval of Bush breaks record**" USA Today, 22 Nisan 2008. Lydia SAAD'in GALLUP araştırması, "Bush Presidency Closes With 34% Approval, 61% Disapproval", 14 Şubat 2009.

³⁴⁴The German Marshall Fund of the United States 2008 raporu için: http://www.gmfus.org/trends/doc/2008_english_key.pdf (Erişim.14.12.2009).

3.8 Barack Obama Dönemi'nde Türk-Amerikan İlişkileri

Bu şartlar altında Amerika, 2008 yılında başkanlık seçimlerine girmiştir. Bir yandan kendini Bush'tan soyutlamaya çalışan ama kendisi gibi Cumhuriyetçi olan Bush'un 8 yıllık başkanlığının olumsuz izlerini istemeyerekte olsa omuzlarında hisseden John McCain, diğer yandan siyah beyaz ayrımının resmi olmasa da halen toplumsal anlamda hissedildiği bir Amerika'da, babası Kenya'lı siyahî bir Müslüman olan, Barack Hussein Obama, başkanlık için yarışa girmiştir.

Başkanlık seçimleri boyunca hep “değişim” sloganlarıyla kendini özleştiren Obama, tek yönlülük (*unilateralism*) politikalarıyla Amerikan süper gücünü, özellikle terörle küresel mücadele adı altında Afganistan ve Irak'ta hoyratça kullanan ve Amerika'nın dünyadaki imajını büyük ölçüde zedeleyen yeni-muhafazakâr (*neo-conservative*) politikaların aksine, uluslararası arenada uzlaşmacı, çok yönlü (*multilateral*) ve iletişimi ön planda tutan bir siyaset izleyeceği mesajları veriyordu.

4 Kasım 2008'de yapılan başkanlık seçimlerini Obama kazanmış ve Amerikan tarihinde ilk kez bir siyah, Amerikan idaresinin en tepesinde, 44. başkan olarak yerini almıştır.

Obama, kendisinin izleyeceği dış politika hakkındaki ilk resmi açıklamasını, 21 Şubat 2009'da, başkanlık devir teslim töreninde yaptığı konuşmada vermiştir. Obama şunları söylemiştir:

... Sorumluluklarımızı yerine getirmek suretiyle Irak'tan çekileceğiz ve Afganistan halkına zor kazanılmış da olsa bir barış hediye edeceğiz.

*... Müslüman âlemine sesleniyorum. İlişkilerimizde, karşılıklı çıkar ve anlayışa dayanan yeni bir yol izlemek istediğimizi belirtmek istiyorum. Çatışma ortamını daim kılmak isteyen ve halklarının sorunlarını Batı medeniyetine mal eden liderlere sesleniyorum; kendi halklarınız sizi, yok ettiğiniz şeylerle değil, inşaa ettiğiniz şeylerle değerlendireceklerdir.*³⁴⁵

³⁴⁵ Başkan Obama'nın devir töreninde yaptığı konuşmanın tam metni için: <http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address/> (Erişim. 14. 12. 2009).

Bu ifadelerinden anlaşılacağı üzere Başkan Obama, yeni dönemde, genelde Müslüman âlemine karşı, özelde ise Irak ve Afganistan’da kendinden önceki yönetimden daha farklı ve yapıcı bir politika izleyeceğini belirtmiştir.

Türkiye bağlamında ilk somut girişim, Obama’nın Ortadoğu özel elçisi George Mitchell’in Şubat ayı başında Ankara ziyareti olmuştur.³⁴⁶ Bu ziyarette Mitchell, Cumhurbaşkanı Gül, Başbakan Erdoğan, dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan ile görüşmüş ve Türkiye’nin Ortadoğu barış sürecine katkıları konusunda görüş alışverişi yapılmıştır. Mitchell şöyle demiştir:

*Türkiye, ABD’nin çok önemli bir müttefiki ve Ortadoğu’daki barış ve güvenlik için önemli bir güçtür. İsrail ile güçlü ilişkileri olan önemli demokratik bir ülke olarak Türkiye’nin oynayacak eşsiz bir rolü var ve Ortadoğu’daki kapsamlı bir barışı teşvik etmeyi amaçlayan çabalarımızda önemli bir etkisi olabilir. Ben bugün buradayım çünkü Başkan Obama, Dışişleri Bakanı Clinton ve ABD, Türkiye’nin kapsamlı barış ve iki devlet çözümüne gösterdiği taahhüdünü takdir ediyorlar. Türkiye’nin önümüzdeki günlerde Şarm El Şeyh’te gerçekleşecek olan donörler konferansına katılmasını olumlu karşılıyoruz. Ateşkes ile Gazze’nin insani ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik güçlü çabalardan başlayarak barış çabalarını aktif bir biçimde sürdüren Türkiye’nin göstereceği liderliği dört gözle bekliyoruz.*³⁴⁷

Mitchell’in bu sözleri, Amerika’nın bozulan Türkiye-İsrail ilişkilerini tamir amacıyla çaba sarf ettiğini göstermektedir. Fakat bazı yetkililer, Erdoğan’ın Davos’taki çıkışının ardından Türkiye’nin Arap-İsrail sorununa olan tarafsızlığını kaybettiğini ve arabulucu olarak görev üstlenmesinin zor olduğunu belirtmişlerdir.³⁴⁸

Ortadoğu özel temsilcisinin ziyaretinden hemen sonra, 8 Mart’ta Amerikan Dışişleri bakanı Hillary Clinton Ankara’ya gelmiştir. Enerji alanında Türkiye ile işbirliği yapma arzusunda olduklarını söyleyen Clinton, Amerika’nın sorunları diyalog yoluyla

³⁴⁶ Mitchell görevine başladıktan sonraki ilk ziyaretini Ocak sonunda Türkiye’ye yapmayı planlamış fakat gezisini son anda iptal etmiştir. İptal edilen gezi Mart ayı başında gerçekleşmiştir. Bazı kaynaklar bu iptalin Başbakan Erdoğan’ın Davos’taki çıkışı ve Hamas yanlısı söylemlerinden kaynaklandığını, iptalin de Amerikan yönetiminin durumdan hoşnutsuzluğunu belirtmek için başvurduğu diplomatik bir dil olduğunu belirtmiştir. Fakat, Amerika’nın Ankara Büyükelçiliği bu gecikmenin teknik bir nedenle meydana geldiğini söyleyip iddiayı yalanlamıştır. (Bkz. Bahar BAKIR, “Obama’nın temsilcisine teknik neden”, Milliyet Gazetesi, 31.Ocak. 2009).

³⁴⁷ Milliyet Gazetesi, “Mitchell: Obama Türkiye’yi takdir ediyor”, 26. Şubat. 2009.

³⁴⁸ Şaban KARDAŞ, “George Mitchell Visits Ankara Ahead of Gaza Reconstruction Summit, Mends Fences with Turkey”, Eurasia Daily Monitor Cilt: 6, Sayı: 40.

çözmeden yana olduğunu söyleyerek Bush'un şer ekseni ilan ettiği ve defalarca tehdit ettiği İran ve Suriye ile uzlaşma sinyalleri vermiştir. Hakeza, 2005'te Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin suikast sonucu öldürülmesinin ardından elçisini Şam'dan çeken Amerika ilk kez üst düzey bir heyeti 10 Mart'ta Clinton'un Ankara ziyaretinin hemen akabinde, bu ülkeye göndermiştir.³⁴⁹

Clinton ayrıca, Türkiye'nin Irak'ın inşası hususundaki gayretlerini överek Türkiye'nin AB üyeliğini sonuna kadar desteklediklerini söylemiştir. Bu ziyaretinin en önemli bölümü şüphesiz Clinton'un basın toplantısında Başkan Obama'nın yakın gelecekte Türkiye'yi ziyaret etmek istediğinin açıklanması olmuştur. Clinton'un bu ziyareti açıklarken kullandığı dil, Obama yönetiminin, Bush yönetimine göre Türkiye'ye bakış açısındaki keskin değişikliği göstermektedir. Clinton; *"Türkiye ile olan dostluğumuza verdiğimiz önemi göstermek için Başkan Obama Türkiye'yi ziyaret edecektir"* demiştir.³⁵⁰

Uzmanlar, Obama'nın görevi devralmasının ilk yüz gününde Türkiye'yi ziyaret etmesinin diplomatik açıdan önemli olduğu hususunda hemfikirdirler. Dahası, bu ziyaret, Obama yönetiminin İslam âlemine karşı başlattığı yapıcı halkla ilişkiler çabasının da önemli bir parçası olarak görülmüştür.³⁵¹

İlk denizaşırı gezisini G-20 zirvesine katılmak için İngiltere'ye yapan Obama, daha sonra NATO zirvesi için Strasbourg'a geçmiş ve gezisinin son durağı olarak ta Ankara'ya gelmiştir. Burada TBMM'de yaptığı konuşma iki ülke ilişkileri açısından önemlidir. Konuşmasında Amerika'nın Türkiye ve İslam âlemine karşı yeni dönemde yürüteceği politikaların altını çizmiştir. Konuşmasının önemli bazı satırbaşlarını şöyle özetleyebiliriz.³⁵²

³⁴⁹ Yakın Dogu işlerinden sorumlu yardımcı Jeffrey Feltman ve Beyaz Saray ulusal güvenlik kurulundan Dan Shapiro heyete başkanlık etmiştir.

<http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2009/03/20093713536371310.html> (Erişim. 14. 12. 2009).

³⁵⁰ Clinton'un basın toplantısı videosu:

<http://www.reuters.com/news/video?videoChannel=1&videoId=99942> (Erişim. 14. 12. 2009)

³⁵¹ Scott WILSON, "Obama Trip to Include Turkey Visit" The Washington Post, 8 Mart 2009

³⁵² Obama'nın TBMM'de yaptığı konuşmanın tam metni: http://Turkey.usembassy.gov/statements_040609.html (Erişim. 14. 12. 2009).

a-) Türkiye'nin Kore'den Kosova ve Afganistan'a kadar birçok yerde yaptığı katkılardan bahsederek iki ülke dostluğunun tarihsel derinliğine vurgu yapılmıştır.

b-) Kitle imha silahlarının çoğalmasını kaygı vericidir.

c-) Türkiye bölgesinde enerji transferi konusunda hayati öneme sahiptir.

d-) ABD, Türkiye'nin AB üyeliğini sonuna kadar desteklemektedir. Fakat Türkiye bu yolda kendisi için zor da olsa reformları uygulamalıdır. Türkiye'nin Kürt vatandaşlarının haklarını geliştirmek için üstlendiği reformlar gayet cesaret vericidir. Din özgürlüğü demokrasilerin vazgeçilmez bir parçasıdır. Buna paralel olarak Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması önemlidir.

e-) Türkiye ve Ermenistan uzun süredir devam eden anlaşmazlıkları çözme yolunda adım atmalıdırlar. Amerika bu adımların en büyük destekçisi olacaktır.

f-) ABD, Kıbrıs'ta iki toplumlu bir federal yapıyı desteklemektedir. Birleşik Kıbrıs için adımlar atılmalıdır.

g-) ABD, Arap-İsrail sorununda iki devletli bir çözümden yanadır. Suriye ve İsrail arasındaki barış görüşmeleri daha da güçlendirilmeli ve sonuca ulaşılması için diplomatik yollar denenmeli.

h-) İran, nükleer emellerinden vazgeçip uluslararası toplumla bütünleşme yoluna gitmelidir.

i-) ABD, Irak'tan kısa sürede çekilecek ve idareyi yerel yönetime bırakacak.

j-) Terör iki ülkenin de ortak sorunudur. El-Kaide neyse PKK'da odur. Amerika, Türkiye'nin PKK terörüyle savaşında tam anlamıyla yanında olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye, Irak ve Irak Kürtleri beraber çalışmalıdır. Ayrıca Türkiye'deki Kürtlerin yaşam koşulları geliştirilmelidir. Bu terörün sona ermesine katkı sağlayacaktır. Hali hazırda yapılan reformlar gayet umut verici.

k-) Afganistan'ın ulus inşasında ISAF şemsiyesi altında verdiği destekten dolayı Amerika Türkiye'ye müteşekkirdir.

1-) Amerika, İslam âlemiyle kesinlikle savaş halinde değildir. İslam dünyasıyla diyalog, terörün kaynağı olan aşırı uçların zayıflamasını sağlayacaktır. Amerika'nın İslam âlemiyle ilişkisi El-Kaide'ye karşı girişilen küresel savaşa indirgenemez. ABD, gelecek aylarda, İslam âlemiyle geniş kapsamlı bir diyalog çabası içine girecektir.

Obama ziyaretinin uluslararası ilişkiler bağlamında en genel ve önemli tarafı Amerika'nın bu dönemde yumuşak güçle, yani politikayla, ikna çabalarıyla ya da ekonomik yollarla diğer ülkelerle münasebet kurmak istediğinin anlaşılmasıdır. Amerika, top tüfeğin kullanıldığı savaşlardan ziyade psikolojik savaşı tercih edecektir.³⁵³ Bunun en önemli örnekleri Amerika'nın İran ve Suriye'ye karşı, Bush yönetimiyle kıyaslandığında, yumuşamasıdır. İran'ın önemli bir ülke olduğuna vurgu yapan Obama, İran halkının refah ve güvenliği konusundaki düşüncelerini dile getirmiş, tabiri caizse İran'la uzlaşma mesajlarını Ankara'dan vermiştir.³⁵⁴

Obama'nın bu konuşmasından Türk –Amerikan ilişkileri bağlamda çıkarımlar yapmak mümkündür. Buna göre, Obama yönetimi, selefının aksine Türkiye'nin hassasiyetlerine karşı anlayış gösterme amacındadır. Önceki yönetimin sergilediği “burada patron benim ve benim dediğim olur” anlayışının yerini Türkiye ile karşılıklı anlayış almış görünmektedir. Bu da ikili ilişkilerde her zaman kendisine “saygı” duyulması gerektiğini düşünen Türkiye için önemlidir.

Obama, ABD'nin Türkiye ile bir “model ortaklık”, bir başka deyişle “örnek ortaklık” kurma isteğinde olduğunu ifade etmiştir. Bu yeni “model ortaklık” kavramı, 1991'den beri iki ülke ilişkilerini betimlemede sıkça kullanan ve birçok çevre tarafından çok da olumlu bir anlam içermediği düşünülen “stratejik ortaklık” kavramının yerine geçmeye adaydır. Yeni Amerikan yönetimiyle, Obama'yla birlikte gelen ve Türkiye'de onun ağzından telaffuz edilen bir yeni kavramdır. Uzmanlara göre “Model ortaklık”, Amerikan dış politika gündeminin en üst sıralarını oluşturan, dolayısıyla dünyanın en

³⁵³Sait YILMAZ, “Obama'nın Türkiye Ziyareti: Derin Oyun Başlarken”, <http://busam.beykent.edu.tr/resimy/yilmaz-nisan.pdf> (Erişim 15. 12. 2009).

³⁵⁴ Cengiz CANDAR, “Obama'nın 40 saatlik Türkiye ziyaretinin bıraktığı 9 sonuç...”, Hürriyet Gazetesi, 8 Nisan 2009.

önemli gündem konularında Türkiye'nin de görüşlerinin alınıp Türkiye ile yakın işbirliğinin kurulacağını habercisidir.³⁵⁵

İslam dünyasına mesajlar ilk kez ve en resmi ağızdan Ankara'dan verilmiştir. Bu da İslam dünyasında Türkiye'nin oynayacağı rolü Amerika'nın önemseydiğini göstermektedir. Zaten Türkiye'nin laik, demokratik idaresi ve Müslüman nüfusuyla dünyada tek olmasına vurgu yapan Obama, bu anlamda Türkiye'nin İslam âlemine örnek olabileceğinin mesajlarını vermiştir ki bu yaklaşım Amerika'nın Türkiye politikasının bir parçasıdır.

Ziyaretten çıkarılabilecek bir diğer sonuç ta Amerika'nın, Türkiye ve Ermenistan bağlamında oluşturacağı siyasetin kabaca belirginleşmiş olmasıdır. Amerika tarihinden örnekler vererek her ülkenin kendi tarihiyle yüzleşmesi gerektiğini söyleyen Obama, Türkiye'nin de kendi tarihiyle yüzleşmesi gerektiğinin altını çizerek 1915 olayları ile ilgili görüşlerini imalı bir yolla ifade etmiştir. Hakeza, Obama kariyeri boyunca bu olayların “soykırım” olduğu görüşünü benimsemiştir. Başkanlık seçim çalışmalarında Amerika'daki Ermeni toplumuna bu konudaki görüşlerini defaatle açıklamış, başkan olması durumunda 1915 olaylarını “soykırım” olarak resmen tanıyacağını birçok kere söylemiştir.³⁵⁶ Bunun ise Amerikan başkanları içinde “soykırım” sözünü kullanacak en muhtemel başkanın Obama olacağı yorumlarına neden olmuştur. Bu durumun, yeni Amerikan yönetimiyle Türkiye'nin arasında gerginliğe yol açma ihtimali büyüktür.

1915 olaylarının adlandırılması konusundan kaynaklanan endişelerin had safhaya ulaştığı bir noktada 23 Nisan gecesi Ankara, Washington'a mesaj göndererek Erivan'la uzlaşmak için yol haritası belirlendiğini söylemiştir. Uzmanlar bu son dakika mesajının, Obama'nın “soykırım” sözcüğünü kullanmasını önlemeye yönelik bir hamle olduğunu belirtmişlerdir.³⁵⁷ Obama, 24 Nisan 2009'da yayınladığı mesajda 1915 olaylarını “soykırım” olarak adlandırmamakla beraber buna yakın bir ifade olan “büyük felaket” in

³⁵⁵ Cengiz CANDAR, “Obama'nın 40 saatlik Türkiye ziyaretinin bıraktığı 9 sonuç...”, Hürriyet Gazetesi, 8 Nisan 2009.

³⁵⁶ Obama'nın başkanlık kampanyası öncesi ve kampanya sırasında, 1915 olaylarını “soykırım” olarak tanıyacağına dair verdiği sözlerin resmi belgeleri için: <http://www.anca.org/countdown/record.html> (Erişim.15.12.09).

³⁵⁷ Uğur ERGAN, “Obama'ya son dakika mesajı”, Hürriyet Gazetesi, 23 Nisan 2009.

Ermenicesi “Meds Yeghern” ‘i kullanmıştır.³⁵⁸ Üst düzey Türk yetkililer, bu ifadelerin kabul edilemez olduğunu, o dönemde Türkler’in de acı çektiğini ve Obama’nın buna ifadelerinde yer vermemesinin üzüntü verici olduğunu söyleyerek tepkilerini dile getirmişlerdir.³⁵⁹

Obama’nın 24 Nisan konuşmasından hemen önce başlatılan Türk-Ermeni yakınlaşmasının ilk resmi adımı 10 Ekim’de İsviçre’nin Zürih şehrinde imzalanan protokolle atılmıştır. Protokolün imzası Türk Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve Ermeni meslektaşı Edward Nalbandyan tarafından atılmış ve törene Amerikan Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov’da katılmıştır.³⁶⁰ Protokol’ün imzalanmasından hemen önce Nalbandyan, protokol imza sonrası yapılacak tebrik konuşmasında “soykırım” lafını kullanmak istediğini belirtmiş, bunun Türk tarafını rencide edeceğini söyleyen Amerika’lı yetkililer Nalbandyan’ı uyarılmış, akabinde Nalbandyan imzayı atmama tehdidinde bulunmuştur. Clinton’un baskılarıyla Ermeni Dışişleri bakanı salona geri dönmüş ve protokoller imzalanmıştır.³⁶¹ Amerikan heyetinin bu baskısı, iki ülke arasındaki ilişkilerinin düzelmesinin yoğun bir biçimde istendiği yorumlarına neden olmuştur.

Protokole göre iki ülke, birbirlerinin toprak bütünlüğünü ve mevcut sınırlarını tanıyacak, mevcut problemlerden tarihi olanları (ki bundan kastedilen 1915 olaylarıdır) tarihçiler tarafından oluşturulacak bir komisyonda incelenecek ve iyi komşuluk ilişkiler gereği olarak iki ülke, uluslararası arenada birbirinin aleyhine olan girişimlerde bulunmayacaktır. (Bununla Ermenistan’ın sözde “soykırım” iddialarını dünya çapında tanıtmaya faaliyetlerinin sona erdirilmesi istendiği yorumları yapılmaktadır).³⁶²

Obama’nın Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin geliştirilmesi yönündeki talebinden başka yaptığı bir diğer vurgu, Türkiye’deki Kürt kökenli vatandaşların durumunun iyileştirilmesi konusunda olmuştur. Amerika öteden beri PKK sorununun askeri

³⁵⁸Obama’nın 24 Nisan’da yayınladığı metin için : <http://www.armenianweekly.com/2009/04/24/statement-of-president-barack-obama-on-armenian-remembrance-day/>, (Erişim.15.12.09).

³⁵⁹CNN Türk, “**Obama'nın açıklamalarına ilk tepkiler...**”, 26.Nisan 2009.

³⁶⁰BBC News, “**Armenia and Turkey normalise ties**”, 10 Ekim 2009.

³⁶¹Radikal Gazetesi, “**Tarihi imza sessiz sedasız katıldı**”, 10.Ekim.2009.

³⁶² Protokollerin tam metni için: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-tr/dv/1006_10_/1006_10_en.pdf, (Erişim.15.12.09).

çözümünün sonuca ulaşmada yetersiz olduğu, politik ve ekonomik yöntemlerin de ağırlıklı olarak kullanılmasının gerekliliğini söyleye gelmiştir. İşte bu noktada AKP Hükümeti, 2009 yılı ortalarında “Kürt açılımı” da denen bir demokratikleşme paketi girişimine ağırlık vermiştir. Buna göre Başbakan Erdoğan, PKK’nın siyasi kanadı olarak kabul edilen Demokratik Toplum Partisi (DTM) ile görüşmeyi kabul etmiş, Kürt Dili ile ilgili bazı yasakların kalkması için çalışmalara başlanmıştır.³⁶³

Obama’nın yaptığı bir diğer vurgu da Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması olmuştur. Bu konuda da Türk Hükümeti girişimlerde bulunmuş, Erdoğan, azınlık liderleriyle bir araya gelerek bu konuda çalışmalar yapmıştır.³⁶⁴

En son olarak Erdoğan, 7 Aralık’ta Washington’u ziyaret etmiş ve bu ziyaretten iki ülke ilişkilerinin geleceği hususunda önemli kararlar çıkmıştır. Amerika bir kez daha El-Kaide ile PKK’yı aynı kefeye koyarak terörle mücadele alanında ortak çalışılması gerektiğini vurgulamış ve Kürt açılımına destek verdiğini yinelemiştir. Erdoğan’ın ziyareti sırasında Türkiye’den gelen 7 Türk askerinin şehit edilmesi haberi, bu ifadeyi daha da manalı kılmıştır. Model ortaklık bağlamında enerji, ticaret ve ekonomi alanlarında tam işbirliği sağlanarak bu konularda komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Amerika’nın hassas olduğu İran konusunda da karar alınmış, bu ülkeyle en yüksek seviyede görüşen tek ülke olan Türkiye’nin arabuluculuğu olumlu karşılanmıştır. Afganistan konusunda iç politikada sıkıntılı günler yaşayan Obama, Türkiye’den muharip asker talebinin karşılanmayacağını bildiğinden dolayı, sivil amaçlı takviye talebinde bulunmuştur. Ermenistan’la imzalanan protokollerin bir an önce devreye sokulması gerektiği konusu, bir kez daha gündeme gelmiştir. Son olarak Heybeliada Ruhban Okulu’nun açılması konusu görüşülmüştür.³⁶⁵

Uzmanlar Erdoğan’ın bu ziyaretinin Türkiye açısından önemli göstergelerinin olduğunu belirtmişlerdir. Uluslararası ilişkiler uzmanı Hasan Köni, görüşme sonucunda Türkiye’nin uluslararası konjonktürde elinin güçlendiğine dair emarelerin alındığını, İran ile askeri anlamda şu an için yüz yüze gelmeyi istemeyen Amerika’nın, Türkiye’nin

³⁶³ Sabah Gazetesi, “Kürt açılımı netleşti”/ 12 Mayıs 2009.

³⁶⁴ Fikret BİLA, Milliyet, “Kürt açılımının dış boyutu” 16 Ağustos 2009.

³⁶⁵ Hürriyet Gazetesi, “Beyaz Saray’da sıkı pazarlık”, 7 Aralık 2009.

arabuluculuk rolünden memnun olduğunu, Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarının Batı'ya pazarlanması için Türkiye'nin Ermenistan'la ilişkilerinin düzelmesi, İran ve Irak sorunlarının hallolması gerekliliğinin vurgulandığını söylemiştir. Bu durum da Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunu güçlendirmiştir.

Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Dr. İlhan Güzel, iki ülke arasındaki “model ortaklık” kavramına dikkat çekerek bu ortaklık kavramının içinin doldurulması durumunda ilişkilerin daha da ilerleyeceğini söylemiştir. Görüşmenin beklenenden çok daha uzun sürmesinin de önemli kararların alındığı anlamına geleceğini de eklemiştir.³⁶⁶

³⁶⁶ Refereans Gazetesi, “**Erdoğan-Obama görüşmesi Türkiye'nin elini güçlendirdi**”, 9 Aralık 2009

SONUÇ

George. H. Bush'un da dediği gibi Türkiye'nin Amerika için "sadık" bir "müttefik olduğu gerçeği her zaman karşımızdadır. Fakat dünya görüşleri aynı olsa bile iki ülke, aralarındaki ilişkilerde sorunlar yaşayabilmektedir. Bunun en büyük nedenleri iki ülke arasındaki muazzam güç farklılığı ve bunun doğurduğu birbirinin hassasiyetlerini anlayamama olgusudur. Bu durum özellikle Amerika tarafında kendini göstermektedir. Nitekim, iki ülke ilişkilerinin tarihine bakıldığında bu anlamda büyük sayılabilecek "yol kazaları" mevcuttur.

Küba bunalımından sonra birden bire üzerindeki Amerikan savunma şemsiyesinin kısmen de olsa kalktığına şahit olan Türkiye'de iç siyaset ve askeri çevreler, Amerika'nın Türkiye ile müttefiklikten ne anladığını sorgulamaya başlamış ve bu güvensizlik kendini günümüzde dahi hissettirmektedir.

Kıbrıs sorunu ilk baş gösterdiğinde sorunun halli için Amerika'nın kendi iç siyasetinin gölgesinde kalıp sorunu, Türkiye'nin razı olmadığı şekilde çözmeye kalkışması bu güvensizlik olgusunu daha da güçlendirmiştir. Özellikle kendisine uygulanan silah ambargosundan sonra Türkiye, gerektiğinde kendi başının çaresine bakmasının gerekliliğini anlamıştır.

Soğuk savaşın sona ermesiyle beraber Türkiye kelimesinin tam anlamıyla kuralları önceden belirlenmiş, dengelerin belli ölçülerde sağlandığı ve hamlelerin öngörülebildiği bir oyun sahnesinden, ilerisinin kestirilemediği, hangi aktörün ne yapacağını çok ta belli olmadığı bir ortama girmiştir. Sovyet etkisinin çekilmesiyle oluşan Ortadoğu'daki nüfuz boşluğunu Amerika kendisi doldurmak ve hegemonyasını kurmak için bu bölgeye girdiğinde, bu oyunun ilk perdesi açılmıştır diyebiliriz. Soğuk savaş sonrası Ortadoğu'da söz sahibi olmak isteyen Türkiye'nin Amerika'nın bu girişimine ilk başta verdiği tam destek, Irak'ta önü alınamaz ve Türkiye'nin müdahil olamadığı bir değişime dönüşmüştür.

11 Eylül 2001'de Amerika tarihinde ilk defa kendi topraklarında bu büyüklükte bir saldırıya uğradığında, aslında oyunun ikinci perdesi açılmıştır diyebiliriz. Bu anlamda

Amerika'nın bu olaya vereceği tepki önem kazanmıştı. Nihayetinde, Amerika, sahip olduğu muazzam gücü, Soğuk Savaş' sonrası rakibi saydığı küresel teröre karşı tek yanlı hareket ederek kullanma kararı almış ve bu sefer sadece Ortadoğu'yu değil, Fas'tan Pakistan ve Kırgızistan'a ve Suriye'den Sudan'a kadar uzanan bir "Genişletilmiş Ortadoğu" yu şekillendirmeye kalkışmıştır. Bu noktada 1991'de olduğu gibi Türkiye'nin kapısı çalınmış, fakat bu sefer yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı daha temkinli olan Türkiye, bu girişime fiili desteğini büyük oranda esirgemiştir. Zaten, 11 Eylül travmasını atlatamamış Amerika, Türkiye'nin verdiği bu karar neticesinde, Türk kamuoyunda da kabul gördüğü şekliyle, Türkiye'yi cezalandırma yoluna gitmiş, Türkiye'nin hassasiyetlerine sırtını dönmüştür. PKK ile olan mücadelede Türkiye'yi sınır ötesi mücadele bağlamında kısıtlamış, dahası Türkiye'nin hassas olduğu Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerle işbirliğini güçlendirme yoluna gitmiştir.

11 Eylül sonrası Türk-Amerikan ilişkilerine damgasını vuran en önemli husus, Amerika'nın Irak'taki durumu ele alış biçimidir. Tek taraflı, diplomasiyi kesinlikle ön plana çıkarmayıp kaba kuvvetle işlerini halletmeye çalışan ve bu bağlamda Türkiye'nin güvenlik, ekonomik ve toplumsal hassasiyetlerini önemsemeyen Amerika'nın Türkiye ile sağlıklı bir ilişki kurması beklenemezdi. Nitekim, Irak'ın kuzeyindeki Kürt gruplarını Irak'ın ve kendisinin bölgedeki geleceği için en önemli unsur kabul eden Amerika, Türkiye'nin Kürt bağımsızlığına karşı olan hassasiyetlerini görmezlikten gelmektedir. Ayrıca, 1991'den bu yana yaşadığı ekonomik kayıpları, Amerika ile hasım olan komşularıyla ticaret yapmak suretiyle gidermeye çalışan Türkiye, Amerika'dan bu anlamda anlayış beklemektedir.

Dikkatten kaçmaması gereken bir diğer husus ta, AKP hükümeti döneminde, özellikle Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olarak göreve başlamasıyla, Türkiye çok yönlü bir politika izleme tercihinde bulunmuştur. Bu durum kendisini Türkiye'nin komşularıyla "sıfır sorun" politikasıyla göstermiş, Türkiye bir yandan batıyla ilişkilerini sürdürmeye çalışırken diğer taraftan Rusya, İran, Suriye ve Ermenistan'la ilişkilerini geliştirmek için çaba sarf etmeye başlamıştır. Fakat bu yapılırken, Azerbaycan ve İsrail'e karşı izlenen politikalar neticesinde ikili ilişkilerde hassasiyetlerin meydana gelmesi de dikkat çekilmesi gereken konulardır.

Obama'nin başkan seçilmesiyle iki ülke ilişkileri bağlamında gelecek için umutlar artmıştır. Bu dönemde diplomasiye verilen önem, karşılıklı fikir alışverişleri ve iki ülke hassasiyetlerinin zorlayıcılık yerine anlayış yoluyla çözümü iki ülke ilişkilerinin geleceği için umut vericidir. Amerika'nın PKK ile mücadele'de Türkiye'ye vereceği destek iki ülke ilişkilerindeki en büyük atılımı yapacaktır.

Değnilmesi gereken son bir husus ta Amerika'daki bazı iç politika unsurlarının, bu ülkenin stratejik çıkarlarıyla ters düşecek şekilde dış politikaya yön verme eğiliminde olmasıdır. Amerika'daki Ermeni ve Yunan baskı unsurları Washington'un Ankara ile ilişkilerini sağlıklı yürütebilmesinin önündeki en büyük engellerdendir. Bu hususta Amerikan karar alma mekanizmaları tek taraflı ve yanlı değil, Türkiye'nin de haklarının gözetildiği bir Yunanistan, Kıbrıs ve Ermenistan politikası izlemelidirler. Bu hakkaniyet hissinin, Türk kamu oyununda Amerika'ya bakış acısını olumlu şekilde değiştireceği muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ALFORD, J., (Der.) **Greece and Turkey, Adversity in Alliance**, New York, St.Martin Press, 1984.
- ALSIP, W.B, AMAS, N., CHASNOV,F.,CHERVENAK,R.E., **Operation Provide Comfort: Review Of U.S. Air Force Investigation Of Black Hawk Fratricide Incident**”, DIANE Publishing, 1997.
- ANDERSON, L., STANSFIELD,.G.,**The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?**, Palgrave Macmillan Press, 2004.
- ARMAOĞLU, F., **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi**”, 2.Cilt, İş Bankası Yayınları, Ankara 1994.
- BAL, İ., **Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era**, Universal-Publishers, 2004.
- BALL, G., **The Past Has another Pattern**, New York, W.W Norton, 1982.
- BESCHLOSS, M. R., **Kennedy versus Khrushchev: The Crisis Years 1960-1963**, Faber and Faber, New York, 1991.
- BİLA, F., **Sivil Darbe Girişimi ve Ankara’da Irak Savaşları**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2004.
- BÖLÜKBAŞI, B., **Turkey and Greece: The Aegean Disputes**, Routledge Cavendish, Londra, 2004.
- BUZOĞLU, H., **Körfez Krizi ve PKK**”, Strateji, Çankaya, Ankara, 1995.
- CEVİZOĞLU, H., **İşgal ve Direniş 1919 ve Bugün**, Ceviz Kabuğu Yayınları, İstanbul, 2007.
- CRISS, B., **Istanbul Under Allied Occupation, 1918-1923**, Brill Academic Publishers, 1999.
- ÇELİK, Y., **Contemporary Turkish Foreign Policy**, Preager Press, USA, 1999.
- CHITTICK, W.O., **“American Foreign Policy; A Framework for Analysis”**, CQ Press, 2006.
- CRISS, B., **“Istanbul Under Allied Occupation, 1918-1923”**, Brill Academic Publishers, 1999.
- COULOUMBIS, A.T., **The United States, Greece and Turkey: the Troubled Triangle**, Peager, New York, 1983.
- COMPANY, R.C., **Turkey and the United States: the Arms Embargo Period**, Preager, New York,1986.
- EHLRICH, T., **Cyprus: 1958-1967**, Oxford University Press, Londra, 1974.

- ERIMHAN, A., “**Tezkereler Süreci**”nden “**Süleymaniye Baskını**”na Çuvaldaki **Müttefik**”, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.
- FENTON, N., **Understanding the UN Security Council: Coercion Or Consent?**, Ashgate Publishing, Ltd., 2004.
- FULLER, G.E., **Yükselen Bölgesel Aktör: Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, Timaş Yayınları, 2008.
- GARTHOFF, R.L., **Reflections on the Cuban Missile Crisis**, Brooking Institute Press, 1989.
- DUKE, S., **U.S. Military Forces in Europe: The Early Years, 1945–1970**”, Westview Press, 1993.
- HALE, W., **Turkish Foreign Policy 1774-2000**, Frank Cass Publishers, 2000,
- HARRIS, G., **Troubled Alliance, Turkish-American Problems in Historical Perspective, 1945-1970**, American Institute for Public Policy Research, Washington, 1972.
- HART, T.P, **Two NATO Allies at the Threshold of War: Cyprus, a Firsthand Account of Crisis Management, 1965-1968**, Duke University Press, USA, 1990.
- HOLSTI, O.R., **Unity and Disintegration in International Aliances: Comparative Studies**, Wiley-Interscience Yayınları, 1973.
- HOOK, W.S., SPANIER, J., **American Foreign Policy Since World War II**”, CQ Press, Washington D.C, 2007.
- HOWARD, H., **Turkey, the Straits and US Policy**, Johns Hopkins University Press, 1974.
- ISMAEL, Y.T., ISMAEL,J. (Der.) **The Gulf War and the New World Order: International Relations of the Middle East**”, University Press of Florida, 1994.
- JERVIS, R., SNYDER, J., **Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland**”, Oxford University Pres, US, 1991.
- JOHNSON, C., **Blowback: The Costs and Consequences of American Empire**, Macmillan, 2004.
- JOSEPH, J.**Pipeline Diplomacy: The Clinton Administration's Fight for Baku-Ceyhan**”, Princeton University, Princeton, 1999.
- KARPAT, K., **Turkish Foreign Policy: Recent Developments**”, Madison-Wisconsin, 1996.
- _____, (Der.) “**Turkish Foreign Policy: Recent Developments**” içinde **The Cyprus Question and the U.N**, Faruk Sönmezoglu, Madison-Wisconsin, 1996.

- KENNEDY, R., **Thirteen Days: A Memoir of the Cuban Missile Crisis**, W.W Norton, New York, 1969.
- KİBAROĞLU, M., KİBAROĞLU, A., **Global security Watch: A reference Handbook –TURKEY**, Praeger Security International, USA, 2009.
- KRAMER, H. A., **Changing Turkey: The Challenge to Europe and the United States**, The Brookings Institute, Washington D.C., 2000.
- KUNIHOLM, B., **The Origins of Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey, and Greece**, Princeton University Press, 2.Baskı, 1994.
- LANDAU, J.M., **Johnson's 1964 Letter to Inonu and Greek Lobbying at the White House**”, the Hebrew University Press, Jarusalem, 1979.
- LANGEY, A., **September 11: Attack on America**, Compass Point Books, 2006.
- LARRABEE, S.F., LESSER, I., **Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty**, Rand Corporation National Security Research Division, Rand Corporation, Santa Monica, CA, 2003.
- LISKA, G., **Alliences and the Third World**, The Washington Center for Foreign Policy Research School of Advanced International Studies-The Johns Hopkins University, Baltimore, 1968
- _____, **“Nations in Alliance”**, J. Hopkins University Press, 1968.
- MALLEY, B., CRAIG. I, **The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion**, I.B Tauris Publication, 1999.
- MASTNY, V., NATION, C., **Turkey between East and West: New Challenges for a Rising Regional Power**, Boulder, CO, Westview Press, 1996.
- McGHEE, G. **The US-Turkish-NATO-Middle East Connection** , Macmillan, Londra 1990.
- MIRBAGHERI, F., **Cyprus and International Peacemaking**, Routledge, 1998.
- NATHAN, J., **The Cuban Crisis Revisited**, MacMillan Publishing, USA, 1992.
- PHILIPS, R., **Turkey and the Middle East Council on Foreign Relations Press**, NY, 1991.
- RAJAEI, F. **The Iran-Iraq War: The Politics of Aggression**, University Press of Florida, 1993.
- RON, J., **Weapons transfers and violations of the laws of war in Turkey**, Human Rights Watch Arms Project, United States, 1995.
- ROTHSTEIN, R.L., **Alliences and Small Powers”**, Columbia University, 1968.
- RUBINSTEIN, Z.A., **Soviet Policy toward Turkey, Iran and Afghanistan: the Dynamics of Influence**, Praeger, 1982.

- RUBIN, M.B., KİRİŞÇİ, K., **Turkey in world politics: an emerging multiregional power**, Lynne Rienner Publishers, UK, 2001.
- RICKS, E.T., **Fiasco: The American Military Adventure in Iraq**, Penguin Group, Londra, 2006.
- SARAPHE, M., EVE, M., (Der.) “Background to Contemporary Greece, Volume 1” içinde Heinz Richter, **“The Greek-Turkish Conflict”**, The Merlin Press, Londra, 1990.
- SIFRY, L.M., CERF, C., **The Iraq War Reader: History, Documents, Opinions**” içinde Andrew COCKBUM vd. **“We Have Saddam Hussain Still Here”**, TOUCHSTONE, New York, 2003.
- STEARNS, M. **“Entangled Allies; US Policy towards Greece, Turkey and Cyprus”**, , Council on Foreign Relations Press, New York, 1992.
- STELZER, M.I., **The Neocon Reader**” içinde Condoleezza Rice., **“The President’s National Security Strategy”** Grove Press, New York, 2004.
- STEM, L., **The Wrong Horse: the Politics of Intervention and the Failure of American Diplomacy**, Times Books, New York, 1977.
- STEM, M.S., **The Week the World Stood Still**, Stanford University Press, California, 2005.
- STRAYER, R.W., **Why Did the Soviet Union Collapse?: Understanding Historical Change**, M.E. Sharpe, 1998.
- TANSKY, L., **US and USSR Aid to Developing Countries: A Comparative Study of India, Turkey and U.A.R**, Preager, New York, 1967.
- THAKUR, R., SIDHI, W.P.S., **The Iraq Crisis and World Order**” içinde, Ayla GÖL, **“Iraq and World order: A Turkish Perspective”**, United Nations University Press, Tokyo, New York, Paris, 2006.
- USLU, N., **The Turkish-American Relationship between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance**, Nova Science Publishers, 2003.
- _____, **Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Period**, Nova Publishers, 2004.
- VANDERLIPPE, M.J. **“The Politics of Turkish Democracy: Ismet İnönü and the Formation of the Multi-party System, 1938-1950”**, SUNY Press, 2005.
- WATANEBE, P.Y., **Ethnic Groups, Congress, and American Foreign Policy: The Politics of the Turkish Arms Embargo**, Greenwood Press, Westport, CT, 1984.
- WEINTAL, E., BARLETT, C., **Facing the Brink; an intimate study of crisis diplomacy**, Scribner, New York, 1967.

Makaleler

- ARMAOĞLU, F., “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri” **Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi**, Sayı 38, Cilt: XIII, Temmuz 1997.
- BROWN, J., “The Turkish Imbroglia: Its Kurds”, **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Sayı. 541, Eylül, 1995.
- ELEKDAĞ, S., “2 ½ War Stratgy” **Perception Dergisi**, Mart-Mayıs sayısı, Cilt:3, Sayı:4, 1996.
- GÜLER, Y., “Osmanlı Devleti Donemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, 2005.
- KARAOŞMANOĞLU, A., “Turkey’s Security and the Middle East”, **Foreign Affairs**, Sayı 62, 1983.
- KARASAPAN, Ö., “Turkey in the Age of Glasnost”, **Middle East Report**, Eylül-Ekim Sayısı, 1989.
- KARDAŞ, Ş. , “George Mitchell Visits Ankara Ahead of Gaza Reconstruction Summit, Mends Fences with Turkey”, **Eurasia Daily Monitor**, Cilt: 6 Sayı: 40, 2009.
- KİBAROĞLU, M., NUN, Y., “Türkiye’nin, Irak’ın Yeniden Yapılandırılması ile İlgili Kaygıları”, **Global Strateji Dergisi**, Cilt.3, Sayı.9, 2007.
- KİBAROĞLU, M., “Clash of Interest over Northern Iraq Drives Turkish-Israeli Alliance to a Crossroads”, **Middle East Journal**, Sayı: 59, NO. 2, Bahar 2005.
- KRETZMAN, S., “Oil, Security, War The Geopolitics of U.S. Energy Planning” **Multinational Monitor Dergisi**, Ocak/Şubat Sayısı, 2003.
- KUNIHOLM, B., “Turkey and NATO: Past, Present and Future”, **ORBIS**, Summer, 1983.
- Kültür Araştırmaları Derneği Bülteni: **Suriye, Osmanlı’yı Türkiye’ye danışıp yazacak**, Sayı 22, Kasım-Aralık, 2005.
- MAKOWSKY, A., “ Turkey’s Unfinished Role in the War on Terrorism”, **Insight Turkey**, Sayı:4, No:1, Ocak-Mart Sayısı, 2002.
- MACFIE, A.L., “The Turkish Straits in the Second World War, 1939-1945”, **Middle Eastern Studies**, Sayı 25, 1989.
- RECORD, J. “The Bush Doctrine and War with Iraq”, **Parameters**, Bahar Sayısı, 2003.
- SINGH, G.K , “Turkey and Iran Coming Closer”, **South Asian Analysis Group**, Makale no:1077, Ağustos 2004.
- SOYSAL, İ., “Turkish-Syria Relations”, **Turkish Review of Middle East Studies**, Kasım, 1998.

YÜKSEL, Y., “Atatürk ve Roosevelt” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 44, Cilt: XV, Temmuz 1999.

Basın Kaynakları

ABC Haber Merkezi, 1 Mart 2008
Aksiyon Dergisi, 04 Mayıs 1996
Aksiyon Dergisi, 11.Ağustos 2008
BBC News, 6 Ocak 2004
BBC News, 10 Ekim 2009
BBC Türkçe, 10 Kasım 2009
CNN Türk, 26 Nisan 2009
CNN Türk, 17 Eylül 2009
Hürriyet Gazetesi, 11 Aralık 2002
Hürriyet Gazetesi, 1 Mart 2003
Hürriyet Gazetesi, 25 Eylül 2003
Hürriyet Gazetesi, 31 Mart 2007
Hürriyet Gazetesi, 3.Ekim 2007
Hürriyet Gazetesi 3.Ekim 2007
Hürriyet Gazetesi, 9 Ekim 2007
Hürriyet Gazetesi, 2 Kasım 2007
Hürriyet Gazetesi, 6 Kasım 2007
Hürriyet Gazetesi, 8 Nisan 2009
Hürriyet Gazetesi, 23 Nisan 2009
Hürriyet Gazetesi, 7 Aralık 2009
Hürriyet Dailynews, 28 Şubat 2003
Milliyet Gazetesi, 21 Mart 2002
Milliyet Gazetesi, 9 Kasım 2002
Milliyet Gazetesi, 24 Ocak 2003
Milliyet Gazetesi, 26 Şubat 2003
Milliyet Gazetesi, 22 Eylül 2003
Milliyet Gazetesi, 14 Ekim 2007
Milliyet Gazetesi, 18 Ekim 2007
Milliyet Gazetesi, 31 Ocak 2009
Milliyet Gazetesi, 26 Şubat 2009
Milliyet Gazetesi, 16 Ağustos 2009
New York Times, 16 Şubat 1989
New York Times, 3 Eylül 1990
New York Times 20 Şubat 1999
New York Times, 19 Şubat 2003
New York Times, 4 Mart 2003

New York Times, 23 Şubat 2008
 Radikal Gazetesi, 25 Eylül 2001
 Radikal Gazetesi, 4 Aralık 2002
 Radikal Gazetesi, 28 Aralık 2002
 Radikal Gazetesi, 4 Ocak 2003
 Radikal Gazetesi, 27 Şubat 2003
 Radikal Gazetesi, 1 Mart 2003
 Radikal Gazetesi, 3 Nisan 2003
 Radikal Gazetesi, 28 Haziran 2004
 Radikal Gazetesi, 17 Aralık 2007
 Radikal Gazetesi, 29 Şubat 2008
 Radikal Gazetesi, 10 Ekim 2009
 Referans Gazetesi, 9 Aralık 2009
 Sabah Gazetesi, 25 Ocak 2002
 Sabah Gazetesi, 6 Temmuz 2003
 Sabah Gazetesi, 12 Mayıs 2009
 Star Gazetesi, 12 Kasım 2007
 Sunday's Zaman, 13 Ocak 2009
 The Independent, 8 Eylül 2002
 USA Today, 22 Nisan 2008
 Washington Post 17 Haziran 2004
 Washington Post, 4 Kasım 2004
 Washington Post, 7 Kasım 2007
 Washington Post, 8 Mart 2009
 Zaman Gazetesi, 6 Mart 2007
 Zaman Gazetesi, 1 Şubat 2008

İnternet Kaynakları

ABD'de Ermeni Faaliyetleri (1892–1896)

<<http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/ABD.pdf>> (28 Aralık 2009)

ŞAFAK, N., **19.yy'da Osmanlı Devleti-ABD Siyasi İlişkileri**, Osmanlı Araştırmaları

Vakfi, <<http://www.osmanli.org.tr/yazi-4-119.html>> (28 Aralık 2009)

ABD'nin İsrail Büyükelçiliği, İsmail Cem, Collin Powwel basın toplantısı, 27 Eylül 2001

<<http://www.usembassyisrael.org.il/publish/peace/archives/2001/september/09287.html>>
 (28 Aralık 2009)

AKP Grup Başkanlığı Basın Müşavirliği Basın Özeti, 1 Mart.2007.

<www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/2007.03.01.haber.doc> (28 Aralık 2009)

Arab Reform Bulletin, **Arabs React to the Greater Middle East Initiative** Mart, 2004.
<<http://www.carnegieendowment.org/arb/?fa=show&article=21309>> (Erişim. 12.13.09)

Başkan Obama'nın devir töreninde yaptığı konuşma. 21 Ocak 2009.
<http://www.whitehouse.gov/blog/inaugural-address/> (28 Aralık 2009)

Bill Clinton'un TBMM'de yaptığı konuşmanın tam metni, 15 Kasım 1999
<http://www.belgenet.com/arsiv/clintontbmm_01.html>(28 Aralık 2009)

BM Güvenlik Konseyi kararını, BM resmi web sayfası.< <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/682/26/PDF/N0268226.pdf?OpenElement>> (28 Aralık 2009)

BM Güvenlik Konseyi kararı tam metni, BM resmi web sayfası.
<<http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/comission/unosom1mandate.html>>(28 Aralık 2009)

Congressional Research Service Report , **Foreign Terrorist Organizations** 6. Şubat 2004<<http://fpc.state.gov/documents/organization/29722.pdf>> (Erişim. 14.13.09)

Dayton Agreement, WIKIPEDIA
<http://en.wikipedia.org/wiki/Dayton_Agreement> (28 Aralık 2009)

Domino Teorisi, Britannica Encyclopedia
<<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/168794/domino-heory#>>(28 Aralık 2009)

DONOVAN,J., U.S./Turkey: Ties Hit New Low After Raid On Turkish Forces
U.S./Turkey: Ties Hit New Low After Raid On Turkish Forces, Radio Free Europe/Radio Liberty, 2003.< <http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2003/07/mil-030707-rfel-145944.htm>> (28 Aralık 2009)

Enosis, WIKIPEDIA
<<http://en.wikipedia.org/wiki/Enosis>>(28 Aralık 2009)

Genelkurmay Basın Açıklaması, Genelkurmay Başkanlığı resmi sitesi,7 Ekim 2007.
<http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_22.html>(28 Aralık 2009)

Genelkurmay Basın Açıklaması, Genelkurmay Başkanlığı resmi sitesi, 21 Ekim 2007.
<http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_23.html> (28 Aralık 2009)

Genelkurmay Basın Açıklaması, 17 Aralık 2007
<http://www.genelkurmay.org/10_ARSIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2007/BA_38.html> (28 Aralık 2009)

Genelkurmay Basın Açıklaması, 29 Şubat 2008

<http://www.genelkurmay.org/10_ARSIIV/10_1_Basin_Yayin_Faaliyetleri/10_1_Basin_Aciklamalari/2008/BA_25.html>

(28 Aralık 2009)

GOKTEPE, C., **The Menderes Period (1950-1960)**, the Journal of Turkishweekly,

<<http://www.turkishweekly.net/article/60/the-menderes-period-1950-1960-.html>>

(28 Aralık 2009)

Harry Truman Library, The Truman Doctrine,

<http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/index.php?pagenumber=3&documentid=31&documentdate=1947-03-12&studycollectionid=TDctrine&groupid>(28 Aralık 2009)

Hillary Clinton'un basın toplantısı videosu, Ankara, 5 Mayıs 2009.

<<http://www.reuters.com/news/video?videoChannel=1&videoId=99942>>

(28 Aralık 2009)

<<http://www.anca.org/countdown/record.html>> (28 Aralık 2009)

<<http://www.armenianweekly.com/2009/04/24/statement-of-president-barack-obama-on-armenian-remembrance-day/>>(28 Aralık 2009)

Human dignity is God's endowment to all humanity.

<<http://condoleezzariceonline.blogspot.com/>>(28 Aralık 2009)

İslam Konferansı Organizasyonu-Avrupa Birliği Forumu, İstanbul, 12–13 Şubat 2002

<<http://www.medea.be/index.html?page=0&lang=en&idx=0&doc=1071>> (28 Aralık 2009)

MORRELL, G., Amerikan Savunma Bakanlığı basın toplantısı, , Pentagon, 19 Aralık

2007 <<http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4109>> (28 Aralık 2009)

Muavenet kasten vuruldu, Aksiyon Dergisi,4 Mayıs 1996

<<http://www.aksiyon.com.tr/detaylar.do?load=detay&link=1515>>(28 Aralık 2009)

National Security Council <<http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>>(28 Aralık 2009)

New York reduces 9/11 death toll by 40” CNN International”, 29 Ekim 2003.

<<http://www.cnn.com/2003/US/Northeast/10/29/wtc.deaths>>(28 Aralık 2009)

ARMAGANOGLU, F. “Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri”, *ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ*, Sayı 38, Cilt: XIII, Temmuz 1997

<<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=674>>(28 Aralık 2009)

NEWPORT, F., Half of Americans Strongly Disapprove of Bush Performance, GALLUP, 6 Kasım 2007<<http://www.gallup.com/poll/102577/half-strongly-disapprove-bush-job-performance.aspx>> (28 Aralık 2009)

Obama'nın TBMM'de yaptığı konuşma, 6 Mart 2009.
< http://Türk.ey.usembassy.gov/statements_040609.html> (28 Aralık 2009)

OTTAWAY, M., ve CAROTHEES, T, **Policy Brief, The Greater Middle East Initiative: Off to a False Start**, Carnegie Endowment, Mart 2004.
<<http://www.carnegieendowment.org/files/Policybrief29.pdf>> (28 Aralık 2009)

PARRIS, M., **Allergic Partners: Can US-Turkish Relations be Saved?**
<<http://www.Turkishpolicy.com/images/stories/2005-01-TRUSrelations/TPQ2005-1-parris.pdf>> (28 Aralık 2009)

President Wilson's Fourteen Points,
<http://wwi.lib.byu.edu/index.php/President_Wilson%27s_Fourteen_Points> (28 Aralık 2009)

RIM-7 Sea Sparrow Missile <<http://www.fas.org/man/dod-101/sys/missile/rim-7.htm>> (28 Aralık 2009)

Rice to visit Turkey, Greece, Bulgaria next week, 21 Nisan 2006
<http://english.peopledaily.com.cn/200604/21/eng20060421_259966.html>
(Erişim.12.113.09)

Robert Wexler'in Sabah Gazetesi'yle yaptığı mülakat. ABD Ankara Büyükelçiliği resmi sitesi,1 Haziran 2005,
< http://Turkey.usembassy.gov/pr_06012005.html> (Erişim. 13.12.09)

TBMM Tezkeresi, 5 Şubat 2003. <http://www.belgenet.com/yasa/izin_050203.html>(28 Aralık 2009)

T.C Dışişleri Bakanlığı, Turkish-US Relations <http://www.mfa.gov.tr/turkish-u_s_-_political-relations.en.mfa> (28 Aralık 2009)

The German Marshall Fund of the United States, 2008 Raporu.
<http://www.gmfus.org/trends/doc/2008_english_key.pdf> (28 Aralık 2009)

The Greek Coup and the Turkish Invasion, <<http://countrystudies.us/cyprus/15.htm>> (28 Aralık 2009)

The Kurdish People, WIKIPWEDIA

<http://en.wikipedia.org/wiki/Kurdish_people#cite_note-67>(28 Aralık 2009)

Turkish fury at US Iraq 'arrests BBC News, 5 Temmuz 2003

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3048090.stm> (28 Aralık 2009)

Türkiye-Ermenistan arasında imzalanan protokollerin metni.

<http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/d-tr/dv/1006_10_1006_10_en.pdf>(28 Aralık 2009)

U.S Department of State, The Potsdam Conference,

<<http://www.state.gov/r/pa/ho/time/wwii/93275.htm>> (28 Aralık 2009)

UNOSOM-I resmi web sitesi: <<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm>> (28 Aralık 2009)

UNSOM-II Facts and Figures, BM resmi web sitesi:

<http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unosom2facts.html>(28 Aralık 2009)

YILMAZ,S., “Obama’nın Türkiye Ziyareti: Derin Oyun Başlarken”

<<http://busam.beykent.edu.tr/resimy/yilmaz-nisan.pdf>>(28 Aralık 2009)

Wolfowitz’in CNN Türk’e verdiği mulakat. 6 Mayıs 2003.

<<http://www.defenselink.mil/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=2572>> (28 Aralık 2009)

WOLFOWITZ, P., **Turkey and America: Partners at the Crossroads of History**, Turkish Economic and Social Studies, U.S Department of Defense 14 Temmuz 2002,

<<http://www.defense.gov/Speeches/Speech.aspx?SpeechID=268>>(28 Aralık 2009)

Sempozyumlar

HACISALİHOĞLU, I.Y., “Genişletilmiş Ortadoğu Projesi ve Türkiye” **Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi Sempozyumu**, İstanbul, 8–9–10 Kasım 2004.

Raporlar

AYDIN, M., OZCAN, N.A., NESLIHAN, K. “Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak’ın Geleceği ve Türkiye”, **Türkiye Ekonomik Politikalar Araştırma Merkezi** (TEPAV), Araştırma Raporu, Temmuz, 2007.

SAAD,L., “Bush Presidency Closes With 34% Approval, 61% Disapproval” GALLUP
14 Şubat 2009

SIENA RESEARCH INSTITUTE araştırma raporu, “**Experts: Bush Presidency Is A Failure Little Chance To Improve Ranking**”, 1 Mayıs 2006.

T.C İçişleri Bakanlığı, Araştırma ve Etütler Merkezi değerlendirme raporu, “**Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)"**”-
Temmuz, 2004.

Yayımlanmamış Tezler

DEMİRKIRAN, Ö., **Soğuk Savaş Sonrası Ortadoğu Ekseninde Türk-Amerikan İlişkileri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2005.

KARA, S., **Turkish-American Relations Post 9/11**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,, Naval Postgraduate School Monterey, CA. 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adi Soyadı : Ali DEMİRDAŞ
 Doğum Yeri : Isparta
 Doğum Tarihi : 24 Mayıs 1980
 Medeni Hali : :Bekâr

Eğitim Durumu:

Lise : Altınbaşak Lisesi (1996–1998)
 Lisans :Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (1998–2003)
 Y.Lisans :Süleyman Demirel Üniversitesi (SDU), Uluslararası İlişkiler Bölümü (2004-Devam)
 Doktora :The University of South Carolina, ABD
 Uluslararası İlişkiler Bölümü (2007- Devam)

İş deneyimi:

2004-2005 :SDU İngilizce Okutmanlık
 2005-2006 Akdeniz Üniversitesi, İngilizce Okutmanlık
 2006-2007 Valdosta State University, Georgia, ABD,
 Fulbright Foreign Language Teaching Assistant (FLTA)
 2007-Devam the University of South Carolina, Graduate Teaching Assistant

Bilimsel Çalışmalar:

DEMIRDAS, Ali. and YALCINER, Serhan. "**The Kurdish Question in the Context of Turkish-American Relations**". Midwest Political Science Association'ın (MPSA) 67.Yıllık Toplantısında sunulmuştur. (Chicago, Illinois, 02 Nisan, 2009).

DEMIRDAS, Ali "**A New Era in Turkish-American Relations?**" Northeast Political Science Association'ın (NPSA), toplantısında sunulmuştur. (Philadelphia, Pennsylvania, 19–21 Kasım 2009.)